

T. C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE
SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Hazırlayan: Pınar SELAMOĞLU

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr.Rafet ÇEVİKBAŞ

Kırıkkale 2008

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri” adlı çalışmamı, ilmi, ahlaki ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığım ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih:

Ad- Soyad:

Pınar SELAMOĞLU

İmza

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

ÖZET

Türkiye'nin, AB'ye giriş sürecinde önemli görevler üstlenen demokratik ve modern bir devlet sisteminin ayrılmaz ve bütünleyici parçası olan, sivil toplum örgütlerinin tanımına yer verildikten sonra, sivil toplum kuruluşlarının gelişimi, işlevleri, sorunları, çözüm önerileri, incelenmiştir. Bu çalışmada, Avrupa Birliğinin sivil toplum kuruluşlarına katkısı ve sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliğine katılım sürecinde üstlendiği görevler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları(STK), Türkiye, Avrupa Birliği(AB)

ABSTRACT

NON – GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN TURKEY WITHIN THE EUROPIAN UNION ACCREDITATION PROCESS

The development of Non-governmental Organizations and their functions, difficulties and constructive suggestions for their problems are examined after due consideration of NGO's that have important roles about Turkey's membership applications for European Union and which are supplemental and integral part in a democratic and modern polity. In that study, the contribution of EU to the NGO's and the functions of NGO's in the adaptation process to European Union are received priority consideration.

Key Words: Civil society, Non-governmental organizations (NGO's), Turkey, European Union (EU)

ÖNSÖZ

Avrupa Birliğine Giriş sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri adlı yüksek lisans tez çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan, yol gösteren ve katkılarını esirgemeyen Sayın Yardımcı. Doçent Rafet ÇEVİKBAŞ ‘a ve katkılarından dolayı diğer hocalarıma saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTARACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	ix

1. BÖLÜM

1. SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN KAVRAMSAL ANALİZİ.....	1
1.1 .Sivil Toplumun Kavramsal Analizi.....	1
1.1.1. Avrupa’da Sivil Toplumun Tanımı Ve Kapsamı.....	2
1.1.2. Türkiye’deki Sivil Toplumun Tanımı Ve Kapsamı.....	9
1.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Kavramsal Analizi.....	12
1.2.1. Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Tanım Ve Kapsamı.....	13
1.2.2. Avrupa’da Sivil Toplum Örgütlerinin Tanım Ve Kapsamı.....	15
1.2.3. Avrupa Birliğinde Sivil Toplum Örgütlerinin Tanımı Ve Kapsamı.....	15
1.3. Sivil Toplumun Özellikleri.....	18
1.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri.....	19
1.5. Sivil Toplum Örgütlerinin Amaçları.....	22
1.6. Sivil Toplum Örgütlerinin İşlevleri	24

2. BÖLÜM

2. DİĞER ÜLKELERDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ.....	28
2.1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Sivil Toplum Örgütleri.....	28
2.1.1. Almanya’da Sivil Toplum Örgütleri.....	35
2.1.2. Fransa’da Sivil Toplum Örgütleri.....	36
2.1.3. Polonya’daki Sivil Toplum Örgütleri.....	37
2.2. Avrupa Birliği Dışındaki Ülkelerde Sivil Toplum Örgütleri.....	37

2.2.1. Avrupa’da Sivil Toplum Örgütleri.....	37
2.2.2. Amerika Birleşik Devletlerinde Sivil Toplum Örgütleri.....	39
2.2.3. Japonya’da Sivil Toplum Örgütleri.....	41
2.2.4. Ukrayna’da Sivil Toplum Örgütleri.....	41
2.3. Avrupa Birliği İle Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu.....	42
2.3.1. Avrupa Birliğinde Sivil Toplum Diyalogun Amaçları.....	42
2.3.2. Türkiye-Hırvatistan Örneği.....	43

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	46
3.1. Cumhuriyet Öncesi Sivil Toplum ve Örgütleri.....	46
3.2. Türkiye Cumhuriyetinde Sivil Toplum ve Örgütü.....	51
3.2.1. Tek Parti Dönemi Sivil Toplum Ve Örgütleri.....	51
3.2.2. 1930-1950 Döneminde Sivil Toplum Ve Örgütleri.....	52
3.2.3. 1950-1980 Dönemi Sivil Toplum Ve Örgütleri.....	53
3.2.4. 1980 Ve Sonrası Dönemi Sivil Toplum Ve Örgütleri.....	56

4. BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİ KATILIM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ.....	61
4.1. 1987-1999 Yılları Arasındaki Sivil Toplum Örgütlerinin Değişim ve Gelişimi	63
4.2. 1999-2004 Yılları Arasındaki Sivil Toplum Örgütlerinin Değişim ve Gelişimi.....	65
4.3. 2004-2007 Yılları Arasında Sivil Toplum Örgütlerinin Değişim Gelişimi	73
4.4. Avrupa Birliğine Katalım Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerine Düşen Görevler	81
4.5. Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Yapılması Gerekenler	82
4.6. Türkiye’de Avrupa Birliğinin Desteklediği STK Projeleri.....	84

5. BÖLÜM

5. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	86
5.1. Türkiye’de Sivil Toplumla İlişkin Tartışmalar	86
5.2. Türkiye’de Sivil Toplumunu Engelleyen Unsurlar	88
5.3. Türk Sivil Toplumunun Temel Problemleri	89
5.4. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişmesi İçin Gerekli Politikalar	90
5.5. Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerine Yöneltilen Eleştiriler Ve Sorunlar.....	91
5.5.1. Sivil Toplum Örgütlerine Yöneltilen Eleştiriler.....	91
5.5.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları.....	92
5.5.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Ülkemizde Karşılaştıkları Sorunlara Getirilebilecek Çözüm Önerileri.....	97
5.6. Sivil Toplum ve Örgütlerinin Devlet İlişkisi.....	103

6.BÖLÜM

6. SONUÇ	108
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	114

KISALTMALAR

AB.....	Avrupa Birliği
CONNES.....	Avrupa Birliği Ekonomik Konseyi
DPT.....	Devlet Planlama Teşkilatı
ESC.....	Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Konseyi
ESK.....	Ekonomik ve Sosyal Konsey
KOB.....	Katılım Ortaklığı Belgesi
NGO.....	Hükümet dışı Kuruluşlar
STK.....	Sivil Toplum Kuruluları
STGP.....	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
TOBB.....	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTB.....	Türkiye Tabipler Birliği
TZOB.....	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UP.....	Ulusal Program

GİRİŞ

Sivil toplumu terimi, Antik Yunan düşüncesi ve Ortaçağa kadar uzanan Türkiye’de ise özellikle 1980’li yıllardan itibaren en çok konuşulan, en çok tartışılan ve henüz üzerinde bir tanım birliği sağlanamamış bir olgudur. Sivil toplum devletten ayrı olarak düşünülen, fakat ondan hiçbir zaman kopamayan, karar alma sürecinde etkili olan, ortak bir amaç üzerinde bir araya gelen insan topluluğu tarafından oluşturulan kurumlardır.

Günümüzde ise sivil toplumun içeriği önemli değişimlere uğramıştır. Sivil toplum kuruluşları, ülke yönetimindeki sorumlulukların halkla paylaşım aracıdır. Temeli ve organizasyonu iyi kurulmuş olan, örgütlü ve etkin bir sivil toplum, günümüz gelişmiş demokrasilerinin ve katılımcı yeni dünya anlayışının vazgeçilmez unsurudur. Sivil toplum konusunda bir çok tartışma yapılmaktadır. Yapılan tartışmalarda; sivil toplumun yapısı, niteliği, özellikleri, işlevleri, maddi olanakları, halkla ilişkileri, katılımın neden sağlanamadığı, benimsediği amaç ve faaliyetlerinden uzaklaşmaları gibi sorunlar ele alınmaktadır.

Avrupa Birliğine giriş sürecinde Türkiye’de sivil toplum kuruluşları adlı çalışmanın birinci bölümünde, özellikle son on yılda gündemden düşmeyen, herkese göre farklı tanımlar yapılan, ancak bu tanımlarda ortak öğeleri barındıran, toplumun aynası görevini gören sivil toplum ve kuruluşlarının kavramsal analizleri yapılarak, Avrupa’da , Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde yaygın olan tanımları ile Sivil toplum ve kuruluşlarının özellikleri, amaçları ve işlevlerine yer verilmiştir. Sivil toplumun kavramı incelenirken düşünürlerin konu ile ilgili görüşlerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın; Avrupa Birliği ülkelerinde ve diğer ülkelerde sivil toplum ve kuruluşları başlığı altında topladığım ikinci bölümünde, Almanya, Fransa , Polonya ve Avrupa Birliği ülkeleri dışındaki ABD, Japonya ve Ukrayna’da sivil toplum ve kuruluşları incelenmiştir. Sivil toplumun gelişmesi için AB ve diğer aday ülkeler arasında gerçekleştirilen sivil toplum diyaloguna değinilerek bu diyalogun amaçları ve Türkiye- Hırvatistan örneği incelenmiştir.

Türkiye’de Sivil toplum ve kuruluşlarının, toplumsal aşamaları Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki gruba ayrılarak, tek parti dönemi, 1930-1950, 1950-1980 ve 1980’den günümüze kadar geçirdiği aşamalar ve gelişim süreci çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmiştir.

AB’ye katılım sürecinde, sivil toplum kuruluşları başlığı altında incelenen dördüncü bölümde Türkiye’nin AB’ye ilk üyelik başvurusunu yaptığı 1987 ve aday ülke olma statüsünü kazandığı, 1999 yılları arasında sivil toplum kuruluşlarının değişim ve gelişimi, 1999-2004 yılları arasındaki ve 3 Ekim 2005 Türkiye_AB müzakere sürecinin resmen başladığı dönem ve günümüze kadar olan süreç içerisinde STK’ların değişim ve gelişimine yer verilmiştir. AB’ye katılım sürecinde STK’lara düşen görevler, yapılması gerekenler üzerinde durularak Türkiye’de AB’nin desteklediği projelere kısaca yer verilmiştir. Bu bölümde STK’ların AB’ye giriş sürecinde ne kadar önemli bir aktör oldukları ve katılım sürecinde ki etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, Türkiye’nin ilk defa 1987 yılında başvuru yaptığı fakat hala istenilen sonucu alamadığı, hükümetlerin, vatandaşların gerçekleşmesini istedikleri en büyük “hayal” olan AB üyelik sürecinde Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının, genel durumu, sivil topluma ilişkin tartışmalar, Sivil toplumu engelleyen unsurlar ve sivil toplumun temel problemlerine değinilmiştir. Müzakere sürecinde olmazsa olmaz bir öneme sahip olan sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi için gerekli politikalara yer verilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarına yöneltilen eleştirilen ve sorunlara değinilerek bu sorunlara getirilen çözüm önerileri belirtilerek çalışma tamamlanmıştır.

“Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları” adlı çalışmayı hazırlamaktaki amaç; “Avrupa Birliğine üyelik sürecinin Sivil Toplum Kuruluşları üzerinde etkisi olmuş mudur sorusuna cevap bulabilmektir. Sürecin sivil toplum kuruluşlarına olumlu ya da olumsuz katkılarının ne olduğu incelemektir. Bu çalışmada, Avrupa Birliğine giriş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü araştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN KAVRAMSAL ANALİZİ

Bu bölümde, sivil toplum ve örgütlerinin tarih boyunca gelişimi , hangi anlamları kazandıkları, Türkiye, Avrupa ve Avrupa Birliğinde bulunan sivil toplum ve kuruluşlarının çeşitli yönleri incelenmekte, sivil toplum ile ilgili tanımlar ve açıklamalar yapılmaktadır.

1.1. SİVİL TOPLUMUN KAVRAMSAL ANALİZİ

Sivil toplum kavramı, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitелеmek için kullanılan otorite alanı dışında, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen ve kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile, devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini ihtiva etmektedir. Toplumun devlet kurumları dışında kendi kendini yönlendirmesini içermekte ve demokratik bir anlam taşımaktadır. ¹

Sivil kavramının batıda ve bizde orijini farklıdır. Latince’de civilis kelimesinden türeyen sivil ilk anlamı ile yurttaşa, hayatına ve haklarına ilişkin bütünü belirlemek için kullanılır. Sivilden türeyen sivilize yada “sivilleştirme” bir topluluğu daha gelişkin bir sosyal hale getirmektir. Bunu izleyen sivilizasyonda maddi, sosyal ve kültürel gelişmeyi anlatır. ²

Sivil toplum aslında Cicero’nun “Societas civilis” fikrinden önce Aristo’nun polis kavramına kadar uzanan bir kavramdır. ³ Ancak günümüzde sivil toplum ile kastedilen anlam ve tarihsel süreç içinde kazandığı içerik önemli değişimlere uğramıştır. Sivil toplum, devlete karşı özerk ancak onunla çoğu zaman iç içe , ekonomik ve sosyal açıdan birçok toplumsal öznenin rol oynadığı toplumsal alan olarak anlaşılmaktadır. Çağdaş siyasal düşüncede sivil toplumun bu içeriğe kavuşması uzun bir tarihsel ve toplumsal evrimin ürünüdür. ⁴

Kısaca sivil toplum, gönüllü ve kendiliğinden örgütlenmiş, kendi kendini sürdürebilen ve devletten özerk bir şekilde var olan, paylaşılan ortak değerlere sahip, hukuki bir düzen içinde işleyen örgütlü yaşam alanı olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda sivil toplum, hem

¹ Aytekin Yılmaz, **Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar**, Ankara, Vadi Yay., Eylül 2001, s.328

² Cemal Bali Akal, **Sivil Toplum Tanrısı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1990, s. 32

³ Emine Yavaşgel, **Siyasal İletişim ve Kavramlar ve Ardındaki**, Ankara, Babil Yayınları, 2004, s.271

⁴ İlyas Doğan, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul, Alfa yay., 2002, s.2

resmi hem de resmi olmayan örgütlenmeyi içermektedir. Yani sivil toplum, toplumla aynı olmayıp devlet dışılık anlamına da gelmemektedir. Esasta özgürce bir araya gelip, kendi amaç ve çıkarlarını izleyip, bunu savunabilmek anlamına gelmektedir. Bu anlamı ile sivil toplum özgürlüğü ve toplumsal alanda çoğulculuğu ve farklılığı içermektedir.⁵

1.1.1. Avrupa’da Sivil Toplumun Tanımı ve Kapsamı

Bu bölümde sivil toplum kavramının tarih boyunca Avrupa’daki gelişimi incelenmiş ve sivil topluma ilişkin Avrupalı siyasal düşünürlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Sivil toplum, Batı toplumu ve düşüncesi içinde gelişen kavramsallaşmayı ifade eder. Öncelikli olarak bir uygarlık anlayışı ile birlikte Batı Avrupa toplumsal yaşamında, kültürel ve ekonomik bir güç kazanan burjuvazinin kent yaşamını öne çıkarması ile kavram gelişmiştir.⁶ Avrupa’ da sivil toplum kavramı tarih boyunca farklı şekillerde yorumlanmıştır. Aydınlanma çağına kadar sivil toplum belli bir hukuk düzenine tabi bir tür siyasi bir örgüt olarak anlaşılmıştır.⁷ Sivil toplum kavramı ilk kez Aristoteles ile karşımıza çıkmaktadır.⁸ Aristo Politika adlı eserinde sivil toplum kavramını “koinonia politike” şeklinde kullanmıştır. Bu kavramda :

1. Bir devlet –daha doğrusu site devleti- çatısı altında, site devleti sayesinde ulaşılan en yüksek iyilik veya amaç,
 2. Polis sınırları içerisinde yaşayan bütün diğer insan toplulukları anlaşılırmaktaydı.
- Aristo bu kavramdan hem insanların kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerle bir araya gelmelerini hem de insanların bir arada yaşamalarını anlatmaktaydı.⁹ Sivil olanla, siyasal olanın ayrımının henüz yapılmadığı bu anlayışta, sivil toplumun diğer toplum düzenlerinden farkı, hak ve haksızın ayrıldığı düzen olmasıdır.¹⁰

⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s.325-326

⁶ Yavaşgel, **a.g.e.**, s. 273

⁷ AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Sivil Toplum İş Başında**, Aralık,2001 s. 3

⁸ İoanna Kuçuradi, “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul,

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mart 1998, s.28

⁹ Doğan, **a.g.e.**, s.9

¹⁰ AB Komisyonu **Sivil Toplum İş Başında**, s. 3

On sekizinci yüzyılın ortalarına kadar, istisnasız tüm Avrupalı siyasal düşünürler, sivil toplum terimini, mensuplarını kendi yasalarının nüfuzu altına sokan, böylelikle de barışçı düzeni ve iyi yönetimi sağlama bağlayan bir siyasal birliktelik tipi anlamında kullanılmıştır

Eski Avrupa geleneğinde, sivil toplum, devlet ile aynı anlamda kullanılan bir terimdi. Bir sivil toplumunun üyesi olmak demek bir yurttaş devletin bir üyesi olmak ve dolayısıyla da onun yasalarına uygun ve diğer yurttaşlara zarar vermeyecek biçimde davranma yükümlülüğü altında olmak demektir. On sekizinci yüzyıla kadar sivil toplumun bu klasik anlaşılış biçimini, İngiltere’de , Fransa’da ve Almanya’da herhangi bir karşı çıkış olmaksızın etkisini sürdürmüştür.¹¹ 1750’li yıllardan itibaren sivil toplum kavramı, devlet ile aynı anlamda kullanılmaktan çıkarılmış, devlete eş değer bir kavramı temsil etmeye başlamıştır. Bu durum o dönemde liberal bir dünya görüşünü savunan burjuvazinin sivil toplum kavramını, siyasi alanda bağımsız, toplumun özel yaşamına ve ekonomik pazara ayrılmış bir sosyal alan ile eş tutmasından kaynaklanmıştır.¹²

Düşünsel planda sivil toplumun gelişmesine 17. ve 18. yüzyıl düşünürleri olumlu katkıda bulunmuşlardır. Devleti sözleşme ürünü gören yaklaşım ulusal devletin oluşması sürecinde devletin sınırlanması ve bireysel iradeye dayanması ile bireye saygı gösterilmesine yol açmıştır.¹³ Sözleşmeciler düşünürlerin argümanları ile, sivil toplum kavramı özel/ kamusal alan ayırımına dayanarak şekillenmiştir. Sivil toplum, özel alandan ayrı kural, işleyiş ve sorumlulukları olan kamusal alan anlamında kullanılmıştır. Kamusal alanın temel toplumsal profilini sivil toplum oluştururken özel alanın toplumsal minyatürünü aile oluşturur. Bu nedenle temel ayırım daha çok aile ile sivil toplum arasında ortaya çıkmıştır.¹⁴

Sözleşmeciler düşünürlerden Thomas Hobbes başlangıçta sivil toplum kavramını kendinden öncekilerin kullandığı anlamda kullanmıştır. Bu aşamada Hobbes henüz devleti tüzel bir kişi olarak değil, çağdaşları ve eski yunan düşüncesinde olduğu gibi yöneticilerden oluşan somut bir birlik olarak görmektedir. Ancak Leviathan’da bu düşüncesinde radikal

¹¹ John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Çev:Erkan Akın,Aksu Bora, Ahmet Çiğdem, Levent Köker, Melihat Küçük, Ayşe Nur, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1. Baskı, Aralık 1993, s.47-48

¹² AB Komisyonu, **Sivil Toplum İş Başında**,s. 3

¹³ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 330

¹⁴ Ömer Çaha, **Sivil Kadın, Türkiye de Sivil Toplum ve Kadın**, Ankara, Vadi Yayınları, 1996, s.21

bir değişim yaşanmıştır. Leviathan'da Hobbes devleti yapay, hayali bir bütün olarak görmüştür.¹⁵

Hobbes'e göre sivil toplum devlet ile eş anlamlıdır. Devletin yönetme kapasitesini artıran her şey iyi ve adaletlidir. Buna karşılık uyrukların devlete karşı gelme ve isyan etme kapasitelerini artıran her şey kötü ve adaletsizdir. Ayrıca Hobbes toplumu kuran tek bir sözleşmeden söz eder. Devletin varlığını, dayanağını ayrı bağımsız bir sözleşmeye değil de tek sözleşme ile açıklaması devlet ve toplumun birbirinden ayırmayı düşünmediğini gösterir.¹⁶

Sözleşmeci düşünür John Locke'de doğal durumdan hareket ederek özgür bireylerin kendi rızaları ile gerçekleştirdikleri politik topluma ulaşır. Locke'de sivil toplum, bireylerin rasyonel tercihlerinin bir uzantısı olarak gelişir. Diğer bir deyişle sivil toplum, bireylerin etik tercihlerinin bir sonucu olarak kamusal alanda politik bir boyut kazanır.¹⁷ Locke'nın sivil toplumunda devlet gibi bireylerde hukukun üstünde değildir. Locke için doğa durumu sivil durumda siyasal kurumların ahlaki davranışlarını daima sınırlayıcı bir ilham kaynağıdır.

Düşünürün dokunulmaz haklar olarak adlandırdığı yaşama hakkı, özgürlük ve mutluluğun sağlanmasını siyasal sistemin amacı olarak ortaya koyması, yurttaşların parlamento aracılığı ile siyasal sistemin işleyişine katılmaları, devlet erkinin bölünmesine dayalı çoğulcu yapı, sivil toplumun ana özelliklerini ortaya koyar.¹⁸

J.J.Rousseau'nun fikirleri de genelde sivil toplumun gelişmesini etkilemez gözükmese ve genel istek kavramına rağmen sivil toplumun gelişmesini destekler etki yapmıştır. Rousseau, insanların ilkel halde hayvandan farklı olmadığını, iç güdülerle hareket ettiğini, uygarlık ve gelişmelerle aralarında bir sözleşme ile toplumu ve devleti yeniden oluşturduklarını ve sözleşmenin olumlu bir gelişmeyi işaret ettiğini kabul etmektedir.¹⁹

Bu düşünürler; bireyin devletten önce geldiğini ve devletin bireye dayalı olduğunu kabul etmektedirler. Hobbes, Locke ve Rousseau'nun ortaya koydukları görüşler sivil toplum kuramının oluşmasının koşullarını sağlayan toplumsal ve siyasal dönüşümü ortaya

¹⁵ Doğan, a.g.e., s.53-55

¹⁶ Doğan, a.g.e., s.5

¹⁷ Çaha, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**, s. 24

¹⁸ Doğan, a.g.e., s. 63-69

¹⁹ Yılmaz, a.g.e., s.330

koymaktadır. Onlar tarafından ortaya konan görüşler burjuvazinin özgürleşme sürecine ve siyasal iktidardaki yeni meşruluk anlayışının doğuşuna da eşlik etmekte, liberal özgürlüklerinoluştugu bu dönemi aydınlatıcı bir rol oynamaktadır. Bu yeni siyasal meşruluk anlayışı bireye öncelik veren ve geleneksel toplumsal anlayışın ötesindedir. Bu anlayışın temeli bireyin siyasal erk karşında özerkliğine dayanmaktadır. Teorik olarak bu alanda bireyler devletin iznine gerek olmadan istedikleri gibi davranma hakkına sahiptirler²⁰

Sivil toplumu devletten ayırarak onu ayrı bir alan olarak kullanan ilk düşünür F. Hegel'dir. Batı siyasal literatüründe Hegel'e kadar sözleşmecî düşünürlerde olduğu gibi, sivil toplum siyasal toplumla özdeş anlamda kullanılmıştır. Hegel sivil toplum devlet ayrımını 1821 de yazdığı *Philosophy of Right* (Hukuk Felsefesi) adlı eserinde yapmıştır.²¹

Hegel eserinde sivil toplumun önemini üç maddede toplamıştır. Birincisi ihtiyaçlar sistemidir ki burada birey hem kendi emeği hem de diğer bireylerin emeği ve ihtiyaçların tatmini sayesinde tatmin bulmasını ifade etmektedir. İkincisi bu sistemin içeriği, evrensel özgürlük unsurunun realitesi olan mülkiyetin yargı gücü ile korunması, üçüncüsü özel menfaatlerin kamu yönetimi ve korparasyon vasıtası ile ortak menfaatler olarak korunmasıdır²² Hegel'e göre sivil toplum 18.Yüzyıl Avrupa'sında özellikle 1789 Fransız ihtilali ile gelişen modern Ulusal devletin bir yönünü oluşturmaktadır. Bu anlamda sivil toplum bireysel ihtiyaçları karşılamayı ve bireysel hakları korumayı prensip edinen ulusal devletin siyasal ve legal çerçevesinde gelişen uzmanlaşmış kurallar, kurumlar, kuruluşlar ve grupların pratiklerinin ve davranışlarının karmaşık bir ağını oluşturur. Devlet alanı içinde böylesi geniş bir yer alan sivil toplum aynı zamanda medeni kanunu da bünyesinde barındır.²³

Sivil toplumu devletten ayıran diğer düşünür Marx ,sivil toplumu siyasal hayatı belirleyen bir alan olarak tanımlar. Devlet ise ona göre sivil toplumdaki çatışmaları uzlaştıran bir kurum değil, sivil toplumun bir yansımasıdır.²⁴ Marx, sivil toplumu tek anlamda kullanmamıştır. Filozof kavramı 3 ayrı anlamda kullanmıştır.

²⁰ Doğan, a.g.e., s. 69-70

²¹ Çaha, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**, s.28

²² Yaşar Bulut, "Sivil Toplum, Devlet ve Yerel Yönetimler", **Türk İdare Dergisi**, Yıl:75, Sayı:441, Ankara, 2003, s.220-221

²³ Çaha, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**, s. 29

²⁴ Bulut, a.g.m., s.223-224

1.Tarihsel anlamda; özel bir içerik yüklenmeksizin yaşadığı döneme kadar üretim güçleri ve üretim ilişkileri bağlamında toplumsal alt yapı anlamında sivil toplum.

2. Eski toplumlardan farklı olarak gelişen modern kapitalist üretim tarzı anlamında sivil toplum.

3. kapitalist üretim tarzı ve buna göre biçimlenen burjuva siyasal devletin egemen olduğu ortamda sivil toplum .²⁵

Diğer bir düşünür Gramsci 'ye göre sivil toplum alt yapısal alana değil üst yapısal alana aittir. Gramsci, sivil toplum kavramı ile bir toplumsal kurumun, toplumun bütünü üzerindeki siyasal ve kültürel hegemonyasını, devletin etik içeriğini anlatmak istediğini açıklar. Bu açıklama iki önemli noktayı gündeme getirir. Bunlardan birincisi Gramsci kendi sivil toplum kavramının Hegel den türediğini iddia eder. İkincisi, Gramsci'nin yorumuna göre Hegel'in sivil toplum kavramı alt yapısal bir kavramdır.²⁶

Gramsci devlet ve sivil toplum ayrımı yapmaktadır. Ona göre devlet yani politik toplum yönetme ve zorlama aygıtından oluşurken sivil toplum kültür ve ikna işlevinden oluşmaktadır. Dolayısı ile toplumda zorlama alanı dışında bir alan vardır ve bu önemlidir. Gramsci'ye göre, Batı Avrupa'da sivil toplum güçlü iken, doğuda zayıftır. Bu nedenle devrim için doğuda politik toplumu ele geçirmek yeterli iken, batıda bu yeterli değildir. Toplumun çoğunluğunun desteğini almak gerekir.²⁷

Adam Ferguson'nun 1767 yılında kaleme aldığı sivil toplumun tarihi hakkında deneme adlı eserinde kendinden sonrakilere örnek oluşturacak şekilde kapitalist toplum profilini ortaya koymuştur. Sivil toplum kavramını ilk kez eserinde başlık olarak kullanan Ferguson'dur.²⁸ Ferguson için toplumsal yapı çıkarları, ekonomik hareketlerin oluştuğu ve ekonomik akımların doğup geliştiği, sınıflar ve sınıfsal örgütlenmelerini gözlemlendiği ama sadece sınıfların değil diğer toplumsal kesimlerinde davranışlarının gözlenebildiği bir alandır. İşte bu çok öğeli yapıya sivil toplum adını verir. Sivil toplumun belirleyici özelliği iş bölümünün bu alanda egemen hale gelmesidir. İş bölümü ilkesi çıkarını kollayan insanı sivil toplumun ve devletin uyumlu bir parçası olmaya iter. Ayrıca iş bölümü devlet örgütlenmesine de egemen hale gelmiştir. Böyle bir ayrışma ekonomik üretim ve yönetme işini uzmanlık gerektiren bir uğraş haline getirmiştir.²⁹

²⁵ Doğan, **a.g.e.**, s. 167

²⁶ Keane, **a.g.e.**, s.103

²⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s.333

²⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 71

²⁹ Keane, **a.g.e.**, s. 54

Ferguson bir yandan toplumun özgürlüğü, mutluluğu ile siyasal otorite ve güç arasında, diğer yandan insanın iktidar sahibi olması ve bunu sürekli hale getirmesi arasında evrensel bir çelişki bulunduğunu öne sürer.³⁰

Tüm bunlara rağmen Batı da demokrasinin gelişmesi, bir taraftan bireye dayalı bir düşüncenin oluşması ve devletin bireylerin rızasına dayandırılması ile merkezi devletin kurulması yönünde gelişirken, diğer güçlerin varlığı ve bunun kurumsal düzenlemelerde ve siyasi yapı içinde yer alması ile mümkün olmuştur.³¹

Avrupa ülkelerinde 17.yüzyıldan beri bir sivil toplum geleneği vardır. Son yüzyılda bu gelenek biraz ihmal edilmiş, siyaset, siyasi toplum ön plana çıkmıştır. Artık ciddi bir biçimde yeniden tartışılmaya başlanılmıştır.³²

Sivil toplum tartışması, temelde devletle toplum arasında karşıtlık olduğu varsayımdan hareket etmekte ve toplumsal ilişkileri devlet mi düzenlemeli, yoksa toplum kendi içinde çözmeli sorunu ile ilgilidir. Batı siyaset literatüründe üç sivil toplum kuramı ortaya çıkmıştır. Bunlar, çoğulcu sivil toplum, asgari devletçi sivil toplum, katılımcı sivil toplum kuramlarıdır. Üç kuramında ortak amacı merkezi devlet otoritesinin toplumsal alana müdahalesini en aza indirmek ve özgürlükleri korumaktır.³³ İlk ikisi liberal sağ düşüncesinin ürünüdür. Üçüncüsü, Neo-Marksist sol akım tarafından geliştirilmiştir. En önemli farklılıkları hareket noktalarında gözlenir.³⁴

Çoğulcu Sivil toplum: İkinci dünya savaşından sonra çoğulcu demokrasi kuramının geliştirdiği ilk sivil toplum modeli, temel hak ve özgürlükler açısından devletin yetirince sınırlanabildiği Batı toplumlarında özellikle ABD de ortaya atılmıştır. Çoğulcu demokrasinin hareket noktasında mutlak-devlet anlayışının reddi vardır. Çoğulcu demokrasinin ön gördüğü sivil toplumda, kapitalist şirketlerin gücü yani seçimle gelmeyenlerin gücü devleti bir bakıma tutsak almıştır. Çoğulcu demokrasi, dengeli ve çok merkezli bir devlet ve demokrasi düzeni amacından hareket etmiştir. Ama yarattığı sivil

³⁰ Doğan, a.g.e., s.77

³¹ Yılmaz, a.g.e., s. 331

³² Ercan Karakaş, “AB ve STK ilişkilerinde Uluslar arası Tecrübe Aktarımı” **Avrupa Birliği Devlet ve STK lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.137

³³ Yıldırım, a.g.e., s.48

³⁴ Yurdakul Fincancı, “Sivil Toplum-Asgari Devlet-Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Edt:Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES Yayınları, 1991, s. 2

toplum, poliarşi yerine sermayenin monorşisine dönüşmüştür.³⁵ Çoğulcu sivil toplum devlet dışında çıkar ve baskı gruplarının olduğunu kabul etmekte, siyasal yaşamda parlamento ve hükümet dışında diğer gruplarında söz hakkı olmasını olumlu görmektedir.

36

Asgari Devletçi Sivil Toplum:Gerek çoğulcu demokrasi modelinin entellektüel gücünü yitirişi gereke 1970'ler de batının kapitalist demokrasilerde gözlenen ekonomik gerilemenin alevlendirdiği sosyal refah devleti düşmanlığı, Hayek'in önderliğindeki yeni sağ akımın hızla gelişmesinin başlıca nedenidir. Yeni sağ, asgari devleti ön gören yeni bir sivil toplum kavramını geliştirmiştir.³⁷ Bu yaklaşım,devletin yapay kurallar koymasını ve toplumsal yaşamın doğal ve kendiliğinden düzenini engellememesini sağlamaya çalışmaktadır. Burada kendiliğinden düzen sivil toplumla aynı anlama gelmekte ve devlet bu düzenin işleyişini sağlayan örgütlenme olmaktadır.³⁸

Katılımcı Sivil Toplum: Sivil toplum türlerinden üçüncüsü olan katılımcı sivil toplum kavramı siyaset literatürüne 1970'lerde girmiştir ve katılımcı demokrasi kuramının ürünüdür. Katılımcı sivil toplum ve demokrasi modeli eski Atina'nın doğrudan demokrasi uygulaması ile günümüzdeki temsili demokrasi pratiğinin karmasıdır. Bu yaklaşımda siyasal toplum(devlet) ile sivil toplumun ayrı yada farklı olduğu düşüncesinden değil iççeliğinden hareket eder. Bu iki toplum, sürekli etkileşim içindedir. Sivil toplumu genişletmeyi devleti daraltmakta gören kuramlar bu iççeliği göz ardı ettikleri için, önerdikleri modeller, gerçek bir sivil toplum yaratmayı başaramaz.³⁹

Sivil toplum, 18.yüzyılda Batı Avrupa'da toplum halinde yaşamının nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkan kavramdır. Bununla beraber sivil toplum kavramı çeşitli aşamalardan geçerek bu günkü anlamına ulaşmıştır. Sivil toplumun geçirdiği ilk aşama bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından kurtulmasıdır. İkinci aşama, sivil toplum içindeki bağımsız toplulukların kendilerinin devlete karşı savunmalarının meşrutiyet kazanmasıdır. Üçüncü aşama sivil toplumun içerdiği özgürlüğün, toplumsal çatışmaların kaynağı, devlet müdahalesinin bu çatışmaları önleyici bir faktör sayıldığı bir anlayışı yansıtır. Son aşama ise, üçüncü aşamaya tepki

³⁵ Fincancı, **a.g.m.**, s.3

³⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.334

³⁷ Fincancı, **a.g.m.**, s.11

³⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, 334

³⁹ Fincancı, **a.g.m.**, s.12-13

olarak devlet müdahalesinin sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulduğunu ifade eder.⁴⁰

Avrupa’da örgütlü sivil toplum, sosyal refah örgütlerini, profesyonel meslek odalarını, sendikaları, işveren örgütlerini ve pek çoğu Avrupa düzeyinde örgütlenmiş ajansları içeren çok geniş bir yelpazedeki kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve ajansı kapsar. Günlük yaşantının bir parçası olarak, çoğu kez sosyal ortaklarla sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkilerde, dayanışma ve işbirliğinde kendini gösterir. Bu işbirliği, en geniş anlamıyla, yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde gerçekleşir. Örgütlü sivil toplum, işsizlik, ayrımcılık, yoksulluk ve yabancı düşmanlığıyla mücadele, çevre, ticaret, kalkınma, sosyal refah, insan hakları ve gelişmekte olan ülkelere yardım gibi konularda, vatandaşların görüş ve isteklerine tercüman olur. Kısa ve uzun vadeli kampanyalarla ve çeşitli etkinliklerle davasını gündeme getirir. Sivil toplum, birbirlerinin ihtiyaçlarına duyarlı, yardımsever ve korumacı bir toplumun temelini oluşturur. Bazen bu, birkaç sponsor veya yardımseverin bağışlarından oluşan büyük ölçekli mali destek olarak ortaya çıkabilir. Avrupa sosyal politikasının büyük bir bölümü bu işbirliğine dayanır.⁴¹

1.1.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Tanım ve Kapsamı

Her ülkenin sivil toplum-devlet ilişkilerinin gelişim süreci kendine özgüdür. Türkiye örneğini de ne tam Avrupa ne de tam Amerikan örneklerine benzetmek mümkün değildir. Türkiye’deki devlet-toplum ilişkilerinin belirlediği sivil toplumun gelişim sürecine baktığımızda ilk göze çarpan nokta, “güçlü devlet”-“zayıf toplum” yapılanmasına denk düşecek bir durumun varlığıdır. Bu yapılanma içinde devlet ile toplum neredeyse özdeştir.⁴²

Ülkemizde özellikle 1980’ler den itibaren tartışılmaya ve 1990’lı yıllardan bugüne artan düzeyde ilgi görmeye başlayan sivil toplum ,modern anlamıyla, politik alanın ,yani devlet alanının dışında kalan toplum kesitini ifade eden bir terimdir. Bu tanımı daha çeşitlendirmek ve sivil toplumu daha geniş bir anlamda ifade edecek biçimde, merkezi kontrole ve hiyerarşiye tabi tutulamayan toplumsal ilişkiler ağı olarak tanımlamak da mümkündür. Öte yandan, sivil toplum, günümüze gelindikçe, demokrasiyle birlikte düşünülen, demokrasi kavramından ayrıştırlamayan bir kavram haline dönüşmüştür.

⁴⁰ Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Kamusal Alan Diyolojik Demokrasi Sivil İtiraz**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000, s.58

⁴¹ AB Komisyonu, **Sivil Toplum İş Başında**, s 6

⁴² Gülgün Erdoğan Tosun, **Avrupa’da Sivil Toplum ve Demokrasi**, Eskişehir Gelişim Vakfı, S.3

Bu çerçevede, demokratik toplumun, sivil toplum örgütlerinin rahatça serpilebildiği ,devletle özel sermaye işletmeleri arasında bir üçüncü sektörün de boy gösterebildiği toplum olarak tanımlanmaya başlanmıştır. ⁴³

Türkiye’de sivil toplum, temel hak ve özgürlükler tabanına oturacak daha demokratik bir toplum yapısı olarak doğmamıştır. Tam tersine eksikliği toplumsal yaşamın her alanında hissedilen temel hak ve özgürlüklerin jeneratörü olacak bir yapı şeklinde düşünülmektedir. Bu nedenle temel hak ve özgürlükleri kazanmak üzere halkı siyasetin içine çeken ama özünde, siyasetle halkı (sivil toplumu) ayrı tutmayı amaçlayan bir çoğulcu sivil toplum hareketi olmanın çelişkisi yaşanmaktadır. Batıdaki siyaset literatüründe yer alan sivil toplum kurumunun kendine özgü kavramları, bizde özensizce aynı sivil toplum modeli için kullanılmaktadır. ⁴⁴

Sivil toplum, devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini ihtiva etmenin yanında, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade eder. ⁴⁵ Sivil toplum, sınıfları, cemaatleri, etnik grupları birim olarak ele alan düzen değil, yurttaşı birim olarak ele alan düzendir. Bugün sivil toplum, sivil düzen, her çeşidi ile otoriter yada totaliter düzenin görece kavram olarak anlaşılmakta, demokrasinin işleyeceği toplum düzeni olarak düşünülürken bazen de demokratik düzenle eleştirilmektedir. ⁴⁶

Türk siyaset literatüründe çoğunlukla anlaşılan sivil toplum Amerikan sivil toplum yapısına daha uygun düşen çoğulcu sivil toplumdur. Bu tür bir sivil toplum her şeyden önce güçlü çıkar gruplarının varlığını ön görür. ⁴⁷ Sivil topluma egemen olan bağlar, homojen olmayan yapılara dayanmaktadır. Bunun için sivil toplumda, çatışmalar, ortaklıklar yada karşılıklı görüşmelerden oluşan bağlar egemendir. Sivil toplum alanı hukuk düzeninin içinde yetki devrinin belirginleştiği devlet ve yerel yönetimlerden bağımsız ortak hedefleri gönüllü kuruluşlarla gerçekleştirmeye çalışan ve ortak değerleri üreten gerçek anlamda

⁴³ Ozan Erözden, “STK’lar ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der: Taciser Ulaş, Helsinki Yurtttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998, s.13

⁴⁴ Fincancı, **a.g.m.**, s. 14-15

⁴⁵ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara: Seçkin Yay., 2004, s.46

⁴⁶ Kuçuradi,**a.g.m.**, s.24

⁴⁷ Fincancı, **a.g.e.**, s.15

halkın temsil ettiği düzendir⁴⁸

Sivil toplum ile kavramlaştırılan toplumsal ve yönetsel kurguyu, devlet ve yönetimin işleyişinin birbirinden ayrıldığı, eşitlik ve özgürlük kavramının bu düzenleme içinde yeniden tanımlandığı, kamusal ve bireysel çıkarların uzlaştığı bir tasarım olarak nitelenmektedir. Bu çerçevede sivil toplum, devlet güdümünde olmayan, resmi ideolojisinin en az etkisini gösterdiği müessesesinin yaygın olduğu toplum olarak açıklanmaktadır.⁴⁹ Öte yandan sivil toplum ; gönüllü ve kendiliğinden özerk bir şekilde var olan, paylaşma, ortak değerlere sahip, hukuki bir düzen içinde işleyen örgütlü sosyal yaşam alanıdır.⁵⁰

Sivil toplumu; İ. Sunay “ devlet ile birey arasında yer alan müzakere ve birleşmenin zorlama ve kısıtlama olmaksızın gerçekleştiği bir alandır.”⁵¹ Y.Atar “devlet denetimi ve baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin/ grupların devletten izin almadan, kovuşturmayla uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri toplumu ifade eder.”⁵² M Tuncay“sivil toplum devletten önde gelen ve onun içinde yaşayan ama onunla özdeş olmayan hatta ona karşı koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağıdır.”⁵³ İ.Turan “ siyaset dışında kalan toplum olarak ifade ettiği sivil toplum, siyasetle hiç ilgisi olmayan toplum değil, otoritenin müdahale edemeyeceği alanlara sahip bir toplumdur.”⁵⁴ Toktamış Ateş “düşüncelerin kitle iletişim araçlarıyla yayılmasını, mekan birliği olmaksızın katılım oluşturabildiği toplum biçimidir.”⁵⁵ şeklinde tanımlamışlardır. Sivil toplumun kendisi zaten özgürlük demektir ve bu alanda özgürlüğü sivil toplumun varlığını tespit ettiğimiz her yer ve zamanda bulabiliriz.⁵⁶

⁴⁸ Yıldırım, a.g.e., 50

⁴⁹ Ömer Şerif, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, cilt:10, Sayı:2,TODAİE, Nisan 2001, s.59

⁵⁰ Ahmet Mazlum, “Sivil Toplumun Dünü ve Bugünü” **C.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:24, Aralık, 2000, s.174

⁵¹ İlkey Sunay, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**, İstanbul, Türk Vakfı Yurt Yayınları, 1998,s.11

⁵² Yavuz Atar, “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:18, Ankara, Kasım-Aralık,1997, as.98

⁵³ Mete Tuncay, “Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Kavramlar”, **Sivil Toplum Dergisi**,Yıl:1, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart, 2003

⁵⁴ İler Turan, “Sivil Toplum Kurumları ve Özerklik”,**Sivil Toplum**, Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul,TÜSES Yayınları, 1991, s.27

⁵⁵ Toktamış Ateş, “Sivil Toplum ve Değerleri”,**Sivil Toplum**,Ed:Yurdakul Fincancı,İst. TÜSES Yayınları, 1991,s.35-36

⁵⁶ Murat Belge, “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der.Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998, s. 24

1.2.Sivil Toplum Örgütlerinin Kavramsal Analizleri

Türkiye’de bu kavram daha çok son 20 yıl içinde gündeme gelmiş olsa da sivil toplum örgütlenmeleri daha eski yıllara dayanmaktadır. Ancak bu kavramla ilgili olarak kesin bir tanım ve terminoloji bulunmadığından farklı dönemlerde farklı tanımlarla anılmıştır.⁵⁷

Modernitenin getirdiği çatışmacı toplumsal yapı, toplumdaki farklı çıkar gruplarının siyasi karar mekanizmaları üzerinde baskı gücü kurma ihtiyacını ve dolayısı ile de sivil toplum kuruluşlarının hızla kurumsallaşmasına ortam hazırlamıştır. Sivil toplum kuruluşları, liberal demokrasinin bütün kurum ve kuralları ile toplumda işleyiş kazanması sonucu modern ve örgütlü yaşamın vazgeçilmezlerinden olmuşlardır.⁵⁸ Sivil toplum kuruluşları belli bir hukuki kalıba uyan örgütler olarak, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur. Sivil toplum kuruluşları özerk kuruluşlardan oluşturulmuş , özel sektörle kamu sektörü arasındaki bir ara sektör niteliği ile sivil toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır.⁵⁹

Sivil toplum kuruluşları devlet aygıtı dışında bireyler tarafından bir araya gelinerek oluşturulan yapılardır. Özetle sivil toplum kuruluşları toplumdaki bireylerin istemlerini örgütlü bir baskı gücü şeklinde devlete ileten sivil toplum kuruluşları hem devletin karar ve eylemlerinin denetlenmesi hem de sorumluluk ve katılımcılık bilincinin çoğalmasını sağlar. Böylece soysa-ekonomik, siyasal karar ve uygulamalara doğrudan katılan sivil toplum kuruluşları toplumsal yapıya dinamizm kazandırırılar.⁶⁰ Sivil toplum kuruluşları diyince ilk akla gelen, dernek, vakıf, yurttaş insiyatifi/ girişimi, sendika gibi gönüllü ve ana örgütlenmeler gelir. Sivil toplum kuruluşları örgütlenme biçimi ve etkinlik alanları farklılık göstermektedir. Sivil toplum kuruluşları yerel boyutta örgütlenebilecekleri gibi ulusal ve uluslar arası bir örgütsel yapılanmaya da gidebilirler. Sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanları eğitim, çevre, kentsel kırsal kalkınma, sağlık, sosyal hizmetler, teknik yardım ve danışmanlık barışın sağlanması ve insan haklarının korunması gibi geniş bir yelpazeye yayılır.⁶¹

⁵⁷ Filiz Zapçı Çulha, ”Devlet Dışı Örgütler: Tanımlayıcı Bir Çerçeve” **Kültür ve İletişim**, Ankara, Ümit Yay. 2000, s.105

⁵⁸ Mehmet Aslan ve Gazenfer Kaya, “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:5 Sayı: 1s.216

⁵⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 52

⁶⁰ Aslan ve Kaya, **a.g.m.**, s.217

⁶¹ Aslan ve Kaya, **a.g.m.**, s.21

1.2.1. Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Tanım ve Kapsamı

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili kısa bir bilgi verdikten sonra siyasal katılımın önemli bir unsuru olan sivil toplum kuruluşlarını tanımlayabiliriz.

Dar anlamlı sivil toplum kuruluşları yalnız sosyo-ekonomik kalkınmayı dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık kar amacı gütmemek ve kişisel çıkarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır. Geniş anlamda ise sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılır. Bu durumda özel sektör girişimlerinden tutun da birlikler, odalar, kooperatifler, sendikalar, siyasi grup ve partiler, dernekler, vakıflar, sivil toplum kuruluşu kapsamına girmekle sınırı olmayan ve ortak nitelikleri yalnız yönetimin parçası olmamak gibi bir kesimin ifadesinden başka bir anlam taşımamaktadır. ⁶²

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının oluşumu bazen kendi iç dinamikleri sonucunda bazen de devletin yukardan aşağıya hareketleriyle gerçekleşmiştir. Toplumun soysa ekonomik yapısının geçirdiği dönüşümler iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi, hızlı kentleşme, toplumsal mobilizasyon ve siyasal katılım artması, kişi başına gelirin çoğalması ve eğitilmiş sınıfların gelişmesi sivil toplum kuruluşları için gerekli insan gücünü ve mali olanakları sağlamıştır. ⁶³

Avrupa’da sivil toplum kavramı çoğu kez NGO terimi ile birlikte kullanılmaktadır. ⁶⁴ Ancak İngilizce ve Fransızca’da kullanılan non governmental teriminin Türkiye’deki karşılığının ne olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Sivil toplum kuruluşları üçüncü sektör olarak ifade edilir. “Non governmental” çevrildiğinde hükümet dışı kuruluşlar olarak ifade edilir. ⁶⁵

Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarını kategorize ettiğimizde; tamamen izleyici konumunda olan olaylara müdahil olmayı düşünmeyen, düşünse de bunu şu anda yaşama geçirmemiş bir grup vardır. İkinci olarak Avrupa Birliği ile ilgili konularda sadece yurt

⁶² Yıldırım, **a.g.e.**, s.51-52

⁶³ Aydın Gönel, **Araştırma Raporu:Önde Gelen Sivil Toplum Kuruluşları**,İst.,TTK yay,Ocak 1998,s. 96

⁶⁴ AB Komisyonu, **Sivil Toplum İş Başında**, s. 5

⁶⁵ Kuçuradi, **a.g.m.**, s.24

içinden etkinlik gösteren bir grup vardır. Üçüncü olarak hem yurt içinde hem de Avrupa çapında aktif şekilde müdahil olmaya çalışan sivil toplum kuruluşları vardır.⁶⁶

Sivil toplum kuruluşları sadece sivil toplum içinde belli çıkarları savunan, bunları genişleten dernekler veya örgütler olarak ele almak yerine onları, çeşitli yurttaş kesimlerinin, farklı bireylerin ifade ve söz hakkını geliştirdikleri, özgür olmayı öğrendikleri ve “özgürlük” söylemini kazandıkları “alanlar” olarak tanımlanır.⁶⁷

Sivil toplum kuruluşlarının son dönemde Batı kaynaklı fonlardan beklentileri ve aldıkları fonun kullanımı, yaptıkları projelerin amaçlarına ulaşmasından çok kendi varlıklarını sürdürebilmek için projecilik biçimine dönüşerek iç yapılarında etik sorunlara yol açmaktadır. Tüm bunların arkasında yatan temel sorun ise aslında sivil toplum kuruluşlarının “ kitlelere ulaşamaması”, devlet, ekonomi gibi iktidarların yoğunlaştığı alanlar karşısında toplumsal aktörlerin, yurttaşın güç kazanamaması, yaşam alanlarının korunamaması ve sivil toplum içinde demokrasi taleplerinin güçlenememesidir.⁶⁸

Sivil toplum kuruluşları tüm insanların; ulus, din ve siyasi görüş farklılığına bakılmaksızın ortaklaşabileceği insan hak ve özgürlüklerinin korunması konularına ilaveten yardıma muhtaç kişilere yardım eli uzatma ve çevrenin korunması gibi konular etrafında tüm insanları buluşturacağı varsayımından hareket etmektedirler.⁶⁹

Sivil toplum kuruluşlarını en temel özellikleri ile şöyle tanımlayabiliriz, yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek devletin hukuku, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri; dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı, vb den oluşan yapılara ve etkinliklere denir.⁷⁰

⁶⁶ Alper Akyüz, “Türkiye-AB Bütünleşmesinde STK’ların Tecrübe Aktarımı,**AB,Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları,, 2001, s.168

⁶⁷ Ferhat Kentel, “Sivil Toplum Kuruluşları:”projecilik” Versus Kültürel Yuttaşlık”**Projeler, Projecilik ve SivilToplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs 2003, s.3

⁶⁸ Kentel, **a.g.m.**, s.3

⁶⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s.54

⁷⁰ Aydın Uğur, “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar, **Merhaba Sivil Toplum**,Der:Taciser Ulaş, Hel sinki Yuttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998, s. 19

1.2.2. Avrupa’da Sivil Toplum Örgütlerinin Tanım ve Kapsamı

Avrupa’da sivil toplum kavramı çerçevesinde sivil toplum kuruluşları çok geniş bir alana yayılarak ele alınmaktadır. Hükümete ve yerel yönetime ait olmayan tüm örgütlenmeler sivil alanın kuruluşu niteliğindedir. Avrupa’da sivil alanda faaliyet gösteren alanlar ; sosyal ortaklar, kar amaçlı olan ve ekonomik sosyal kuruluşlar, yerel düzeyde örgütlenen çeşitli dernek ve dini topluluklar ve NGO olarak bilinen hükümet dışı kuruluşlardır.⁷¹

Ioanna Kuçuradi’ye göre sivil toplum kuruluşları belirli mekan ve zamanda bilgiye dayanılarak teşhis edilen bir ihtiyacı yada bir ihtiyaç demetini karşılamayı amaç edinen kar amacı gütmeyen hizmet veren ve kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır.⁷²

Avrupa’daki sivil toplum kuruluşlarının gelirlerinin başında devlet yardımları gelmektedir. Diğer gelir kaynakları, yatırım geliri, şirket bağışları, üye olmayanlardan; uluslararası kuruluşlardan bağışlar, ürün satışları, sözleşme, üyelere; bireysel yardım, aidatlardır. Bütün Avrupa’da sivil toplum kuruluşları kamu yararı gözetilerek, yardımların vergi indirimi, vergiden muafiyet, daha az vergi oranı gibi kolaylıklar sağlanmaktadır. Bu kuruluşlar kurumlar vergisinden muaf fakat gelir vergisi ödemektedir. Bazı üye ülkeler bu kuruluşların varlıklarından elde ettikleri geliri, vergiden muaf tutabilmektedir. Bazen de bu kurullarda çalışanların ödeyecekleri vergi indirilebilmektedir. Bazı ülkelerde bu kuruluşlara kamu yararına statüsü verilmekte ve tümüyle vergiden muaf tutulmaktadır.⁷³

1.2.3. Avrupa Birliğinde Sivil Toplum Örgütlerinin Tanım ve Kapsamı

Avrupa Birliğini; ekonomik, soysa-kültürel ve politik amaçları olan, bu amaçlara ulaşmada yetkili organları ile politikalar üreten, dünya üzerinde eşine ender rastlanan çok boyutlu bütünleşme, entegrasyon hareketi, uluslararası bir organizasyon olarak tanımlamak mümkündür.⁷⁴ Avrupa Birliğinin oluşumunun bugünkü başarısı ekonomik parasal birliği

⁷¹ Yıldırım, a.g.e., s.. 64

⁷² Kuçuradi, a.g.m., s.30

⁷³ Necdet Sağlam, “Avrupa’da Vakıfların ve Gönüllü Kuruluşların Rolü ve Sağlanan Teşvikler, **Vakıf ve Kültür Dergisi**, Yıl:5, Cilt:2, XIX. Vakıf Haftası Özel Sayısı, Nisan2002, s.47-49

⁷⁴ Cem Topsakal, “AB’nin Eğitim Politikaları ve STK’nın Yeri”, **Sivil Toplum Dergisi**, Yıl:3, Sayı:12, Ekim-Aralık, 2005

giden tek pazarın temel başarısı, son derece etkin bir denetleme sistemi koymuş olmasında yatar. Avrupa Birliğinin de başarı ile yürüttüğü denetim sisteminin esası; ucuz, etkili ve daima hazır bulunan bir kamuoyu, kamuoyu baskısı ve kamuoyu ile denetleme ve şeffaflıktır.⁷⁵

Avrupa Birliği tanımlamalarına göre sosyal ve ekonomik aktörleri temsil eden kuruluşlar (iş dünyası örgütleri, sendikalar ve iş veren konfederasyonları) ve sivil toplum kuruluşları (toplumsal kuruluşlar, dini topluluklar ve medya) sivil toplumu oluşturur.⁷⁶ Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Konseyinin (ESC) ve Avrupa Birliği Veri Tabanı (CONECCS) in sivil toplum kuruluşlarının tanımına baktığımızda ;⁷⁷ Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Konseyi sivil toplum kuruluşlarını tanımlarla şu kriterlere yer vermiştir.

1. İş ve işveren sendikaları
2. Toplumsal ve ekonomik konularda görev alan belli bir grubu temsil eden kuruluşlar
3. Hükümet dışı kuruluşlar (NGO): insanları belli bir amaç için bir araya getiren dernekler, vakıflar, cemiyetler, vs.
4. Yerel girişimler (CBO) daha çok üyelik üzerine dayalı gruplar, gençlik grupları vs.
5. Dinsel gruplar

Avrupa Birliği sivil toplum veri tabanı ise bu kriterlere daha geniş yer vermiş ve kriterleri daha net tanımlamıştır.

1. Ticaret Birlikleri
2. Sendikalar
3. İşveren Kuruluşları/profesyonel federasyon
4. Hükümet dışı kuruluşlar (NGO)
5. Hizmet ve üretim birlikleri
6. Yerel idarelerin birlikleri
7. politik ilgi grupları
8. Dinsel ilgi grupları
9. Diğer gruplar

⁷⁵ Emre Gönen, "AB Sivil Toplum ve STK'lar", **AB Devlet ve STK'Lar**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2001, s.120-121

⁷⁶ Nazlı Maç, **AB Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları**, Sayı:42/15, Konya Ticaret Odası, Etüt Araştırma servisi, 09.06.2006, s. 1

⁷⁷ Sunay Demircan, **Türkiye'de Sivil Toplum ve Avrupa Birliği**, www.turkishweekly.net/turkçe/makaler

Avrupa Birliği ekonomik ve toplumsal konularda rol oynayan tüketiciler kurumlarında ortak amaç çerçevesinde insanları bir araya getiren hükümet dışı topluluklara (çevre, insan hakları, hayır kurumları gibi); dinsel topluluklardan yerel girişimlere, gençlik kuruluşlarına aile birliklerine kadar insanların dahil oldukları kuruluşları sivil toplum kuruluşları olarak kabul etmektedir.⁷⁸

Avrupa'da sivil toplum kuruluşları, demokratik ve şeffaf bir Avrupa toplumunun yaratılması, farklı çıkar gruplarının görüşlerinin uzlaştırılması, yeni teknolojiler ve küreselleşme baskıları ile karşılaşan toplumun değişime ayak uydurmasının sağlanması veya hükümetlerin dolduramadığı mekanizmalardaki boşlukların doldurulması açısından önemlidir. Avrupa Birliğinde sivil toplum kuruluşları özel sektör gibi rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürürler. Birbirleri ile yada kamu idareleriyle iş birliğine gidebilirler. Kimi sivil toplum kuruluşları tutuculuk, yanlış bilgilendirme ve yetersizlik gibi özelliklere sahip olabilirler ancak yasalara uydukları ve vergilerini ödedikleri sürece özel ilgi alanları ve çıkarları için çalışmalarına izin verilmektedir.⁷⁹

Avrupa Birliğinde sivil toplum kuruluşları sadece lobi faaliyetlerinde bulunmakla yetinmeyerek; Avrupa Birliği organlarının kendilerini ve sektörü ilgilendiren çeşitli konularda sistematik olarak kendilerine danışılmasını istemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu bu konuda vakıflar, dernekler, kooperatifler ve diğer gönüllü kuruluşlarla diyalog kurmak amacıyla özel danışma grupları ve bir danışma komitesi oluşturmuştur. Bu konuda Avrupa Birliği Komisyonu bütçe hazırlarken bu yardım kuruluşlarını da dikkate almaktadır. Böylece sivil toplum kuruluşlarını teşvik etmektedir. Bu kuruluşlarla diyalog ve işbirliği Avrupa'nın bütün seviyelerde entegrasyonu için çok önemlidir. Avrupa Birliği Komisyonu ayrıca sivil toplum kuruluşlarına Avrupa programlarına katılarak bir network oluşturabilmeleri ve geliştirebilmeleri amacıyla bilgi teknolojileri ve bu konuda eğitim için yardım yapmaktadır⁸⁰.

⁷⁸ Meriç Özgüneş, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s.39

⁷⁹ AB Komisyonu, **Sivil Toplum İş Başında**, s. 7

⁸⁰ Sağlam, a.g.e., s.47

1.3.Sivil Toplumun Özellikleri

Sivil toplum dıştan gözlemlendiğinde, eğer örgütlenmişse dernek veya vakıf biçimindedir. İçten bakış açısında ise kamu oyununda kendine özgü yeni bir kültür ve kişiliği savunmak ve eski düzeni bir ölçüde değiştirmek amacını güden, yeni kimlik arayışında olan iletişimsel eylem gruplarıdır. Dıştan bakış açısında, sivil toplumun özünü oluşturan kimlik ögesi görünmez ve örgütlenmiş sivil birlik yalnızca biçimsel bir örgüt olarak kendisini göstermektedir.⁸¹

Sivil toplumun ne olduğunu değil ne olmadığını ifade etmek daha kolaydır. Çünkü çoğu zaman sivil toplum terimi ile neyin ifade edilmek istendiği kolayca anlaşılammaktadır. Bütün tanımlama çabalarına rağmen ortak bir anlaşma noktası bulmak mümkün olmamaktadır. Çoğu kez sivil toplum terimi ile toplumun belirli bir bölümü ifade edilmek istenmektedir. Bununla beraber çok sayıda sivil toplum tanımlamasında birbirine yakın ögelere rastlamak mümkündür. Bu anlamda sivil toplumun özelliklerini şöyle özetleyebiliriz.⁸²

1. Sivil toplum, merkezi ve yerel yönetimlerden bağımsız bir toplumsal alanda faaliyette bulunur,
2. Bireyler, sivil toplumu oluşturan herhangi bir gruba katılmaya zorlanmadan karar ve uygulamalarında katılımcı yaklaşımı benimser,
3. Genelde bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahiptir,
4. Sivil toplum, bireysel ve devlet arasında “aracı” ve “itici güç” olarak rol oynar.⁸³
5. Genel olarak kamusal alandaki tüm bireylerin katılımına açık kuruluşlar, dernekler, sivil oluşumlar gibi yurttaşların gönüllü katılımı ile oluşan kurumlardır.
6. Sivil kuruluşların özerkliği, bu bağlamda bu kuruluşların siyasal iktidar karşısında bağımsız olmaları. Bu kuruluşlara yasak uygulanmaması, devlet cihazınca yönlendirilmemesi.
7. Sivil toplumun diğer özelliği toplum kuruluşlarının tek renkli olmaması bu kuruluşların heterojen yapıda olmaları ,

⁸¹ Korhan Gümüş, **Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Kasım, 2002, s.109

⁸² Doğan, **a.g.e.**, s.275

⁸³ İsmail Başaran, “**Sivil Toplum Kuruluşları Yerel Demokrasinin Neresinde?**”s.55, [www.yerelisyaset.com/pdf/temmuz 2007](http://www.yerelisyaset.com/pdf/temmuz%202007) (ilk dört madde aynı kaynaktan)

8 Sivil toplum kuruluşları yasal kurumlardır. Bu nedenle bu kuruluşların kendi iç ilişkilerinde insan haklarına saygı kurumsal düzeyde garanti altındadır

9 Sivil toplum kuruluşlarında üyeler arasında sivil davranış ruhu egemendir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşu üyeleri kendi aralarında karşılıklı hoşgörü ve dayanışma ile hareket ederler. Bu kurumlar aynı zamanda kendilerini kendi denetim mekanizmaları ile kontrol ederler. Bu denetimi yaparken dıştan gelen bir baskı ile karşı karıya kalmazlar

10 Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda ütopik bir potansiyeli bünyesinde barındırır. Bu kuruluşlar spontane oluşmuşlardır. Sivil toplum kuruluşları arasında aynı zamanda bir gerilim ilişkisi de mevcuttur. Bu kadar çok anlama gelen kavramın tek tanımının yapılamadığı da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.⁸⁴

1.4.Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri

Gerek dünyada gerek Türkiye’de sivil toplum kuruluşları alanında oluşum biçimleri, sundukları hizmetler, kapasiteleri, süreklilik dereceleri, faaliyetlerinin mekansal yazılımları bakımından büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik söz konusu alanın doğası gereğidir. Bu çeşitlilik içindeki kuruluşlar zaman içinde yeni biçimlere geçmeye açık olacaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının bu zengin çeşitliliğine rağmen bazı ortak özellikleri de bulunmaktadır.⁸⁵

Sivil toplum örgütlenmelerinin en önemli özelliği; “çağdaş demokratik devlet” anlayışı çerçevesinde bireyin devleti etkilemek ve denetlemek de dahil olmak üzere, kendi hak ve çıkarları doğrultusundaki amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş yapılar olmasıdır.⁸⁶ Sivil örgütler için “şimdi yapılacaklar” ve iktidara geldikten sonra yapılacaklar gibi bir ayırım yoktur. Çünkü böyle bir hedefi, programı yoktur. Kendine seçtiği görevi başarı ile tamamlamak amacındadır. Bunun için “iktidarda olmak” gibi bir zorunlu ön aşama koymamıştır. İşte bu özellik sivil toplum örgütlerinin hareketlerindeki ilk evreden bugüne gittikçe belirginleşen beklide “temel” niteliği kazanan özellikleri olmuştur.⁸⁷

⁸⁴ Doğan, a.g.e., s.275-276 (6 madde)

⁸⁵ İlhan Tekelli, **STK’lar Yerelleşme ve Yerel Yönetim**, İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı,Kasım, 2002, s.15

⁸⁶ Emre Kongar, “Sivil Toplum ve Kültür”,**Sivil Toplum**, Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul:TÜSES Yayınları,1991, s.109

⁸⁷ Murat Belge, a.g.e., s.28

Sivil toplum kuruluşlarının, demokratik sistemin işleyişinde üstlendikleri rol icabı bazı özelliklerle donanmış oldukları görülür. Bu özellikleri şöyle sıralamak mümkündür.

1. Sivil toplum kuruluşları devlet aygıtının bir parçası değildir. Bu kuruluşların devlet politikalarının oluşumunu etkilemeye çalışmaları veya devlet tarafından maddi olarak desteklenmeleri mümkündür. Ancak bu olgu sivil toplum kuruluşlarının devlet aygıtından bağımsız olmalarını zedelemeyebilir.⁸⁸ Sivil toplum kuruluşlarında çalışan insanlar, temin edilen kaynaklar, “devletçe yada başka kurumlardan temin edildiğinde özelliklerini yitirirler ve sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmezler.”⁸⁹
2. Sivil toplum kuruluşları kar amacı güden özel hukuk tüzel kişilerinden farklı olarak doğrudan kendilerini çıkar sağlamayan bir amaç etrafında örgütlenmiş bireylerden oluşur.
3. Sivil toplum kuruluşları , ortak bir amaç etrafında toplanan kişilerden oluşmaları sebebiyle gerek belli bir hukuki kalıba uyan örgütler şeklinde gerekse de herhangi bir hukuki örgütlenme kalıbının dışında kalan enformel örgütler olarak kurulabilirler. Ancak bir amaç etrafında örgütlenen kişilerin genel bir kural olarak, toplumun geri kalan kesimlerine nazaran hep “azınlık” konumunda kalacakları unutulmamalıdır.
4. Sivil toplum kuruluşları siyasi yelpazedeki konumları itibari ile adeta partilerin ve onların temsil ettikleri siyasi görüş farklılıklarının üstünde bir noktada durmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları hangi siyasi görüşten olurlarsa olsunlar tüm insanların ortak ilkelere buluşabilecekleri varsayımından yola çıkarlar. İnsan hak ve özgürlüklerin korunması, çevrenin korunması, toplumsal konum itibari ile dezavantajlı durumda olan kişilere yardım eli uzatılması gibi konularda hangi ulustan, hangi dinden, hangi siyasi görüşten olursa olsun tüm insanların ortaklaşabileceğini varsayarlar.⁹⁰
5. Sivil toplum kuruluşların ayırt edici özelliklerinden biride gönüllülük ve özel alanda fedakarlık yapılmasına dayandırılmalarıdır. Bu nitelik sivil toplum kuruluşlarından bireysel düzeyde son beklentilerle yakından ilişkilidir. Sivil toplum kuruluşları içinde yer almaya kimse zorlanamaz.

⁸⁸ Erözden, **a.g.m.**, s.14

⁸⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 61

⁹⁰ Erözden, **a.g.m.**, s.14, (2.3.4 aynı kaynaktan alınmıştır)

6. Sivil toplum kuruluşlarının diğer bir özelliği, nihai amaçlarının topluma bir şey sunmak toplumsal iyiye katkıda bulunmak olmasıdır.
7. Sivil toplum kuruluşları alanında yatay ilişkilerin ön plana çıkması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınmasıdır. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işlevi ile yakından ilişkilidir. Bir sivil toplum kuruluşundan beklenen toplumdaki diğer kurumlarla eşit olarak ilişki kurmak ve ortaklar oluşturmaktır.⁹¹
8. Sivil toplum kuruluşları açık ve belli konuda uzmanlaşmış olmalıdır.⁹² Bu özellik, sivil toplum alanının iktidar oluşturmaya dönük, çatışmalı bir alan haline gelmesini engelleyecektir. Bu özellik toplumsal hareketlerin örgütlenmesi açısından önem kazanmış bir niteliktedir.⁹³
9. Devleti yöneten irade sahiplerinin hak ve menfaatlerinin hiçe sayılması ihtimaline karşı bir güvence oluşturmak; bu anlamda demokratik bir yönetimde baskı grubu olarak işlevini yerine getirebilmelidir.⁹⁴
10. Sivil toplum kuruluşlarının diğer bir özelliği de bir kamu alanına sahip olmalarıdır. Kamu alanı özel alan dışında hem sivil hem de siyasal toplumu ilgilendiren yaşam düzlemidir. Devlet gücünün ağır bastığı bu düzlemde sivil toplum kuruluşları şekillenmektedir. Bir kamu alanına sahip olmayan kuruluşlar sivil toplum kuruluşu sayılmamaktadır.
11. Ülkede organizasyonun kurulmasını zorunlu kılan yada engelleyen hiçbir yasal düzenlemenin olmaması gerekir.
12. Diğer önemli bir özellikte sivil toplum kuruluşlarının şeffaflığıdır. Özel kazanç amaçlı, paravan özel şirket uzantısı, sivil olmayan üyelerinin finansman ve faaliyetlerinin bilinmediği örgütlenmeleri sivil toplum kuruluşu görünümünden kurtarmak için gerekli olan temel özelliklerden biri şeffaflıktır.
13. Sivil toplum kuruluşları arasında uzmanlaşmanın sağlanabilmesi için ortak değerlere sahip olmaları ve özenle onları korumaları gerekmektedir.⁹⁵

⁹¹ Tekelli, **a.g.e.**, s. 15-16 (5,6,7.aynı kaynaktan alınmıştır)

⁹² Sağlam, **a.g.e.**, s.46

⁹³ Tekelli, **a.g.e.**, s. 16

⁹⁴ Ahmet Saltık, “Çağdaş Toplumlarda Gönüllü Kuruluşların Sosyo Ekonomik Temelleri”, **Gönüllü Kuruluşlar Konferansı**, 28-29 Mart 1995, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı yayınları, 1995, s.23

⁹⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s.64-65 (10,11,12,13. maddeler aynı kaynaktan alınmıştır)

1.5.Sivil Toplum Örgütlerinin Amaçları

Sivil toplum kuruluşları “Hükümet/devlet dışı örgütler” le özdeş bir kavramdır. bununla anlatılmak istenen, merkezi yada yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllü olarak kurulmuş, dernekler, vakıflar, siyasi partiler, spor klüpleri, sendikalar, meslek odaları vb. ancak Barolar, tabip ve mimar, mühendis odaları gibi örgütler, belirli bir mesleği yapabilmek için üye olunması zorunlu kuruluşlar oldukları için tam gönüllü nitelikte değildirler. Sivil toplum kuruluşları tanımları gereği büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte gerek ulusal siyasette gerekse uluslar arası açısından anlam ve önem taşıyanları, kişisel veya grupsal çıkar sağlamak peşinde koşmayan demokratikleşme, çağdaşlaşma gibi temel hak ve özgürlükleri korumayı amaçlayanlardır.⁹⁶

Sivil toplum örgütü; yürürlükteki hukuk sisteminin sınırlarını belirlediği alanda çalışmak üzere, birkaç gerçek kişinin bir araya gelerek kurduğu mesleki sanatsal, sportif, sosyal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı gönüllü oluşumlara verilen isimdir. Sivil toplum örgütlerinin amaçlarını bu tarifle sınırlandırmak elbette söz konusu değildir. Amaç noktasında tarih boyunca getirilen bir istisna olmuştur. Bu istisna “kazanç paylaşımıdır.” Kazanç paylaşımının sivil toplum örgütlenmesinin kuruluş amaçları dışında tutulmasının sebebi de açık ve mantıklıdır. Çünkü kazanç paylaşma amacı ticari bir tavır olduğu için bu tür örgütlenmeler ticaret hukukunun ilgi alanına girer.

Sivil toplum örgütlerinin amaçlarının önceden belirtilmesi ve bu amaçların hukukiliği önemli bir husustur. Amaç açısından bu örgütlenmelere bakılınca iki nokta ön plana çıkmaktadır. Bu noktalardan birincisi, örgütü olumlu olarak yönlendiren yapılacak yada gerçekleştirilebilir amaçların belirtilmesidir. Kabul etmek gerekir ki bu gruba giren amaçların sayılması nerede ise imkansızdır. Bu yüzden amaçların sayılmaya çalışılması yerine sınıflandırılması yoluna gidilmiştir.⁹⁷

⁹⁶ Tuncay, **a.g.m.**,[http:// www.siviltoplum.com](http://www.siviltoplum.com)

⁹⁷ Neşet Ersoy, “XII.Yüzyıldan Günümüze Anadolu’da Sivil Toplum Örgütlenmesinin Tarihsel Gelişimi” **Türk İdare Dergisi**, Yıl:75, Sayı:438, Mart, 2003, s. 129-130

Sivil toplum kuruluşlarının oluşum sebebi herhangi bir sorun hakkında, yada ihmal edilen bir konuda bireylerin oluşturdukları bir örgüt dahilinde, belirli hedef kitleleri yada kamu oyunu harekete geçirmek üzere planlı ve sürekli çalışmalar yapmaktır. Sivil toplum kuruluşlarının bizati kendisi bir hakla ilişkiler kampanyasıdır. Bireyler, önce bir sorun etrafında toplanır onu analiz eder, sonra amaçlar, hedef kitle belirlenir ve çeşitli etkinlikler yapılır.

Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları problem olarak tespit ettikleri alanda kamu oyunu harekete geçirmek ve o sorunun çözümünü sağlamaktır. Ancak genellikle toplumsal bir harekete dönüşemeyen sivil toplum kuruluşları hem maddi sıkıntı hem de gönüllü sakıntısı yaşamaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının hedefi demokratik yöntemle kamu oyunu bilinçlendirmek ve harekete geçirmektir. Bu ancak halkla ilişkilerle yapılabilir.⁹⁸ Sivil toplum örgütleri mesleki dayanışma ve yardımlaşma amacı ile kurulabilirler. Tarihin eski dönemlerinde kurulan esnaf birlikleri bu amaca örnek olacağı gibi günümüzdeki meslek odaları ve birlikleri de örnekler arasına alınabilir.

-Bazı kişilerin bir araya gelerek yörelerine, birbirlerine yardımcı olmak aralarında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak,

- Oluşturacakları imkan ve kaynaklarla ihtiyaç içindeki insanlara yardım etmek,
- Belli sanat dallarında bilgilerini paylaşmak,
- Ortak zevk ve meraklarını geliştirmek,

-Sportif faaliyetlerde bulunmak gibi amaçlarla kurulurlar. Bu açıdan yürürlükteki hukuk sistemi hiçbir dönemde sayılarla ifade edilebilir bir sınırlama getirmemiş bunun yerine meşru zeminde kalmak kaydı ile örgütlerin amaçlarının belirlenmesinin kurucularına bırakmıştır. Bu özellik yürürlükteki hukuk sisteminin örgütlenmenin oluşumu bakımından sağladığı hukuki bir ifadesidir.⁹⁹

Sivil toplum örgütlenmelerinin kazanç paylaşma dışındaki amaçlarla kurulmasının doğal sonucu, bu örgütlerin gönüllük anlayışına dayanmasıdır. Örgütleri kuranlarda örgütlere sonradan katılanlarda örgütün kuruluşundan doğrudan veya dolaylı kazanç elde etme düşüncesinde olmamaları ve bu düşüncelerini ifade eden bir statüko çerçevesinde çalışmalarını yürütmeleri gerekir.¹⁰⁰

⁹⁸ Murat Şentürk, “STK’larda Halkla İlişkiler Uygulamaları”,**Sivil Toplum Dergisi**,Yıl:3, Sayı:9, Ocak-Mart, 2005, s.5

⁹⁹ Ersoy,**a.g.m.**, s.130

¹⁰⁰ Ersoy, **a.g.m.**, s.131

1.6 Sivil Toplum Örgütlerinin İşlevleri

Günümüzde sağlık, çevre, kalkınma, nüfus planlaması, barış, kadın, din, eğitim, sosyal yardımlaşma ve insan hakları gibi birbirinden farklı alanlarda faaliyet gösteren onbinlerce sivil örgüt bulunmaktadır. Politik alanın dışında kalan yani devlet alanının dışında yer alan ve sivil toplumun inşasında etkin birer paydaş olması beklenen sivil toplum kuruluşları, toplumun yararına çalışan, kar amacı gütmeyen ve siyasi görüş farklılıklarının üstünde bir noktadaki konumuyla birçok işlevi üstlenmektedir¹⁰¹.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra siyaset sahnesinde bilinen sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanı salt ulusal düzlem değildir. Bu kuruluşlar, belki ulusal düzlemdekenden daha etkin biçimde, uluslar arası alanda da faaliyette bulunmaktadır. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini şöyle sıralayabiliriz.

- 1.Sivil toplum örgütlerinin başlıca işlevlerinden birisi, kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerini yerine getirmesi ve dikkate alınmasına yardımcı olmaktır.
- 2.Sivil toplum kuruluşları, gerek örgüt içi yapıları ile gerekse var olma sebebi ile çoğulcu toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedirler.Öncelikle, sivil toplum kuruluşları, aynı amacı gerçekleştirmeye yönelik farklı çözüm yollarını savunan bireyleri bir araya getirmeleri nedeniyle toplumsal dokularda çoğulculuk kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan, çeşitli amaçlara yönelik faaliyet gösteren birçok örgütlü yapının toplum bünyesinde yer alması olgusu da çoğulculuğun göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.
- 3.Sivil toplum kuruluşları, gerek devlet aygıtının gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse de Pazar ekonomisinin dayattığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu tampon olma işlevini görmektedirler.¹⁰²
- 4.Sivil toplum örgütleri genel anlamda politika diyalogları kurulmasında kolaylaştırıcı olarak önemli bir işlev görürler.¹⁰³

¹⁰¹ Yıldırım, a.g.e., s.45

¹⁰² Erözden, a.g.e., s.15-16 (1,2,3, aynı kaynaktan yararlanılmıştır)

¹⁰³ Philippe De Braconer, "Avrupa'da Sivil Toplum ve Avrupa Kurumları ile İlişkileri" www.stgm.org.tr

5. Yerel yönetimlerin halk tarafından talep edilen yerel hizmetleri sunumundaki yetersizliğine karşı, yerel halkın sözcülüğünü yapmaktadırlar.
6. Doğal afet ve benzeri olağanüstü durumlarda halka en kısa zamanda ulaşarak gerekli yardımın sağlanmasında önemli bir işleve sahiptirler.
7. Merkezi/ yerel yönetim üzerinde halk adına bir denetim mekanizması oluşturmaktadırlar.
8. Sosyal, ekonomik ve kültürel yönlü sorunlara ilişkin destek kampanyaları başlatarak bunların yürütülmesinde önderlik etmektedirler.
9. Hemşerilik bilincinin gelişmesine ve yerel sorunların yerel halk tarafından sahiplenmesinde öncü rol oynamaktadırlar.
10. Kentsel alanlarda haksız rant yaratılması ve paylaşılmasında sivil toplum kuruluşları merkezi ve yerel düzeyde baskı oluşturarak önleyici olabilmektedirler.¹⁰⁴

Sivil toplum kuruluşlarının ülkelere göre iki farklı işlevinden söz edilebilir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ve demokrasisi zayıf olan ülkelerde sivil toplum kuruluşları hem demokratikleşme ile hem de ekonomik ve sosyal gelişme ilgili işlevlere sahiptirler. Yani esas alanları eğitim yada sağlık olabilir ama aynı zamanda demokratikleşme ile ilgili işlev görmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ve daha ileri demokrasilerde bu demokratikleşme işlevi birinci derecede önem taşımamakta, demokrasi belirli bir düzeye geldiği için artık bırakmatik bir katılım süreci söz konusu olmaktadır.¹⁰⁵

Taylor'a göre sivil toplum örgütlerinin en önemli işlevi, siyasi iktidara nüfus etmek, siyasi iktidarı parçalayarak adem-i merkezi hale getirmek, bireylere otoritenin baskısına karşı korumak ve böylece despotizm karşı güvence oluşturmaktır. Uluslar arası rekabet, mal ve hizmet dolaşımı, ekonomik zorunluluklar, uluslar arası hukukun gerekleri, teknolojik gelişmeler kültürel yapıda değişim; toplumsal yapının ana arterlerinde ve değişimi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu onarım ve değişim sürecinde sivil toplum kuruluşlarının kültürel işlevine her dönemden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Çoğulcu bir toplumsal yapının oluşmasında ve çoğulculuk kültürünün toplumsal dokuya nüfus etmesinde demokratik sivil toplum kuruluşlarının işleyiş ve örgütsel yapılarının, ayrıca

¹⁰⁴ Başaran, **a.g.m.**, s.56 (5-10 aynı kaynaktan yararlanılmıştır)

¹⁰⁵ Burhan Şenatalar, "STK-Devlet İlişkilerine Kurumsal Bakış", **AB Devlet ve STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2001, s.13-14

diğer örgütlerle uyumlu çalışmalarının çok olumlu katkıları sağlayacağı bilinmektedir.¹⁰⁶

Buraya kadar sivil toplum kuruluşlarının işlevleri demokratik bir düzen ve demokratik işleyiş mekanizmalarının varlığı kabul edilerek ele alınmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir düzenin henüz tam gerçekleşmediği ortamlarda da bazı işlevleri bulunmaktadır. Diğer yandan, global ya da yerel ölçekte boy gösteren kriz anlarında da sivil toplum kuruluşlarının, kendi uğraş alanları dahilinde, birtakım yapıcı görevler üstlendikleri görülmektedir.¹⁰⁷

Sivil toplum kuruluşları, demokrasiye geçiş süreçlerinde pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ve bu projeleri uygulamaya geçirmek yolları ile eğitim, çevre, adalet hizmetlerine erişim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ve alternatif sorumluluklar alabilirler. Demokrasiye geçiş süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının üstlenebileceği bir diğer önemli işlevde yetişmiş insan kaynağı hazırlamaktır. Sivil toplum kuruluşları, kendi içlerinde oluşturacakları katılımcı ve çoğulcu yapı ile bu kültüre aşina; bu kültürle beslenmiş aynı zamanda yönetim deneyimini de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Ancak özellikle demokrasiye geçiş dönemlerinde sivil toplum kuruluşlarının herhangi bir siyasi örgüte üye olma izlenimi yaratmamaya özen göstermeleri ve gerek yürütme erkini elinde tutan gerekse de henüz muhalefette olmasına rağmen potansiyel olarak hükümet konumuna gelebilecek olan siyasi yapılanmalara karşı bağımsızlıklarını korumaya gayret etmeleri yerinde olacaktır. Böylece sivil toplum kuruluşları işlevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli olan inandırıcılığı ve saygınlığı elde etmiş olacaklardır.¹⁰⁸

Sivil toplum kuruluşlarının önemli işlevlerinden biride kendilerini ilgilendiren bir yasanın kabulü veya reddi için milletvekilleri ile temas kurmakta ve bazen bir kanun taslağı hazırlamak biçiminde bazen yetkili komisyonları etkilemeye çalışarak süreci her aşamasında izlemektir. Bir başka işlevi de kamu oyunu etkilemektir. Kuruluşlar faaliyetlerini sürdürürken, kamu oyundan yararlanmayı ve onu etkilemeyi ihmal etmezler. Sivil toplum kuruluşları kamu oyu oluşturma suretiyle karmaşık ve geniş toplumsal yapıda

¹⁰⁶ Yıldırım, a.g.e., s.77-86

¹⁰⁷ Erözden, a.g.m., s.16

¹⁰⁸ Erözden, a.g.m., s.17

bireylerin taleplerini dile getirilmesine ve dikkate alınmasını katkıda bulunurlar. Broşür, dergi, kitap, televizyon ve radyo gibi araçlarla doğrudan doğruya yada kendilerine hizmet eden yayın araçlarının abone sayısını artırmak, dergi ve gazetelere reklam vermek, yazarlarını ödüllendirmek suretiyle etkileme oldukça yaygın araçlarıdır.¹⁰⁹

Sivil toplum kuruluşlarının yurttaşla karar vericiler arasında bir köprü kurma işlevinden bahsedebiliriz. Sivil toplum kuruluşlarının kendi kapasitelerini geliştirebilmeleri ve işlevlerine uygun çalışmalar yapabilmeleri için öncelikle üyelerini doğru bilgilendirmeleri gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini yerine getirebilmeleri için kendi üyeleri ve birbirleriyle ilişkilerinde belirli bir kaliteyi tutturmaları, ortak çabalarla üretilen sonuçlardan mutlu olmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Ürettikleri sonuçları sivil toplumun görüşü haline getirmek için bunları yurttaşın süzgecinden geçirmek zorundadırlar.¹¹⁰

¹⁰⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s.83-84

¹¹⁰ Tanay Sıtkı Uyar, “AB, Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları”, **AB Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.125

İKİNCİ BÖLÜM

2.DİĞER ÜLKELERDE SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİ

2.1.Avrupa Birliği Ülkelerinde Sivil Toplum Örgütleri

Bu bölümde Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği ülkelerinde sivil toplum kuruluşlarının,yapısı, önemi, Avrupa Birliğine katkıları incelenecektir.

Demokratik toplumların ve “Avrupa kimliği”nin ayrılmaz bir parçası haline gelen sivil toplum , “Sosyal Avrupa”nın inşasında ve Avrupa bütünleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Avrupa Birliğinin tarihsel gelişimi içinde, Topluluk politikalarında ve faaliyetlerinde, çok çeşitli toplumsal çıkarların temsil edilmesinin en etkili yolu olan sivil toplum örgütlenmesinin giderek daha güçlü bir konuma ulaştığı görülmektedir¹

Avrupa Birliği ülkelerinde özellikle 70’li yıllarda yeni toplumsal hareketler sivil toplum kavramını ve sivil toplum kuruluşlarının önemini artırmıştır AB ülkeleri de demokrasi katılımcı bir anlayış benimsediği için sivil toplum kuruluşlarını reddetmemiştir. Aynı zamanda siyaset ve devlette sivil toplum kuruluşlarını reddetmemiş, sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalışmanın yollarını aramışlardır. Avrupa ülkelerinde kurumsallaşmış bir ekonomik sosyal konsey vardır. Çalışanlar, çalıştıranlar, hükümet, diğer önemli sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek düzenli biçimde kendi toplumlarının istikrarlı gelişimi için görüş alış verişinde bulunurlar ve ortak karar üretmeye çalışmaktadırlar.² Türkiye’de ise bu konu uzun zamandır gündemde olmasına rağmen 2001 yılında ekonomik ve sosyal konsey kurulabilmiştir.

Avrupa Birliğinde sivil toplum örgütleri bölge kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Avrupa’nın bugünkü konumuna bakıldığında merkezîyetçi bir anlayışla yönetilmesinin zor olduğu görülmektedir. Bu nedenle mevcut sosyal sorunlar ancak

¹ Nazlı Maç, “AB Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları “, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Sa yı:42/15, 09.01.2006,s.1

² Ercan Karakaş,”AB ve STK İlişkilerinde Uluslar arası Tecrübe Aktarımı,”**AB Devlet ve STK’lar**, İstan bul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.138

toplumun yerel ve bölgesel düzeyde etkin katılımı ile çözülebilir. Bu da Avrupa'da sivil örgütlerini bir ihtiyaç haline getirmiştir. Örneğin Avrupa Parlamentosu özellikle, çevre, tüketici hakları ve sosyal haklar alanlarında sivil toplum kuruluşları ile eş güdüm içinde çalışmaktadırlar.³

Avrupa Birliği kurumları özellikle Avrupa Parlamentosu içinde, sivil toplum kuruluşlarının rolü ve öneminin giderek artması ile bu kuruluşlar aracılığı ile Avrupa Birliğinin geleceği, siyasetin ve devletin şeffaflığı ilkesi ile yönlendirilecektir.⁴ Avrupa Komisyonu da sivil toplum kuruluşlarıyla sıkı bir iş birliği içindedir. Bu iş birlikleri, kurumsallaşmış danışma mekanizmaları çerçevesinde işlemektedir. Başta sosyal diyalog olmak üzere sosyal ortaklara danışma, ortak komiteler, forumlar ve üçlü danışma süreçleri oluşturularak AB seviyesinde örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarının AB kurumları tarafından alınan kararlara üst düzeyde katılımları sağlanmaktadır.⁵

Avrupa Komisyonu 2002 Aralık ayında kabul ettiği bir dizi prensip kararı ile sivil toplum ile yürütülecek olan çalışmalarda etkili bir iletişim ve işbirliğinin oluşturulması için ön görülen minimum standartları belirlemiştir. Bu prensipler kısaca açıklık, katılımcılık, sorumluluk, şeffaflık, etkin olmak ve tutarlılık olarak öngörülmüştür. Özde, bu prensipler komisyonun STK'lara bakışını doğrudan yansıtmaktadır. Komisyon STK'ların çeşitlilik gösteren, bağımsız ve özerk kuruluşlar ve sektörel bazda farklı ihtiyaçlarına cevap verebilme kapasitesine sahip olmaları gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle de sivil toplum kuruluşlarının rollerini oynayabilecekleri çeşitli tematik platformlarda oluşturulmasında öncü olmuştur.⁶

Avrupa Birliğinin tarihsel gelişimi izlendiğinde topluluk politikalarında ve etkinliklerinde sivil toplumun, insan haklarının ve demokratik değerlerin giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir. İlk topluluk antlaşmalarında üzerinde pek durulmayan temsili demokrasi ilkeleri ve insan haklarına saygı, çok geçmeden Avrupa bütünleşmesinin dünyada kendini kanıtlamasının başlıca araçlarından biri olmuştur. Temel hak ve

³ Maç, a.g.m., s.1

⁴ Zuhâl Ünal Çepel, "AB Sivil Toplum Diyaloğu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler", 05.12.2007, www.turkishweekly.net

⁵ Maç, a.g.e., s.1

⁶ Meriç Özgüneş, "Türkiye'de STK'lar Arasında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar", **AB Uyum Sürecinde STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Tarihsel Toplum Vakfı, Haziran, 2004, s.39

özgürlüklerinin ve insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi, dünya barışına ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bu açıdan hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Ancak, bu hedeflere ulaşmada uluslar arası kuruluşların, örgütlü sivil toplumun ve vatandaşların katkısı olacaktır.⁷

STK'ların, karar alma mekanizmasına katılımı ve sivil toplum diyalogu o ülkedeki demokrasi standartlarını belirler hale gelmiştir. Avrupa modeli katılımcı demokrasinin oluşturulması konusunda STK'lara önemli rol düşmektedir⁸ AB ülkelerinde demokrasi yerleştiği için ve demokrasi, katılımcı bir anlayışla işletildiği için sivil toplum kuruluşları yaygın ve oldukça etkilidir.⁹ Avrupa Birliğinde sivil toplum kuruluşları, yorum ve değerlendirmelerinin “bağılantısız ve özgür” nitelikleri nedeniyle, karar ve görüşleri daha yoğun katılmaları yönünde teşviki edilmektedir. Bu durum farklı grupların ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirmektedir. Avrupa Birliği, bu katılımın mümkün olan en etkili ve sorunsuz şekilde gerçekleşebilmesi için kuruluşların yapısı ve bunlarla ilişkiler konusunda çeşitli yöntemler belirlemektedir. Avrupa Birliği STK ağının kullanılmasına ve STK'larla karar alma sürecinde iyi yönetim ilkelerine dayanan bir danışma sistemi çerçevesinde fikir alış verişinde bulunmaya büyük önem vermektedir.¹⁰

Avrupa Birliğinde sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme hak ve özgürlüklerin hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Sendikalara ilişkin düzenlemelerin sayısı oldukça çok ve içeriği oldukça çağdaştır. Bunlardan İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Çalışanların Temel Sosyal Hakları, Topluluk Şartı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Uluslar arası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri ve Sendika Hakları gibi düzenlemeler örgütlenme özgürlüğünü güvence altına almıştır.¹¹

⁷ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Sivil Toplum İş Başında**, Ankara, 2001, s.1

⁸ TOBB, Avrupa Birliği ile İlişkilerinde Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, İzmir

⁹ Karakaş, **a.g.m.**, s.140

¹⁰ <http://www.tev.org.tr/söyleşi-detay.asp,01.12.2007>

¹¹ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ocak 2004, s.303

Avrupa Birliği Türkiye komisyonu adına “STK-devlet ilişkilerine Dünyadan bakış” adlı VII.sempozyuma katılan Nıall Leonard yaptığı konuşmasında birinci olarak Türk sivil toplum kuruluşları ile AB üye ülkelerindeki sivil toplum kuruluşlarını karşılaştırmaktadır. Leonard Türkiye’nin AB ye giriş için hazırlık sürecinin STK sektörü için ne anlama geldiğini şöyle ifade etmektedir; Avrupa Birliğine üye ülkelerin tümü yasalarını son 40 yıldır oluşturmaya çalışan Avrupa Hukuku temeline dayandırmaktadırlar. Üye olmak isteyen her ülkede bu temel hukuka göre uyum sağlamalıdır. Bu turumda Türkiye AB üyesi olmak istiyorsa örneğın ”banka denetim” ve yasalarına AB’nin bu konudaki yasaları ile uyumlu hale getirmelidir. Her üye için geçerli olan bu ilke sistemin tüm üye ülkelerde doğru ve tam işleyebilmesi için geçerlidir.

İkinci olarak Leonard ; Avrupa Birliğine üye ülkelerde sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile devlet arası ilişkileri şu şekilde değerlendirir.¹²

- Bir sivil toplum kuruluşu yada kar amacı gütmeyen kuruluş kurmak kolay ve ucuz olmalıdır. Bu kuruluşların çalışmaya başlaması karmaşık süreçler gerektirmemelidir. Kuruluşların adının Non – Governmental olması, otomatik olarak Anti-devlet, anti-hükümet olduklarını, dolayısı ile tehlikeli oldukları sonucunu doğurmazlar.Bu gerçeği kabul etmek ve sivil toplum kuruluşlarının kuruluşunu izne bağlı olmaktan çıkarmak gerekiyor. STK ve devlet arasında dostane bir çekişme olabilir.
- AB üyesi tüm ülkelerde sivil toplum kuruluşları vergiden muaftır. Bu kuruluşlar toplum yararına işler yapan yerler olarak kabul görürler ve yasal düzenlemelerde bu doğrultuda yapılır. Var oluş amaçları, dünyayı olumlu yönde değiştirmek, bu değişime katkı sunmak olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşları, üyelerinin yada çalışanlarının para kazanma aracı olarak kullandıkları yerler değildir. Bu anlayışla kendini yasal düzenlemelerde ifade eder.
- .AB üyesi ülkelerde, sivil toplum kuruluşlarının kapatılması çok seyrek karşılaşılan bir olaydır. Bu kapatmalar da kar amacı gütmeyen bir kuruluştan kar güden bir kuruluşla dönüştüğünde, üyelerin sivil toplum kuruluşlarını kötüye kullanıp şahıslar adına para kazanmaya başladığında gerçekleşir.

¹² Nıall Leonard, “STK Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış”(VII.Sempozyum),**AB Devlet ve STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih vakfı, 2001, s. 41-42

Yada, normalde bireysel düzeyde yapıldığında suç sayılan şeyler sivil toplum kuruluşları tarafından yapıldığında kapatılırlar

- AB üyesi ülkelerde, sivil toplum kuruluşlarının kapatılması çok seyrek karşılaşılan bir olaydır. Bu kapatmalar da kar amacı gütmeyen bir kuruluştan kar güden bir kuruluşa dönüştüğünde, üyelerin sivil toplum kuruluşlarını kötüye kullanıp şahıslar adına para kazanmaya başladığında gerçekleşir. Yada, normalde bireysel düzeyde yapıldığında suç sayılan şeyler sivil toplum kuruluşları tarafından yapıldığında kapatılırlar.
- Sivil toplum kuruluşlarının ülke dışı fonlardan kaynak alınmasına AB'nin yaklaşımı “neden olmasın” şeklindedir. Temel olarak, dış kaynaklı mali destek toplum için bir tehdit unsuru değildir.

Bu maddeler ışığında Sivil toplum kuruluşları için Türkiye’de durum oldukça farklıdır.

Avrupa Birliği sivil toplum tanımını daraltmak yerine oldukça geniş tutmaya çalışmıştır. Bunun yanında açıklık, katılımcılık, sorumluluk, şeffaflık, etkin olarak tutarlılık gibi temel prensiplerle, AB sivil toplum kuruluşlarıyla askeri iş birliği ve iletişimin standardını oluşturmuştur. Avrupa Birliği sivil toplum kuruluşlarını karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sayılabilecek ortamlar ve olanaklar oluşturmaktadır. Aynı zamanda tüm aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılması ve demokratikleşme sürecinde aktif rol oynamalarını sağlamak amacıyla çeşitli programlar başlatmakta ve desteklemektedir.¹³

Avrupa Birliğinin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde PHARE programı kapsamında sivil topluma yönelik programlar desteklenmektedir. Bu programlar yoluyla, girişimci dernek ve sendikaların gelişmesi, siyasi partilerin desteklenmesi, bu grupların yapıcı ve sosyal diyalog için hazırlanması, muhasebe kuruluşlarına yeni muhasebe sistemlerinin tanıtılması amacıyla eğitim verilmesi gibi faaliyetlere mali yardım sağlanmaktadır. Bazı ülkelerde AB'nin desteklediği programlar kısaca şöyledir.¹⁴

¹³ Türk Genç İşadamları Derneği, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Sivil Toplum Örgütleri**, İstanbul: Simge ofset Matbaacılık, 1997, s.4:

¹⁴ AB Komisyonu, **Sivil Toplum İşbaşında**, s.31-32

Polonya: PHARE

PHARE bölgesel kalkınma programları çerçevesinde STK' lar önemli faaliyetlerde yer almaktadır.Örneğin çok sayıda sivil toplum kuruluşunun sosyal refah alanında çalıştığı Polonya da STK'lara sağlanan teknik destek ve eğitim, beş ayrı bölgesel destek merkezinin kurulması ve faaliyetlere geçilmesiyle genişletilmiştir. PHARE demokrasi programında tamamlayıcı nitelikte bir girişim olarak, know-how ve eğitim imkanı sağlayarak, demokratik kurul ve usullerin, toplum, hükümet, parlamento, idari yönetimler, medya ile profesyonel grup ve dernekler gibi çeşitli katmanlarda kabul görmesini hedeflemektedir.

Slovakya: Sivil Toplum Denetleme Vakfı

Slovakya'da yürütülen demokrasinin güçlendirilmesi projesi kapsamında 1993 de sivil toplum destekleme vakfı kurulmuştur. Avrupa Komisyonu, pek çok Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde bu tür vakıfların kurulmasını desteklemiştir. Sivil toplumu destekleme vakfı Slovakya'da en önemli yardım amaçlı vakıflardan biridir. Hibe veren bağımsız bir kuruluş olarak çok sayıda sivil toplum kuruluşlarına hibe vermeyi hedeflemekte ve böylece Slovakya'da güçlü bir sivil toplumun gelişmesini desteklemektedir. Vakıf, Slovakya'da sivil toplum kuruluşlarının , sivil toplumdaki rolünün ve işlevinin farkına varılması, sivil toplum kuruluşları arasında bilgi alışverişi düzeyinin iyileştirilmesi, iş birliğinin desteklenmesi, STK'ların örgütsel kapasitelerini geliştirmeyi ve bu sektörle ilgili yasal mevzuatı iyileştirmeyi hedeflemektedir

Bulgaristan: PHARE/ LİNEN

PHARE kapsamındaki LİNEN programı, hükümet dışı olup, kar amacı gütmeyen ve toplumsal alanda zor şartlar altında yaşayanların sorunlarına eğilen kuruluşların kapasitesini güçlendirilmesi ve girişimlerinin teşvik edilmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Avrupa toplumuna önemli katkıları olan STK'lar "katılımcı ve herkesi içine alan." Bir sosyal Avrupa'nın inşası için AB kurumları ile yakın iş birliği içinde çalışırlar. AB, Avrupa sivil toplumun oluşmasını çeşitli yollarla katkıda bulunmuş ve bundan faydalanmıştır. Bunu ilk olarak danışma mekanizmalarıyla gerçekleştirmiştir., Kurucu anlaşmalar Avrupa bütünleşme sürecinde sivil toplumun rol oynamasına olanak sağlamak

üzere sivil topluma danışmak üzere resmi kurumsal düzenlemelere yer vermiştir.¹⁵ Avrupa Birliği için sivil toplumun karar mekanizmalarına katılması son derece önemlidir. AB'nin rekabet gücünü ve kurumlarının verimli işleyişini genişleme sürecinde de koruyabilmesi; sosyal devletin öngördüğü refah ve güvenliğin sürdürülebilmesi; toplumun AB kurumlarına olan güveninin geliştirilmesi gibi konularda karar süreçlerinde halkın daha fazla doğrudan temsil edilmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu katılımı sağlayacak mekanizma olarak da sivil toplum kuruluşları ve oynayacakları roller son derece önemlidir. Toplum içinde sivil diyalogun geliştirilmesi ve kolaylaştırılmasında üye devletlere önemli rol düşmektedir. Sivil toplum, üye devletlerin ulusal yasalarıyla regüle edilmektedir. AB ye üye devletler düzeyinde sivil topluma verilen değeri aday ülkelere yansımaması düşünülemez.¹⁶

Sivil toplum, vatandaşların sorunlarının sebeplerini belirleyip, toplumun ihtiyaçlarını giderilmesini katkıda bulunan bir olgu olarak görülmektedir. AB'ye göre STK'lar toplumdaki dışlanan veya ayrımcılığa maruz kalan kişileri harekete geçirmekte ve onlara destek sağlamakta, ayrıca kalkınma politikalarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynayarak siyasetçiler için bir uyarı sistemi fonksiyonunu üstlenmektedirler. Bu sebepten dolayı aday ülkeler üyeliğe hazırlanırken sivil toplumların geliştirilmesi yönünde AB tarafından teşvik görmektedirler.¹⁷

Avrupa Birliğinde, vakıf ve diğer gönüllü kuruluş kurma, üye olma, üyelikten ayrılma anayasal bir haktır. Bu haklar ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de tanımlanmıştır. AB vatandaşları bunları, AB nin herhangi bir ülkesinde de kurma ve faaliyet gösterme hakkına sahiptir. Üye ülkeler bu konuda istenen şartları belirleme yetkisine sahiptir.¹⁸

AB ülkelerinde sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinde şekil ve şartlar ile yasal zorunluluklar konularında benzer anayasal/yasal/idari hükümler mevcuttur. Bu bakımdan konuyu Avrupa ülkeleri bazında ele almak ta yarar görülmektedir.¹⁹

¹⁵ AB Komisyonu, **Sivil Toplum İş Başında**, s.1

¹⁶ Özgüneş, **a.g.m.**, s.40

¹⁷ Ege Erkoçak, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar, **AB Sürecinde STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran,2004,s.43

¹⁸ Necdet Sağlam, "Avrupa'da Vakıfların ve Gönüllü Kuruluşların Rolü ve Sağlanan Teşvikler", **Vakıf ve Kültür Dergisi**, Yıl:5, Cilt:2, XIX. Vakıf Haftası Özel Sayısı,Nisan,2002 s.48

¹⁹ "AB Uyum Müktesebatı Çerçevesinde Sivil Toplum Örgütleri",25.11.2007, www.cagınpolisi.com.tr

Finlandiya: Anayasa genel hatlarıyla herkesin dernek kurma, bir derneğe üye olma ve faaliyetlerine katılma özgürlüğü bulunduğu hükmünü getirmektedir. Bunun yanında Finlandiya dernekler kanununa göre, kısmen veya tamamen askeri amaçlar taşıyacağı değerlendirilen derneklerin kurulması yasaklanabilmektedir.

Almanya: Alman hukukunda sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri ve bu faaliyetlere getirilebilecek sınırlamalar, örgütlenme özgürlüğü ve derneklere ilişkin mevzuat çerçevesinde düzenlenmektedir.

Hollanda: Dernek veya vakıf kurma hakkı, anayasanın 8.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hak kamu düzeni menfaati gerekçesiyle kanun ile sınırlandırılacağı hükme bağlanmaktadır.

İngiltere: İngiltere’de sivil toplum örgütlerini düzenleyen özel bir kanun bulunmamaktadır.

İtalya: Bu konu ile ilgili olarak anayasanın dernek kurma hakkına dair 18.maddesi ve medeni kanunun kabul edilmeyen birlik ve komiteler hakkında 36.maddesi bulunmaktadır.

Portekiz: Sivil toplum örgütleri anayasanın 46.maddesinde düzenlenmiştir. Dernekler, yasa dışı faaliyetlerde bulunmadıkları sürece faaliyetleri askıya alınmaz. Faşist ideolojiyi taşıyan, askeri içerikli dernekler kurulamaz.

2.1.1. Almanya’da Sivil Toplum Örgütleri

Almanya sivil toplum kuruluşlarının gerek sayısal büyüklüğü, gerekse etkileme ve faaliyet alanı olarak en büyük konumda olduğu ülkelerden biridir. Almanya’daki federatif yapı yani gücün coğrafi, politik ve ekonomik olarak dağınık olması sivil toplum örgütleri için uygun bir ortam yaratmaktadır. Sivil toplum anlayışının vatandaşların geleceğinin belirlenmesinde üstlendiği rolü yeterli bulmayarak daha ayrıntılı rol üstlenmesi isteğinde olması Almanya’daki gelişmiş sivil toplum örgütü anlayışının sonucu olarak dünya siyasi yaşamında önemli bir dönüm noktası olmuştur.²⁰

²⁰ Türk Genç İşadamları Derneği, s. 31

Almanya’da demokrasi katılımcı bir anlayış benimsediği için sivil toplum kuruluşlarını reddetmemektedir. Avrupa ülkelerinin hemen tamamındaki yerel meclisler ilgili konulardaki tartışmalarda sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini dinlemektedirler. Sivil toplum kuruluşları için kamu bütçelerinden belirli bir pay ayırmaktadırlar.²¹ Almanya’da yurttaşlara siyasi eğitim veren parti ve sendika vakıfları bütçeden pay alırlar ve bunu hiçbir zaman istismar etmemektedirler.²² Bunun denetimi vardır. Kamu fonları tam bir saydamlık içinde kullanılır. Sivil toplum kuruluşlarının sayısını artırma çabaları içindedirler. Sivil toplum kuruluşlarının kamuya ait bütün mekanlarından yararlanma hakları vardır. Almanya’da siyasi çalışma yapan dernekler ve partiler dahil bütün kamusal alanları herkese eşit derecede açıktır.²³

Avrupa ile karşılaştırıldığında, Almanya’daki gönüllüler sektörünün oranı, ağır sanayinin hizmet sektörüne oranı gibidir. Almanya’daki dernekler son iki yılda iki katına çıktı: piyasa aynı kaldı ama kapasiteler artırıldı. Kuruluş sahaları daha fazla branşlaştırıldı, bölümlere ayrıldı ve nitelikleri belirlendi.²⁴ Almanya’da sivil toplum örgütlerinin etkinliği, merkezi bir yapıya sahip olan Fransa’dan daha fazladır.

2.1.2. Fransa’da Sivil Toplum Örgütleri

Fransa’da 1980’li yıllara kadar sivil toplum kuruluşlarının önemi konusunda çok fazla çalışma yapılmamıştır. Merkezi devlet yapısı sivil toplum için gerekli toplum yapısının yaratılmasını engellemiştir. Ancak 1983 yılından itibaren devletin çekildiği alanlarda sivil toplum örgütleri tamamlayıcı bir rol üstlenmeye başlamıştır. 1980’li yılların ortalarından itibaren Fransa’da sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren dernek sayısı 230.000 ne ulaşmıştır.²⁵ Ancak yine de ülkedeki sivil toplum örgütlerinin boyutu Anglo-Sakson ülkelere göre daha düşüktür. 1979-1985 yılları arasında ülke genelinde istihdam oranı düşerken 3. sektörde çalışanların oranının % 33’ e çıkması her şeye rağmen Fransa’da sivil toplum örgütlerinin hızla geliştiğini ve istihdam yaratıcı etkisini ortaya koymaktadır.

²¹ Yıldırım, a.g.e., s.303-304

²² Karakaş, a.g.m., s.139

²³ Yıldırım, a.g.e., s.304

²⁴ Konrad Hummul, “Almanya Sivil Toplum Olma Yolunda Mı?”, **Devlet ve Sivil Toplum Bağlamında Halk Katılımcılığı ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, 2002, 23

²⁵ Gülgün Erdoğan Tosum, **Sivil Toplum: Farklı Bakışlar**, İstanbul:Kaknüs yayınları, 2005, s.175

XII.Sivil toplum kuruluşları sempozyumuna katılan Bernart Abriknani konuşmasında; Fransa’da sivil toplumun sadece STK’lardan oluşmadığını, sivil toplum dendiğinde aynı zamanda Fransa devletinin içinde de sivil toplumdaki gelen insanların bulunduğunu belirtiyor.. Bunlar politikacı değil, seçimle gelmiyorlar, çalışan bir kesimdir. Fransa’da STK dendiğinde insani yardımlardan, Fransız doktorlardan vs. bahsettiklerini belirtiyor. Daha yerel bir düzeyden bahsettiklerinde kullandıkları kelime ise STK değil “Association” bunlar ise profesyonel olmayan gönüllülerle işleyen örgütlerdir.²⁶

2.1.3. Polonya’daki Sivil Toplum Örgütleri

2003 yılından itibaren AB üyesi olan Polonya’da iki tür dernek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “tescil edilen dernek”, ötekisi ise “ bildirim gerektirmeyen dernek”tir. Polonya’da üçüncü kişilerden “devlet dahil” bağış kabul eden dernekler tescil edilmek zorundadır. Bunun dışında sadece üyelerinin ödentileri ile yaşayan dernekler için kayıt zorunluluğu bulunmamaktadır. Polonya’da tescil edilmeyen dernekler için derneğin bulunduğu yerdeki yerel yönetime bilgi vermek yeterlidir. Bu girişime karşı yerel yönetimin bir itirazı varsa mahkemeye gidebilmektedir.²⁷

2.2.Avrupa Birliği Ülkeleri Dışındaki Sivil Toplum Örgütleri

2.2.1. Avrupa’da Sivil Toplum Örgütleri

Avrupa’daki sivil toplumdaki bahsederken Avrupa’yı ikiye ayırabiliriz.Birincisi İngiltere ve kuzey ülkelerinin oluşturduğu Avrupa’dır. İkincisi, aydınlanma çağı ve Fransız devriminden etkilenen Kıta Avrupa’sıdır.Kıta Avrupa’sında sivil toplumun gelişimi II.Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve gelişen bir olgudur. Bu dönemde , Avrupa Konseyinin kurulması, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulü ile dernek kurma hakkı, örgütlenme özgürlüğü ve toplanma hakkı bir insan hakkı olarak belirginleşir.²⁸

26 Bernard Abrignani, ”Proje Kavramı ve STK İlişkisi”,**Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları, İstanbul:** Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs, 2003 s. 44,88

27 Fikret Toksöz, “Türkiye’nin Diğer Avrupa Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Durumu”,**AB Uyum Süreci ve STK’lar,İstanbul:** Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran,2004, s.144

28 Toksöz, **a.g.m.**, s.140-141

Avrupa bütünleşmesi, Avrupa vatandaşların aktif ve sorumlu katılımı olmaksızın hayata geçirilemez. Bugün istihdam ve çevre sorunları, refah ve sosyal adalet meseleleri, sadece ulusal düzeyde çözümlenebilir sorunlar olmaktan çıkmışlardır. Bu da Avrupa'da STK'ları bir ihtiyaç haline getirmektedir. Merkezîyetçi anlayışla idare edilmeleri mümkün olmayan karmaşık toplumlarda, mevcut sorunlar ancak toplumun yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde etkin katılımıyla çözülebilir.²⁹

İlk başlarda, demokrasinin olmadığı ortamlarda sivil toplumun bir siyasi proje olarak yeşerdiği ve hatta zaman zaman siyasi partilerin doğuşuna kaynaklık ettiği görülmüştür. Bunlar, iktidara karşı başkaldırı, iktidarı ele geçirmeye yönelik örgütlenmelerdir. Bazen modern siyasi partilerin köklerindeki sosyal hareketleri oluşturmuşlardır.³⁰

Avrupa düzeyinde faaliyet gösteren ilk sivil toplum kuruluşları, Avrupa Birliği politikası üzerine diyalog için kurulan ve AB çiftçilerini temsil eden COPA 'dır. Bunu Avrupa çapında sendikaları temsil eden Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ETUC' ün kuruluşunu, sanayiye temsil eden UNICE ve Devlet girişimine ve kamu işletmelerini temsil eden CEEP izlemiştir.³¹

Avrupa'da 60'lardan başlayarak 1970'li yıllarda gençlik hareketi, işçi hareketi, çevre hareketi, kadın hareketi, silahsızlanma ve barış hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketler yerleşik siyasi partileri çok etkilemiş ve sarsmıştır. Siyasi partiler başta çevre olmak üzere barış ve silahsızlanma konularında işlevlerini yerine getiremeyince büyük bir yurttaş tepkisi ortaya çıkmış ve sivil toplum, sivil toplum kuruluşları öne çıkmaya başlamıştır.³² Sivil toplumun önemini artıran başka bir olayda , Rio'da toplanan 1992 Çevre Zirvesinin ,başta çevre olmak üzere soysa ekonomik sorunların çözümünde sivil toplumu önemli bir kurum olarak görmesidir. Bu konferansla birlikte sivil toplumun arttığı gibi, sivil toplumun demokratik bir düzende siyasal mekanizmalar yanında önemli bir rol oynadığı görüşü meşruiyet kazanmıştır.³³

²⁹ AB Komisyonu,**Sivil Toplum İş Başında**, s.6

³⁰ Güney Haşmetoğlu,"Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar",**AB Uyum Süreci ve STK'lar**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran 2004, s.36

³¹ AB Komisyonu,**Sivil Toplum İş Başında**,s.8

³² Karakaş, **a.g.m.**, s.138

³³ Toksöz,**a.g.m.**, s.141

Avrupa’da sivil toplum örgütleri gelir getirdiği faaliyetler ve sürdürülebilirlik kavramı üzerinde durarak, uluslar arası bağımlılığı ortadan kaldırmayı hedefler.³⁴ Avrupa’daki STK ların gelirlerinin başında devlet yardımları gelmektedir. Diğer gelir kaynakları, yatırım gelirleri, şirket bağışları, üye olmayanlardan; uluslar arası kuruluşlardan bağışlar, ürün satışı, sözleşme, üyelere; bireysel yardım aidatlarıdır.³⁵

Avrupa’da herkese sağlık, eğitim imkanı verilmesi yavaş yavaş sosyal devletin bilanço açıkları vermesine yol açmaktadır. Devletin bu hizmetlerden geri çekilme arayışları ortaya çıkmaktadır. Alışılmış bir sosyal hizmet olması dolayısıyla devletler, bu hizmetlerden tamamıyla çekildiğinde oluşacak boşluğu STK’ların doldurması ve bu şekilde sistemin krize girmesini engellemeye çalışmaktadır. Çünkü partilerin bir temsil krizi bulunmaktadır. Bu yüzden Batıdaki siyasal, sosyal sistem sivil toplum kuruluşlarına birde kamusal görev vermek üzere arayış içindedir.³⁶

2.2.2. Amerika Birleşik Devletlerinde Sivil Toplum Örgütleri

Amerika çeşitli topluluklar ve gönüllü çalışmaların doğrultusunda şekillenmiş ve meydana gelmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının baskıları sonucunda, 1930’lardan buyana hükümetler hizmet sektörüne daha çok girmeye başlamıştır. Hükümetin kendisinin bir hizmeti doğrudan sunduğu durumlar çok nadirdir. Genelde bir takım sivil toplum kuruluşları ile sözleşmeler imzalanır ve işler onlara devredilir. Sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki ilişki ve işbirliği eyaletler düzeyinde farklılık gösterir.³⁷

Gelişmiş batı ülkelerinde sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin en çok olduğu ülkelerin başında ABD gelmektedir. ABD’de sivil toplum örgütleri; hastane, okul, kolejler ve üniversitelerin çoğunluğunda yönetimde bulunmaktadırlar. Bunların dışında aralarında ulusal, uluslar arası hayır kurumları, dini örgütler, müze gibi çeşitli amaçlara yönelik olarak faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Ülkede kamu politikalarının oluşturulmasında sivil toplum örgütlerinin rolü günden güne artmaktadır. Küreselleşen

³⁴“Avrupa Birliğinde Sivil Toplum” **Son Baskı Sanal Dergi**, Yıl:1, Sayı:8,Ağustos,2004,www.sonbaskı.com

³⁵ Sağlam, **a.g.m.**, s. 47

³⁶Aydın Uğur, “AB ve STK İlişkilerinde Uluslar arası Tecrübe Aktarımı” **AB Devlet ve STK’lar,Türkiye’de VII. STK Sempozyumu**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2001, s.146

³⁷ Yıldırım, **a.g.e.**, s.307

Küreselleşen zeminde sivil toplumun etkinliğinin artıyor olması her ülkeyi harekete geçmeye zorlamaktadır. Son olarak ABD 31 Mart 2005 tarihinde Mısır'da 6 sivil toplum örgütüne Büyük Ortadoğu Projesine katkıda bulunulması açısından 1 milyon dolar dağıtmıştır³⁸

ABD'de sivil toplum kuruluşlarının yasaları değiştirme yetki ve gücü vardır. İki yılda bir hükümet yetkilileri ile ilgili yasaların çıkması öncesinde bir araya gelir, sivil toplum kuruluşlarının fikir ve önerilerini dinler, yapılan işler ve projeler tanıtılır ve düzenli bir diyalog sürdürülür. Amerika'da sivil toplum kuruluşlarını üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar belirli bir hizmet veren sivil toplum kuruluşları, baskı grubu olarak hizmet veren sivil toplum kuruluşları ve kaynak geliştirici sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının bir çoğu devletten mali destek alır. Devletten mali destek almayı tümüyle ret edenler olduğu gibi gelirin % 50 sini doğrudan devletten alanlarda bulunmaktadır. Bir çok sivil toplum kuruluşu aynı anda birden çok kaynaktan destek alabilmektedirler.³⁹

Amerika'da sivil toplum örgütlerinin başarısıyla sağlanmış iki husus bulunmaktadır. Birincisi ,bilgi alma hakkının oluşması, ikincisi, gün ışığında yönetim anlayışının oturmasıdır. Bu ikisinin oluşmasında sivil toplum örgütleri çok önemli görevler üstlenmişlerdir⁴⁰ VII. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumuna katılan ,katılımcı (Mercy corps international-ABD görev yapan) Janice Yaden ABD'deki STK'lar hakkında şöyle bilgi vermektedir. .

ABD de NGO değil kar amacı gütmeyen kuruluş anlamına gelen non-profit organisation tanımı kullanılmaktadır. ABD'deki STK'lar birinin bir ihtiyacı yada fikri doğrultusunda gelişmektedir. Genelde o ihtiyaç devletin çok iyi yada yeterince hizmet vermediği, veremediği bir alandadır. Burada STK'lar “ engelli çocuklar, kadınlar, azınlık grupları, afet bölgelerinde yaşayan insanlar gibi grupların sorunlarına yönelik hizmetleri neden yeterince vermiyorsun ?”sorusunu sorma hakkına sahiptirler. STK'lar ABD devlet programında önemli bir yere sahiptir. Devletin yerine getiremediği hizmetlere talip olurlar ve bir anlamda devletin yapması gerekenleri üstlenirler.⁴¹

³⁸ Tosun,a.g.e., s.175

³⁹ Yıldırım, a.g.e., s.307

⁴⁰ Gürbüz Kaya, “Türkiye'de-AB Bütünleşmesinde STK-Devlet İlişkisi”,**AB Devlet ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.182

⁴¹ Janice Yaden,”STK-Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış”,**AB Devlet ve STK'lar**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.45

ABD gibi gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının meseleleri çok yakından izleyen basın kuruluşlarının varlığı bir dış denetim aracını yerine getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ne yaptığına ve oralarda neler olup bittiğine bakarlar, hatta sorunlarını belirlemek için gerekli araştırmaları da yaparlar.⁴²

2.2.3. Japonya’da Sivil Toplum Örgütleri

VII. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları sempozyumuna katılan Japonya’nın kimsesiz çocukları koruma vakfını temsil eden Kajuhiro Higuchi ülkesindeki sivil toplum kuruluşları hakkında verdiği bilgiler önem arz etmektedir

Hem Türkiye’nin hem de Japonya’nın tam olarak demokratikleşememiş olduğunu, Japonya’da merkezi otoritenin yada devletin çok güçlü konumda olduğunu ifade etmiştir. Japonya’da Kobe depremine kadar Amerika ve AB de oldukça ileri olan sivil toplum kuruluşlarının büyük bir gelişme kaydedilmiş olduğunu ancak depremden sonra büyük değişiklikler olduğunu, yeni bir kanun tasarısı hazırlandığını ve yürürlüğe girdiğini ifade etmiştir. NPO/Non –Profit organizations kurulması için bir kurucular listesi ile amaçları ve uygulanacak kuralları belirleyen bir belgenin yönetim birimlerine verilmesi izin almak için yeterli hale gelmiş, devletin bu tür çalışmalara izin vermesi zorunlu hale getirilmiştir.⁴³

Japonya’da kamu yararına her hangi bir iş yapmak istendiği zaman tek bir kuruluş yöntemi vardı oda “koyiki hocin” denilen kamu yararına kuruluş statüsüdür.⁴⁴

2.2.4.Ukrayna’da Sivil Toplum Örgütleri

Ukrayna’da sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşması Sovyetler Birliği zamanında, 20.yüzyılın 80’li yılların sonunda 90 yıllarının başında başlamıştır. İlk sırada kurulan STK’lar arasında “Memorial” Tarih ve Kültür Derneği, Ukraynalı Kadınlar Birliği, Yeşil Dünya, Ekoloji Birliği, Öğrenciler Birliği ve diğer örgütler yer almaktadır

⁴² Yıldırım, a.g.e., s. 308

⁴³ Kazuhiko Higuchi, “STK Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış”, **AB Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, s.47

⁴⁴ Yıldırım, a.g.e., s.304

Ukrayna'daki üçüncü sektör 1992 yılının Haziran ayının başından itibaren resmi olarak mevcudiyetini kazanmıştır. Çünkü o tarihte tüm siyasi partilerin ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının (toplam sayı 40-50 bin civarında) hukuki dayanağı olan Vatandaş Birlikleri Yasası, Ukrayna Parlamentosu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ukrayna'daki sivil toplum kuruluşları, ilgi alanlarına göre şu şekilde gruplandırılabilir: -Etnik, İnsan hakları hukuk eğitimi, ekoloji ve Çernobil sorunu, kadın ve çocuk, gazi ve emekliler ve engelliler örgütleri, kültür , spor ve bilim kuruluşları ve ceza evleri reformlu ile ilgilenen kuruluşlar bulunmaktadır.⁴⁵

2.3. Avrupa Birliği ile Diğer Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu

Avrupa Birliğinin 1 Mayıs 2004 tarihli ve yeni 10 üye devleti içeren genişlemesi, Avrupa kıtasının birliğini kuvvetlendirmiş, barış, istikrar ve güvenliğini güçlendirmiştir. Bu diyalog, taraflar arasındaki bilgi uçurumunun giderilmesini, tarafların birbirini daha iyi tanımasını, vatandaşlar ve farklı kültürlerle ekonomik ve siyasi sistemlerin yakınlaşmasına yardımcı olacak, böylelikle gelecek genişlemelerin beraberinde getireceği fırsatlar ve zorlukların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kamu sektörü ve devlet idaresi dışında kalan ve ister gönüllü isterse zorunlu üyeliğe dayansın (bazı ülkelerdeki ticaret odaları gibi) tüm yapıların söz konusu diyaloga katılımı teşvik edilmektedir. Belediyeler ve yerel topluluklarda bu diyaloga katılmışlardır. Eğitim, kültür ve medya sektörlerinin de bu kapsamda önemli rol oynaması beklenmektedir. Bu diyalog ulusal kurumlar ve Avrupa kurumlarındaki düşünce liderleri arasında fikir alışverişini de içerecektir.⁴⁶

2.3.1 AB' de Sivil Toplum Diyalogunun Amaçları

- Üye devletlerde ve aday ülkelerde sivil toplumun tüm kesimleri arasında temasları ve deneyim paylaşımını güçlendirme,

⁴⁵ Oleksandır Mıschenko, "Ukrayna'da Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi" www.tstk.org/index

⁴⁶ Avrupa Komisyonu, "AB İle Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu", 11 Temmuz 2004, s.1-3

- AB’de gelecek genişlemelerin sağlayacağı imkanlar ve ortaya çıkaracağı sorunların daha iyi algılanmasını sağlayacak, AB içerisinde tarihi ve kültürü de dahil olmak üzere ilgili aday ülkelerin daha iyi tanınması ve anlaşılmasının sağlanması,
- Aday ülkelerde, üzerine kurulu olduğu değerler, işleyişi ve politikaları da dahil olmak üzere AB’nin daha iyi tanınması ve anlaşılmasının sağlanması,⁴⁷

2.3.2. Türkiye-Hırvatistan Örneği

Türkiye ve Hırvatistan ile sivil toplumlar arasında geliştirilecek olan diyalogun ana amacı ,gelecek genişleme süreçlerini sağlayacağı imkan ve neden olacağı sorunların belirtilmesi ile AB ve aday ülke kamu oylarının daha iyi şekilde bilgilendirilmesidir. Sivil toplumlar arasındaki diyalog her ne kadar Türkiye ile yürütülen diyalogdan belli ölçüde mahiyeti açısından farklılık gösterse de Hırvatistan’ı da ilgilendirecektir. Hırvatistan ile kurulacak diyalog ,özellikle AB değerleri ve standartların kabulü ve daha iyi anlaşılmasına yol açacak şekilde AB üyeliğine dair Hırvatistan’daki kamu oyu tartışmalarını artırmayı amaçlamaktadır. Bu diyalog, çevre, gıda, tüketicilerin korunması ve dış yardım alanındaki yükümlülükler gibi alanlar açısından önemlidir.⁴⁸

Hırvatistan sivil toplumu kendi özel bağlamı içerisinde gelişmektedir. Avrupa Birliği, Hırvat sivil toplumuyla Batı Balkanlar politikası-İstikrar ve Ortaklık Süreci- çerçevesinde işbirliği yapmaktadır. Sivil toplum diyalogu parlamento, medya, eğitim kurumları, azınlıklar, meslek örgütleri ve bazı sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörleri kapsamaktadır. Diyalog, Avrupa Birliği-Hırvatistan İstikrar ve Ortaklık Antlaşması’nın 1 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından güçlendirilmiştir. Örneğin Avrupa Birliği- Hırvatistan Ortak Parlamento Komitesi toplantısı 3-4 Mart 2005 tarihinde Zagreb’te toplanmıştır.

Diyalog ayrıca, Hırvatistan’ın 6. Çerçeve Programı, Gençlik Tempua, LIFE-Üçüncü Ülkeler programı, İstihdam ve Kadın-Erkek Eşitliği gibi Hırvatistan İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ve Katılım öncesi yardımlar tarafından kolaylaştırılacak olan Topluluk programlarına katılımın artmasıyla zenginleşecektir.⁴⁹

⁴⁷ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s.2-3

⁴⁸ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s.2

⁴⁹ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s. 3

Türkiye, Avrupa kurumlarıyla ilişkisi 1963 Ankara Antlaşmasının imzalanması, 1995 Gümrük Birliğine kabulüyle gelişmiş, 1999 yılında Türkiye'nin aday ülke olarak resmen tanınmasıyla daha da güçlenmiştir. Avrupa kurumları, Türkiye ile sivil toplumlar arasında diyalog kapsamına giren ikili faaliyetler geliştirilmiştir.⁵⁰ Bu faaliyetlerin sürdürülmesi, güçlendirilmesi ve gerektiğinde yeniden düzenlenmesi, daha sağlam temellere oturtulması gerekecektir.

Üye ülkeler, hareketlilik programları, burslar, STK'ların geliştirilmesine yönelik mali yardım, meslek örgütleri arasında karşılıklı değişim ve öğretim kurumları arasındaki bağlar vb. aracılığıyla karşılıklı değişimlerin teşvik edilmesi konusunda aktif olarak faaliyet göstermektedirler. Üye ülkeler ve Türkiye arasında kültürel, açıda oldukça zengin ve üye ülkelerin Türkiye'de kurulu bulunan kültür merkezleriyle güçlendirilmiş ilişkiler bulunmaktadır.⁵¹ Bu faaliyetlerin sivil toplum ve kuruluşlar arasındaki diyalogun gelişmesine katkıda bulunması için karşılıklı ilişkilerin devam ettirilmesi, artırılması, güçlendirilmesi gerekmektedir. Üye ülkeler ve Türk makamları, STK'lar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde Türk toplulukların yaşadığı ülkelerle entegrasyonunu kolaylaşması için de faaliyette bulunmaktadır. Üye ülkelerde yaşayan Türk topluluklarının diyaloga daha aktif bir şekilde katılmaları sağlanmalıdır.

Eğitim ve öğretim alanında yürütülen faaliyetler, vatandaşlar arasındaki bağların ve karşılıklı bilgi ve anlayışın artırılması için en uygun faaliyetlerdir. Nisan 2004 tarihinden bu yana, Türkiye, tam üye olarak Topluluk Programları Sokrates, Gençlik ve Leonardo da Vinci'ye katılmaktadır. Sokrates programı, ulus-ötesi projeler ve tüm eğitim düzeylerinde (okul, yüksek okul ve yetişkin eğitimi) katılan ülkelerin hepsinde personel ve öğrenci hareketliliğinin desteklenmesi aracılığıyla, eğitimde Avrupa boyutunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Leonardo da Vinci mesleki eğitim programı, meslek eğitimi alanında çalışanların dolaşımını artırmaya, yeni buluşlara destek olmaya ve eğitimin kalitesini iyileştirmeye yönelik işbirliğini teşvik etmektedir.⁵²

⁵⁰ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s.4

⁵¹ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s. 4

⁵² Avrupa Komisyonu Diyalogu, s. 6

Hırvatistan ile sivil toplumlar arasındaki diyalog, özellikle de Avrupa Birliği-Hırvatistan ile ilişkilerin derinleştirilmesi, bölgesel işbirliğinin artırılması ve bölgede uzmanlaşma sürecinin gelişmesi gibi faktörler çerçevesinde ilerleyecektir. Türkiye ile ayrıntılarıyla belirtilen faaliyetler, gerekli görüldüğünde Hırvatistan ile de gerçekleştirilebilecek ve geliştirilebilecektir.⁵³

⁵³ Avrupa Komisyonu Diyalogu, s.8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Bu bölümde Türkiye'de sivil toplum ve kuruluşlarının tarihler çerçevesinde toplumsal aşamaları ve gelişimi kapsamlı bir şekilde incelenerek, AB giriş sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının önemi ve gelişim süreci konusu daha kolay karşılaştırılabilecektir.

3.1.Cumhuriyet Öncesi Sivil Toplum ve Ögütleri

Sivil toplum örgütleri Türk tarihinde ilk kez Selçuklularda 12.yüzyılda vakıfların mülkiyetindeki tarımsal alanların merkezi otoritenin kontrolünden kurtulması ile ortaya çıkmıştır. Başlangıçta devleti temsilen ellerine aldıkları bu yetkiler zamanla vakıfları yöneten İslami seçkinlerin devlet dışında bir unsur olarak güç kazanmalarını sağlamıştır. Vakıflar Osmanlı İmparatorluğunda da korunarak gelişimini sürdürmüştür. Özellikle Avrupa ve Arap ülkelerinde kazanılan yerlerde sayısız vakıfların kurulması ile eğitim , sağlık, dini hizmetler ve benzeri konularda geniş kitlelere yönelik olanaklar sağlanmıştır.¹

Osmanlı Devleti bugün anladığımız gibi bir devlet değildir. Osmanlı patrimonyal bir hanedan devletidir. Osmanlı'da devlet çeşitli din, etnik, kültür birlikleri üzerinde bir şemsiye teşkil ediyordu. Devletin ortak bir ideolojisi, ortak bir dini, hatta ortak bir rejimi yoktur.

Tüm Osmanlı toplumu, mutlak egemen, patrimonyal bir hükümdara bağlı iki büyük sınıftan oluşmaktaydı: Sultan'ın otoritesini temsil eden askeri sınıf ve üretimle uğraşan ve vergi veren reaya sınıfıdır. Osmanlıda her grup, mahalle, aşiret ve gayri müslim cemaat, kendi temsilcisini seçiyordu. Bu anlamda Osmanlı Devleti bir şemsiye devlettir.Bu şemsiyenin altında her türlü sivil topluluk vardır. Osmanlı Devleti bu toplulukları, teşkilatları bozmak istememiştir.²

Osmanlı İmparatorluğunda sivil toplum, toplumsal yaşamda ortaya çıkan monarşik/

¹ Türkiye Genç İşadamları Derneği, “**2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Sivil Toplum Örgütleri**” İstanbul: Simge Ofset Matbaacılık, 1997, s.40

² Haluk İnalçık, “Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar” Ali Yaşar Sarıbay ,Fuat Keyman, **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**,Ankara:Vadi Yayınları, 1997, s.74,78

teokratik- merkeziyetçe/geleneksel, dinsel düşünce, vakıf yapısı altında ortaya çıkmıştır.³ Vakıflar Osmanlı Döneminde çok önemli sosyal ve ekonomik işlevler görmüştür. Bunun yanında vakıfların toplumsal yaşama getirdiği en büyük siyasal yenilik, vakıf kurma yoluyla sultanın otoritesinin sınırlandırılmasıdır.⁴ Vakıf kültürü, Ahilik ve Lonca teşkilatlanması ve tarikat unsurları statü koruduğu için batıda ortaya çıkan sivil toplum kavramına atfedilen değerleri taşımamıştır.⁵

Vergi toplamakla, üretimin standartlara uygunluğunu ve fiyatları denetleme yükümlülüğü olan loncalar, devletle Anadolu esnafı ve zanaatçısı ile arasında devleti temsilen idari bir görev üstlenmiştir. 1913 yılında kapatılan, esnafı merkezi yönetim arasında önemli bir köprü görevi üstlenen loncalar yöneticiler tarafından kontrol ve gözetleme aracı olarak görülmüştür. O nedenle Osmanlı Loncalarının bir yüzü sivil topluma dönükken, ağırlıkta olan diğer yüzü devlete dönük kalmıştır.⁶

İlk sivil toplum kuruluşu, Mason loncasıdır.(1783) Bu dönemde dernek kurmaya ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak 19.yüzyılda Tanzimat ve Islahat fermanları ile batıdaki gelişmeler etkili olmaya başlamış ve Osmanlı sivil toplumu örgütlenme modeli de yeni bir süreç kazanmıştır.⁷ Daha önceki dönemler üretim ilişkilerinin devletin kısa süreli denetimi altında bulunduğu Osmanlı toplum yapısının statik monolitik özellikleri nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının hayata aktarılmasını gerekli kılabilecek bir sosyolojik çok seslilik olarak tanımlanamamaktadır. Devlet hem tarım hem sanayi, hem de ticareti kendisi örgütleyip yürütmektedir. Sanayileşen batıda oluşan yoğun iş bölümü ve ihtisaslaşma Osmanlıda yaşanmaz.⁸

16. Yüzyılda devletin kurumsallaşması ile birlikte güçlü bir merkeziyetçe bürokratik gelenek ortaya çıkmıştır. Osmanlı siyasal yapısı içinde önceleri sultanın sonraları ise merkeziyetçe bürokratik geleneğin ağırlığı, devleti kadir mutlak bir kurum haline getirmiştir.

³ Zuhâl Ünal Çepel, **AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve İhtiyaçlar** 25.12.2007, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale>

⁴ Fikret Toksöz, "Türkiye'nin Diğer Avrupa Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Durumu", **AB Uyum Süreci ve STK lar, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Haziran, 2004**, s.142

⁵ Çepel, **a.g.m.**,

⁶ Çepel, **a.g.m.**,

⁷ Toksöz, **a.g.m.**, s.142

⁸ Ahmet Yücekök, "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci" **Tanzimatın Günümüze İstanbul'da STK'lar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Şubat, 1998**, s.13

Bu durum, Batı Avrupa'da görülen aristokrasi ve burjuvazi gibi sivil toplumun temel unsuru olan sınıfların ortaya çıkmasına ve devletin alttan ve üstten sınırlanmasına engel teşkil etmiştir., Bu temel nedenlerden dolayı Osmanlı Devletinde merkezi otoriteden bağımsız özerk kurum ve örgütlenmeler kurulamamış dolayısı ile sivil toplum geleneği oluşmamıştır. Bu dönemde sivil toplum niteliği olan şehir, lonca, dini kurum ve yerel esnaflar, gördükleri fonksiyonlar itibari ile devlete bağımlı birer kurum haline gelmişlerdir.⁹

Tanzimat dönemi öncesinde gerçekleştirilen yeniliklerin temel özelliği, Osmanlı Devletinin geleneksel kurumlarını revize ederek yeniden canlandırma yerine batıya yönelme eğiliminin ortaya çıkmış olmasıdır. 18.yüzyılın sonlarında ortaya çıkan batıya yönelme eğilimi ile birlikte iki yeni düşünce öne çıkmıştır. Bunlardan birincisi, merkezi otoritenin gücünü modern yöntemlere göre yetiştirilmiş ve teknik donanıma sahip bir ordu ile desteklemektir. İkinci eğilim ise bunun gerçekleşmesi için teknolojik ve ekonomik kalkınmanın zorunlu olduğuna duyulan inançtır.

Tanzimat, Türk Siyasal Tarihinde modernleşme yönünde bir tercihin açıkça belli olmasını temsil etmesi nedeni ile önem taşır. Osmanlı siyasal sisteminde Tanzimat'la birlikte ivme kazanan modernleşme girişimleri iki önemli gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerden ilki: İdari ve askeri alanda girilen reformlarla, zayıflayan merkezi otoritenin yeniden güçlendirilmesi yönündeki reformlardır. Böyle bir gelişme aynı zamanda sivil toplumu denetimi altına almayı kolaylaştırıcı rol oynar. İkincisi ise: Tanzimat Fermanı ile başlayan temel hak ve özgürlüklere, yazılı anayasal belgelerde yer verilmesi anlayışı, batıdakine benzer sivil toplum öğelerinin tohumlarını da taşımaktadır. Çünkü çoğulcu toplumun belirleyici özelliği insan haklarının siyasal otorite karşısında belirli teminatlara kavuşması süreci Tanzimat fermanı ile birlikte başlamıştır.¹⁰

Osmanlı usulü medeni kanun olan Mecelle (1876), tüzel kişiliği tanımamakla birlikte bir araya gelmeye müsaade etmektedir. 1876 Anayasasında dernek kurma hakkından söz edilmemektedir.¹¹ Osmanlı Döneminde bugün anladığımız şekilde dernekler hukuku, 1908 tarihinde II.Meşrutiyetin ilanından sonra, 1909 tarihinde Cemiyetler Kanunu ile başlamıştır.

⁹ Ömer Çaha, "Osmanlıda Sivil Toplum", **A.Ü.S.B.F.Dergisi**, Cilt:49, Sayı:3-4, 1994, s.376-378

¹⁰ İlyas Doğan, **Tanzimat Sonrası Osmanlı Devlet Yönetiminde Toplumsal Örgütlenmeye Bakış**,file// tanzimattan sonra Osmanlıda sivil toplum, s.1-4

¹¹ Toksöz, **a.g.m.**, s.142

Bu kanun 1901 tarihli Fransız Dernekler Kanunu model alınarak hazırlanmıştır. 1923 yılında, 1909 tarihli kanun değiştirilmiş ve dernekler büyük ölçüde yürütme organının denetime tabi kılınmıştır. Bu durum 1926 yılına kadar devam etmiş, bu tarihte İsviçre Medeni Kanununun benimsenmesi ile Türkiye'ye Liberal bir dernekler hukuku düzenlemesi gelmiştir. Türk Medeni Kanununa göre dernek olma iradesinin açıklanması ile dernekler tüzel kişilik kazanmaktadır.¹²

İlk sendikalar 1909 da yürürlüğe giren dernekler yasası çerçevesinde kurulmuştur. Kooperatifçilik hareketi ise Osmanlı Devletinde 1860'larda zamanın Niş valisi Mithat Paşa'nın öncülüğünde, tabandan değil tavandan bir girişimle memleket sandıkları ile başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda ilk odalar 1879 yılında kurulmuştur. Bu kuruluşlara verilen temel işlev daha çok hükümete danışmanlık yapma ile sınırlı tutulmuştur. 1910 yılında kabul edilen (Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi) ile tüccar ve sanayiciler aynı çatı altında örgütlenmişlerdir. Osmanlı'da ilk zirai kuruluşlar 1876 ve 1881 yıllarında yapılan düzenlemeler sonucu ortaya çıkmıştır.¹³

II.Meşrutiyetin kısa süren 1908-1912 yılları arası nispeten özgürlükçü ortamında tekrar vücut bulan çok sayıda dernek, gönüllü kuruluş ve siyasal teşekkülün ortaya çıkmasına kadar, sivil toplumun daha çok yabancıların ve azınlıkların etkin olduğu ekonomik yayam dışında arzu edilen derecede gelişemediği ifade edilebilir. II.Meşrutiyet döneminde devletin, sivil toplum kuruluşları aracılığı ile sivil topluma egemen olduğu görülür. Bu amaçla derneklere devlet yardımı başlatılmıştır, Bu durum doğal olarak siyasal iktidarın sivil toplum kuruluşlarının özellikle dernekleri denetim altına almakla işe yarayan bir araç olmuştur.

İttihat ve Terakki yönetimi, sivil toplum kuruluşların önemini kendisi açısından yeterince kavramıştır. Bundan dolayı kendisine bağlı gençliğe dönük "Osmanlı Genç Dernekleri", "Güç dernekleri" adı altında paramiliter örgütlenmeleri organize etmiştir. Bu dönemde sivil toplum kuruluşlarına katılımda aydın ve bürokratlar ağırlıklı, esnaf ve işçi örgütlerinin son derece zayıf olduğu dikkat çekmektedir.II.Meşrutiyet döneminde

¹² Ergun Özsunay, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV, **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2003,s.12

¹³ Aydın Gönel, **Araştırma Raporu, Önde Gelen STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Ocak,1998, s. 6

Müslüman kadınlara çeşitli dernekler kurmuşlardır. Bunlar yardım, eğitim, kültür, siyasal konular ve yurt savunmasına katkı amacına yöneliktir. İttihat ve Terakki Fıkrası kadın derneklerini desteklemiş ve bunlardan yararlanmışır.¹⁴

Aslında batı toplumlarında bulduğumuz bazı sivil toplum kurumlarının Osmanlı Devletinde yaygın ve sağlıklı olarak görmek mümkün değildir. Bu kurumlar fertle devlet arasında tampon görevini yerine getiren “İkincil Gruplar” diye adlandırdığımız kurumlardır. Bunlar arasında dernekleri, sendikaları, çeşitli baskı gruplarını, belediyeleri saymak mümkündür. Bu kurumlar yada gruplar, “kendi otoritelerinin geçerli olduğu alanların sınırları içinde devletin hukuki yetkilerini kullanabilirler.” Osmanlılarda bu ikincil kurumların soysa ekonomik yetersizliklerinden dolayı cılız kalması ikincil kurumların batıda yarattığı değerleri, tutumları Osmanlı toplumunda bulmamızı olanaksız kılmıştır.¹⁵

Osmanlı Devletinde , devlet- toplum ilişkisi üç dönemde incelenmektedir. Birinci dönem; 16.yüzyıl öncesini kapsamakta olup, ekonomik alanda ahilik, lonca gibi esnaf kuruluşları, kültürel alanda ise başta tarikatlar olmak üzere dini topluluklar önemli rol oynamışlardır. İkinci dönem ise 16.yüzyıl sonrasıdır. Bu dönemde merkezi otorite sivil toplumun gelişmesine engel teşkil etmiştir. Üçüncü dönem ise 19. yüzyıldır. Bu dönemde Osmanlı modernleşmesi başlamış, hukuk, idare, ekonomi ve eğitim alanlarındaki reformlarda sivil toplum alanında canlanma sağlamıştır. Ancak yeni ortaya çıkan sivil toplum unsurlarından bazıları, sivil toplumu yok edici nitelikte olmuştur. 19.yüzyılda yasalar önünde eşit ve özgür olma istemlerinin yanı sıra serbest piyasa ekonomisini destekleyen Jön Türkler ile yeni sivil toplum aktörleri sahneye çıkmıştır. Osmanlıda kurulan siyasi partiler, ekonomi örgütleri, Osmanlı burjuvazisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁶

Osmanlı toplumunda, siyasal toplum sivil toplumunun da işlevini üstlenmiş bu nedenle toplumda aşağıdan yukarıya doğru, etkin bir tavır var olamamış, sivil toplumu teşkil edecek unsurlar, ekonomik, kültürel ve idari açıdan merkeze bağlı kalmıştır.

¹⁴ Doğan, a.g.m., s.7-9

¹⁵ Yücekök, a.g.e., s.20

¹⁶ Çepel, a.g.m., s.5

3.2. Türkiye Cumhuriyetinde Sivil Toplum ve Örgütleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti birey ile devlet arasında, devlet ile üçüncü sektör arasında yeni bir toplumsal sözleşme yapılmasını sağlamıştır. Sivil-ordu bürokrasisine aydınların da katılmasını getiren bu toplumsal sözleşme ile birlikte Türkiye'de batı tarzı merkezi yönetim sistemi benimsenmiştir.¹⁷

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte, daha önceki, halktan kopuk başarısızlığı dikkate alan yönetim, demokrasinin yerleşebilmesi için gerekli kurumların, kuruluşların, sınıfların ve yasaların oluşturulması çabalarını yoğunlaştırmıştır. Ticaret ve sanayi'ye ait burjuva sınıfının ortaya çıkışı, bankaların ortaya çıkışı, medeni kanunun ve ticaret yasasının çıkarılması söz konusu çabaların birer sonucudur. Ancak Batılı anlamda sivil toplum oluşturmaya yönelik bu çabalara karşı çeşitli gerici faaliyetleri ve çıkan bazı isyanlar neden gösterilerek kapatılan yeni muhalefet partisi oluşumları Cumhuriyet döneminde merkezi otoritenin gücü elden bırakmama istemini ortaya koymaktadır.¹⁸

3.2.1. Tek Parti Dönemi Sivil Toplum ve Örgütleri

Türkiye'de sivil toplum konusunda, en önemli olumsuzluk, Cumhuriyet döneminin ilk yılları olan tek parti döneminde(1923-1946) yaşanmıştır. Tek parti dönemi Osmanlı'dan sönükte olsa bir sivil toplum mirası devralmıştır. Osmanlı son döneminde medreseler, tarikatlar, vakıflar gibi “ geleneksel” sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra özel teşebbüse ait ekonomik gruplar, siyasi partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve sivil ideolojiler gibi “modern sivil toplum” unsurlarının da önemli ölçüde geliştiğini görmekteyiz. Ancak tek parti döneminin tek tipleştirme ve homojenleştirme politikaları karşısında bu tür sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmamıştır. Yapılan reformların hiç birinde, sivil unsurları yaşatacak bir uygulama söz konusu olmamış, ayrıca sivil toplum dinamiğini tamamen yok edici uygulamalar söz konusu olmuştur.¹⁹

¹⁷ Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Global Yerel Eksende Türkiye**, A.Y.Sarı bay, Fuat Keyman(der), İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.105

¹⁸ Türk Genç İşadamları Dergisi, **a.g.e.**, s. 41-42

¹⁹ Ömer Çaha, **Sivil Toplum Aydınlar Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, s.78

Tek parti döneminin toplumu homojenleştirme politikaları, sivil toplum unsurlarını işlevsiz bırakmaktaydı. Yapılan reformların hiç birinde sivil toplum unsurlarını yaşatacak bir uygulama bulunmamaktaydı. Uygulamalar sivil toplumun gelişmesini engellediği gibi bu yöndeki oluşumlarını ortadan kaldırmaktaydı. ²⁰ Bu nedenlerden dolayı sivil toplumun tek parti döneminde gelişemediğini görmekteyiz.

3.2.2. 1930-1950 Döneminde Sivil Toplum ve Örgütleri

II. Dünya savaşı sonrası iç ve dış konjektörün değişmesi, Cumhuriyet kurumları ile toplumsal yapı arasındaki uçurumların, sağlanan sosyal ekonomik kalkınma nedeniyle büyük ölçüde kapanması, Türkiye’de çok partili demokrasiye geçişi kolaylaştırmıştır. Türkiye II.Dünya savaşından sonra, dünyadaki ve Avrupa’daki yeni oluşumların içinde yer almıştır. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyinin kurucu üyesi olmuştur. 1938’de kabul edilen Cemiyetler Kanunu 1945 sonrası daha toleranslı olarak uygulanmaya başlanmıştır. ²¹

1946 yılında dernekler hukuku açısından önemli bir kanun olan 4919 sayılı kanun çıkarılmıştır. 4919 sayılı kanunla ilk kez Medeni Kanunun özgürlükçü serbest kuruluş sistemi ile Cemiyetler Kanununun düzenlemesi arasında paralellik kurulmuştur. ²²

1946 yılında tek partili dönem yerini çok partili döneme bırakmıştır. Çok partili dönem sivil toplum açısından yeni bir süreci başlatmıştır. Özgürlüğünü kazanan basın kamuoyu oluşturma işlerini yerine getirmeye başlamıştır. Bu gelişme sağ-sol liberal eğilimlerin gelişmesine sebep olmuş ve yeni partiler kurulmuştur. Toplumsal alanda bu tür sivil toplum unsurlarının geliştiği bir canlanma söz konusu iken iktisadi alanda Türkiye kendi etrafındaki duvarları aşarak batı ile bütünleşme yoluna gitmiş, siyasi alanda da çok sayıda siyasal partinin ve farklı sosyal grupların gelişmesi söz konusu olmuştur. ²³

1946 yılından başlayarak Türkiye’de hareketli bir dernekleşme süreci başlamıştır. Bunun nedeni 1946’ya kadar çok sıkı bir denetim altında tutulan sosyal ve siyasal katılma haklarının 1946 İkinci Cemiyetler Kanunu ile birden gerçek bir özgürlüğe kavuşması ve 1950 yılından itibaren başlayan bir kapitalistleşme süreci sonunda toplumun giderek

²⁰ Ömer Çaha, “Türkiye’de Sivil Toplum Sorunları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:10-11, 1998, s.25

²¹ Toksöz, **a.g.m.**, s.142

²² Özsunay, **a.g.m.**, s.12

²³ Çaha, Türkiye’de Sivil Toplum Sorunları, **a.g.m.** s. 26

farklılaşan sosyal güçler kazanması ve bu güçlerin toplumu kaçınılmaz olarak popülist bir düzeye getirme çabalarıdır.²⁴

3.2.3. 1950-1980 Döneminde Sivil Toplum ve Örgütleri

1950 yılında başlayan çok partili dönemde sivil toplum kuruluşları bakımından yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönemde dernekler, vakıflar, dini gruplar, işçi sendikaları, işveren kesimi, köylü kesimi ve farklılaşan medya gibi unsurlar tek partili dönemden sonra yeniden ortaya çıkmıştır. Ancak bu gruplar siyasal yaşamın aktörleri olamamıştır. Siyasal yaşama devletçi elit ile seçilmiş olan siyasi elitler hakim olduğu için söz konusu sivil toplum unsurları siyasal partilere yönelmişlerdir.²⁵

1957 devalüasyonundan sonra DP ‘nin oy kaygısı nedeniyle baskıcı ortam geri gelmiştir. Bu süreçte 27 Mayıs devrimi gerçekleşti. Haziran 1961 anayasası ile özgürlük ortamı doğmuştur. 1960 darbesinden sonra oluşturulan temsilciler meclisi siyasal partilerden, basından, odalardan, öğretmen kuruluşlarından, tarım kuruluşlarından, yargı organlarından ve üniversitelerden seçilen temsilcilerden oluşturulmuştur. Dolayısıyla yeni anayasanın yapımında sivil katılımın sağlandığı söylenebilir. Bu süreçte soysal, siyasal, ekonomik ve yönetsel girişimin önü açılmıştır.²⁶

1960 sonrasında yaşanan gelişmeler ile sivil toplum kuruluşları sadece kamunun gücünün yetmediği alanları dolduran ikincil örgütlenmeler olmaktan çıkmış, baskı grupları olarak toplumsal ve siyasal gündemi oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde siyasal iktidarın siyaset yapma yollarını tıkaması ile sivil toplum kuruluşlarının bir kısmında görülen siyasallaşma eğilimi, devletin eski ve en büyük korkusu olan kendi alanının sivil örgütlerle paylaşma endişesini daha da yoğunlaştırmıştır.²⁷

24 Ahmet Yücekök, “Türkiye’de Derneklerin 14 Kategori Üzerinden Tasnifi ve Gelişme Süreçleri”**Tanzi mattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Vakfı, 1998, s.75

25 Çepel, **a.g.m.**, s.4

26 Ahmet Mazlum, “Sivil Toplumun Dünü ve Bugünü”,**C.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:24, Aralık, 2000, s.178

27 Gönel, **a.g.m.**, s.97

1961 Anayasası, özgürlükçü demokratik düzen içerisinde dernek kurma hakkı ve bir araya gelme özgürlüğünü kişinin temel hakları ve özgürlükleri kapsamında düzenlemiştir. Böylece dernekler alanında önemli bir gelişme yaşanmıştır, ²⁸ Anayasanın 28. ve 29.maddeleri dernek kurma ve toplantı yapma özgürlüğünü genişleterek bu sürecin yasal üst yapısını kurmuştur. Köyden kente göçünde katkısı ile şehirleşmenin hızlandığı 1960 sonrasında hemşerilik dernekleri, cami yaptırma dernekleri, eski köylü-yeni kentlinin uyum çabaları sonucunda doğmuştur.²⁹

1961 Anayasası ile birlikte üç çeşit gönüllü dernek arasında bir ayrım getirilmiş, dernekler, sendikalar, siyasal partiler farklı hukuki düzenlemelere tabi kılınmışlardır. Bu ayrım değişik türden gönüllü kuruluşların farklı düzeylerde kısıtlanmasına yol açmış, bunlar arasında doğaları gereği siyasi partilere karşı nispeten daha hoş görülü bir tutum benimsenmiştir. ³⁰ 1960'lardan itibaren sendikalarda belirgin bir artış görülmüştür. 1960'da 288.967 olan sendikalı işçi sayısı 1971 de Devlet Planlama Teşkilatına göre 1.200.000 , Çalışma Bakanlığına göre ise 2.362.877 ye yükselmiştir.³¹

Ancak derneklerin anarşi ve terörle ilişkileri nedeniyle 12 Mart 1971 muhtırasını izleyen hukuk düzenlemeleri dernekler hukukunda önemli kısıtlamalara neden olmuştur. 1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu aslında bir “kısıtlamalar” düzenlemesidir. Cemiyet sözcüğü yerine dernek sözcüğü ilk kez bu kanunda kullanılmıştır. Dernekler hukuku alanında kısıtlamaların nedeni şunlardır:

1. Dernek sayısının inanılmaz boyutlarda artmış olması,
2. Bir çok dernek kurucusunun ve dernek üyelerinin adreslerinin bilinmemesi,
3. Derneklerde genel ve mali denetimin yapılamaması ,
4. Derneklerin kişisel amaçları için kötüye kullanılması.
5. Dernekler vasıtası ile vergi kaçırılması,
6. Kamu yararına çalışma niteliğinin niteliğinin belirsizliği ve bir çok derneğin kamu yararına çalışma ayrıcalığını elde ederek aslında kamuya yararlı olmayan faaliyetlerde bulunması,

²⁸ Özsunay, **a.g.m.**, s.13

²⁹ Gönel, **a.g.m.**, s.4

³⁰ İlter Turan, “1972-1996 Döneminde İstanbul’da Derneksel Hayat” **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,1998,s.198

³¹ M Şehmuz Güzel,”Cumhuriyet Türkiye’inde İşçi Hareketleri” **Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi**,İstanbul: İletişim Yayınları,1986, s.1864

7. Derneklerin anarşiyi körüklemesi, anarşik olaylarda bir çok dernek bağının bulunması
8. Öğrenci derneklerinin amaçlarından sapmış olması,³²

1970 sonrasında toplumsal ve ekonomik hayattaki dönüşümler sonucunda derneklerin toplumsal tabanı içerisinde, genç, eğitilmiş ve maddi geliri görece yüksek tabakaların ağırlığının arttığı görülür. Bu kesimler derneklerin gereksinim duyduğu kalifiye insan ve yeterli mali gücü sağlayacaktır.³³

1970' lerin sonuna doğru gittikçe artan siyasi kutuplaşma ortamında her siyasi parti, farklı nitelikli seçmen gruplarına ulaşmak için kamu hayatının her kesiminde kendi siyasi eğilimleri doğrultusundaki derneklerin gelişimini desteklemekteydi. 1968 sonrası karşıt öğrenci grupları arasındaki şiddetli çarpışmalar günlük olaylar haline gelmiştir. Karşı grupların birbirlerinin üyelerine, onların malları yada her birinin devlete yönelik terörist eylemleri ülkede ciddi bir güvensizlik ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Sonunda askeri liderlerin zorlaması ile derneklerin tabi olduğu şartların sınırlarını daraltan, devlet memurlarının sendika haklarını kısıtlayan, vatandaşların bireysel özgürlüklerine kayıtlar getiren Anayasa değişiklikleri gerçekleştirildi.

Yine hükümetin baskı altına aldığı ve uzun dönem etkili olan bir başka kritik kararda hükümetin derneklere yaptığı yardım türünü sona erdirmek olmuştur. Parlatmentonun ilk defa fes edildiği, 1971' de aralarında sendikalarında yer olduğu pek çok örgüt kapatılarak, liderleri mahkemeye sevk edilmiş, dernek faaliyetleri sıkıyönetim yetkilileri tarafından yasaklanmıştır. Dolayısıyla toplam kesimlerinin özerk bir biçimde örgütlenmeleri ve özgün çıkarlarını ifade etmelerine ilişkin her girişimine kuşku ile bakılmıştır. 1973'e gelindiğinde ise kamu düzeni yeniden oluşturulmuş ve günlük siyasi yaşamda silahlı kuvvetlerin etkisi azalmaya başlamıştır.³⁴

32 Özsunay, a.g.m., s.13

33 Gömel, a.g.m., s.4

34 Turan, a.g.e., s.199-200

3.2.4.1980' den Günümüze Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum teriminin Türk siyasi söylemine girmesi, 1980'lere rastlamaktadır. Günlük dile bu denli kolay yerleşmesi, ilk önce Türkçe'de "asker/sivil" karşıtlığından kaynaklanmıştır. Bu nedenle ilk aşamada askeri yönetimin tersi anlamında benimsenmiştir. Zamanla bu anlama 1980'lere çeşitli özelemleri eklenmiştir. Böylece günlük dilde sivil toplum, askeri olmayan toplum, çok sessiz toplum, devlet tekellerinin kırıldığı toplum, çoğulcu toplum, katılımcı demokratik toplum, özgürlükçü eşitlikçi toplum gibi bir denklem kurulmuştur. 1980'lerin tüm özelemleri sivil toplum kavramı ile özetlenebilir hale gelmiştir³⁵

1980 sonrası dönem Türk sivil toplumu açısından bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu dönemde sivil toplum oluşumunu yönünde görülen gelişme, sivil toplum unsurlarının Türkiye'deki geleneksel merkeziyetçi devlet alanına karşı bir varlık alanı oluşturması yönünde olmuştur. Bunu sağlayan iki faktörden birincisi, Türk siyasetinde meydana gelen değişim, ikincisi ise resmi söylemin dışında, yeni ve farklı söylemlere sarılan otonom sosyal grupların ortaya çıkması olmuştur.³⁶

Türkiye'deki sivil toplum tartışmalarının özellikle son yıllarda yoğunlaştığı söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri dünyadaki tartışmaların ülkemizde de yankı bulmasıdır. Fakat asıl önemli neden ülkemizdeki ilk örnekleri 1940'lı yıllarda görülen ancak 1980'li yıllardan sonra büyük gelişim gösteren sivil toplum örgütlerinin sosyal yaşamda ve kamusal alanda etkili olmaya başlamasıdır.

1980 öncesi varlığı ve yokluğu çok dikkati çekmeyen sivil toplum örgütlerinin sayısı bu dönemde çok büyük bir artış göstermiş ve 12 Eylül Anayasasının dayatmış olduğu yasaların toplumda genel olarak hak ve özgürlükleri kısıtlama sonucunda farklı kesimler siyasal ve kültürel içerikli istemlerini dile getirebilecekleri yer olarak sivil toplum örgütlerine yönelmişlerdir.³⁷

³⁵ Ayşe Öncü, "Sivil Toplum ve Katılım", **Sivil Toplum**, Ed: Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES Yayınları, 1991, s.42

³⁶ Ömer Çaha, **Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum Ve Kadın**, Ankara: Vadi Yayınları, 1996, s.136

³⁷ Hülya Ercan, "Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine" **C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:26, NO:1 Mayıs, 2002, s.70

1980 Askeri müdahalesinden bugüne sivil toplumdaki hareketlenmenin gözle görülür bir oranda arttığı, düşünüyapı bağlamından çok, git gide daha fazla tekil ve somut sorunlara yönelebilen bir çeşitlemenin varlık kazandığı söylenebilir. Söz konusu çeşitliliği canlandıran örgütlemelerden sendikalaşmadan Türk İş ve DİSK , iş dünyasında TÜSİAD'nın yanı sıra Genç Yöneticiler ve İşadamları Derneği , MÜSİAD , İnsan haklarında İnsan Hakları derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve özellikle Mazlum-Der , kadın hareketlerinde Mor Çatı Vakfı, Türk Kadınlar Birliği, Şevkat Vakfı; çevre duyarlılıkta TEMA, çekül vb. laik duyarlılığı bir kimlik kodu olarak düşündüğümüzde Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği , Atatürkçü Düşünce derneği gibi oluşumlarla birlikte her türlü kitle iletişim araçları ve en son olarak söz edilebilecek İslami düşünce ve yaşamın sivil toplum içindeki canlanması gösterilebilir.³⁸

1980 'li yıllarda Türkiye'de modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi büyük ve kapsayıcı konularda, diğer bir deyişle toplumun tümünü ilgilendiren konulardan çok hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, dini haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi sadece belli başlı grupları bağlayan spesifik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal platformda bu konularla ilgili talepler etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Bu kurumların çoğu devlet katında değil toplum katında ve toplumsal kurumlar tarafından gündeme getirilmeye başlanmıştır. Konuların her birini ayrı ayrı savunan birer sosyal grup gelişmiş ve kendi alanında devlet üzerinde etkin olmaya, devletten bir takım haklar koparmaya ve devlet politikalarını etkilemeye başlamıştır. 1980'li yılların Türkiye'sinde sivil toplumun temel dinamiklerini bu gruplar oluşturmuştur.³⁹

1980'lerin başında siyasete katılımı sınırlayan ve siyaseti bireylerin oy vermesine indirgeyen yasal düzenlemeler getirilmiştir. Geniş anlamda siyaseti topluma mal edecek, siyasi gündemin oluşmasına ve tartışılmasına ortam hazırlayabilecek, devlet ve hükümet ile organik bütünlüğü olmayan tüm kuruluşların siyasi faaliyetlerine sınırlama getirilmiştir. 1982 Anayasası çerçevesinde sivil toplumun temel taşları olarak tanımlanabilecek temsili kuruluşların siyaset yapması yasaklanmıştır. Sendikalar, odalar, meslek odaları, üniversiteler her türlü gönüllü kuruluşlar dahil yasaklanan kuruluşlar arasındadır. Ayrıca

³⁸ Emine Yavaşgel, **Siyasal İletişim Kavramlar Ve Ardındakiler**, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004, s. 277-278

³⁹ Çaha, **Sivil Toplum, Aydınlar, Demokrasi**, s.80

siyasi partilerinde doğrudan kayıtlı üye kitlesi dışında, bir taban ile ilişki kurmasını sağlayabilecek yan kuruluşlar kapatılmıştır.⁴⁰ 12 Eylül’le birlikte 650 bin kişi göz altına alınmış, 23.700 derneğin çalışmaları durdurulmuştur. 1980’de 5.721.774 olan sendikalı işçi sayısı, 1985’ de 1.711.254’de düşmüştür. 1979’ da işçi günlük ücreti ortalama 8.4 dolarken, 1985’ de 4 dolara gerilemiştir. Yine 1985’de 16.200,000 dolar olan dış borç yükü 1987’de 36.000.000 dolara yükselmiştir. Böylelikle sistemin yapısı ve işleyişi katılımı doğrudan belirleyerek siyasal yaşam alanının çerçevesini oldukça daraltmıştır.⁴¹

1980’den başlayıp, 1983 sonlarına doğru 4 yıla yakın süre içinde Türkiye’de ne demokratik rejim nede sivil toplum ilkesi geçerli değildir. Özellikle 12 Eylül darbesini izleyen ilk 3 yıl içinde, militer toplum modelinin tüm öğelerinin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamımızın her kesiminde geçerliliğini korumuştur.⁴²

Türkiye’de 1983 seçimleri ile sona eren askeri yönetimin ardından, sivil toplum örgütleri, bireyi devlet karşısında koruyacak mekanizmalar olarak değerlendirilmiştir.⁴³ 1985 sonrası devletin toplumsal sorunları çözme yeteneğini yitirmesi ve sivil toplumun artık gündelik sorunlar dahil olmak üzere tüm sorunların örgütlenme ile çözülebileceği anlayışının yaygınlaşması ile birlikte sivil toplum kuruluşlarında sayıcı ve çeşit artış görülmüştür. Çevre, kadın, tüketiciyi koruma gibi göreceli az işlenmiş alanlarda örgütlenmeler meydana gelmiştir.⁴⁴

1980 sonrası dönemde Türkiye’de ağırlıklı tartışma gündeminde iki kavram oluşmuştur. Bunlar; sivil toplum ve liberalizmdir. Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi, yetki devri, belediyelere fon aktarımı, Pazar ekonomisinin ön plana çıkarılması gibi konular sivil toplum cephesine büyük kazanımlar getirmiştir.⁴⁵ Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının % 56’sından fazlasının 1980’ den sonra kurulması, bu tartışmaların nedenini açıkça ortaya

⁴⁰ Öncü, **a.g.m.**, s. 42

⁴¹ Mehmet Aslan ve Gazenfer Kaya,,”1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları” **C:Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı, 1, s. 220

⁴² Besim Üstünel, “Sivil Toplum ve Ekonomi” **Sivil Toplum**,Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul:TÜSES Yayınları, 1991, s. 55

⁴³ Ercan, **a.g.m.**, s. 71

⁴⁴ Gönel, **a.g.m.**, s.97

⁴⁵ Çaha, **Sivil Kadın**, s.138

koymaktadır. Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye'deki geleneksel merkezîyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır.⁴⁶

Türkiye'de 1990 sonrası sivil topluma yönelik toplumun, grupların batı örneğinden farklı öğeler içerdiği göze çarpmaktadır. Batıda sivil toplum talebi bireylerden oluşan gruplarca dile getirilmektedir. Türk toplumunda sivil toplumun oluşumu için zorunlu koşullarda ekonomik gelişme ve özellikle kent nüfusunun artışı biçimsel bir paralel göstermektedir. Fakat ekonomik gelişme bireyi çevreleyen geleneksel sosyal bağları henüz çözememiştir. Tam aksine kentlerde hemşerilik bağları, sosyal kimlik kazanmasında pekiştirici bir rol oynamaktadır. Yani geleneksel bağların kırılması değil güçlenmesi söz konusudur. Bu durum başta İstanbul olmak üzere hemen hemen büyük kentlerde göze çarpmaktadır. Hemşerilik bağları bireyin kapitalist rekabetten kaçmak için yararlandıkları bir sığınak konumundadır. Böylece ortaya popüler bir kültür çıkmıştır.⁴⁷

Türkiye'de 1990'larda Avrupa'da olduğu gibi sivil toplumunun yeri, konumu ve önemi konusunda önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeleri etkileyen unsurlar şunlardır;⁴⁸

1. Rio Konferansı ve onu izleyen Habitat II toplantısı sonrasında Türkiye'de daha önce pek önemsenmeyen sivil toplum, resmi otoritelerin gözünde bir meşruiyet kazanmıştır. Bu olumlu yaklaşım nerede ise yeni bir moda gibi resmi kurumların söylemine de girmiştir.

2. Sivil toplumun halkın gözünde meşruiyet kazanmasını sağlayan olay ise 1999 depremidir. Bu büyük acının yarattığı ortamda devletin yetersizliği bireylerin ve sivil girişimin devreye girmesini gerektirdi. Böylece, sivil toplum olgusu halkın gözünde de meşruiyet kazandı.

3. Sivil toplum hareketinin güçlenmesini kolaylaştıran başka bir itici güç, AB uyum sürecidir. AB uyum sürecinde demokratikleşme ve insan hakları konusu ister istemez sivil toplumun söz hakkı olan bir ortak olarak ortaya çıkmasına neden oldu

Günümüzde yaklaşık 80 bin dernek, 5 bin civarında vakıf, binlerce kooperatif⁴⁹ 38 kamuya yararlı dernek bulunmaktadır. Aralarında TOBB, (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), TZOB (Türkiye Ziraat Odaları Birliği), Barolar Birliği, Noterler Birliği, Bankalar

⁴⁶ Çepel, **a.g.m.**, s.4-5

⁴⁷ Doğan, **a.g.e.**, s.281

⁴⁸ Toksöz, **a.g.m.**, s. 143

⁴⁹ STK Destek Ekibi, **Sivil Toplum Geliştirme Programı**, s.2

Birliği, Veteriner Hekimler Birliği, TTB (Türkiye Tabipler Birliği), Eczacılar Birliği, gibi kuruluşların yer aldığı 14 kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları da alt alta geldiğinde ciddi bir sayı ortaya çıkmasına rağmen, Türkiye'nin demokraside iyi bir noktaya geldiğini göstermemektedir. Çünkü bunların pek çoğu piyasadaki boşluklardan yararlanıp dernek adı ile meyhane, lokanta olarak faaliyet gösteriyor. Nüfusa oranlandığında Türkiye'de en az 300 bin sivil toplum örgütü olması gerekir. Ancak bu güne kadar 166 bin 245 dernek kurulan Türkiye'de 85 dernek artık yaşamıyor. En fazla denek İstanbul'da bulunmaktadır. Dernekleşerek sivilleşme merakı ise sınır tanımıyor.⁵⁰

Türk toplumunun örgütlenme profiline baktığımızda, dernekler % 53, Vakıflar % 30, meslek odaları % 8, sendikalar % 0.5, kooperatifler % 0.2, yurttaş girişimi % 0.2 oranındadır.

- Sivil toplum örgütlerinin üçte ikisi son 15 yılı içinde kurulmuştur.
- Sivil toplum kuruluşlarında çalışanların sayısı 130 bindir.
- Son beş yıldaki faaliyetlerde etkindirler,
- Ülkemizdeki sivil toplum kuruluşları, başka ülkelerin sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içindedir.
- Yurt dışındaki sivil toplum kuruluşları ile ortak proje geliştiren sivil toplum kuruluşları, 300 civarındadır.
- Sivil toplum kuruluşlarının % 15' inin sosyal tesisi vardır.
- Sivil toplum kuruluşlarının yarısı bilgisayar teknolojisinden yararlanmaktadır.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları bir yandan yeniden örgütlenirken, bir yandan da kendilerinin yaptıklarını anlatmaya çalışan ciddi ve nitelikli toplantılar, sempozyumlar yapmaktadırlar.⁵¹

⁵⁰ Beşinci Güç, **Hürriyet**, 10 Ekim 2004

⁵¹ Haluk İnancı, **Sivil Toplum Kuruluşları ve Hukuki Yapısı**, s,1-2

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİNE KATILIM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde Türkiye’de faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, gerek hukuki açıdan gerekse diğer açılardan karşılaştıkları sorunların hafifletilmesi için neler yapılmasının öngörüldüğü, neler yapıldığı, öngörülerin ne kadarının gerçekleştirilebildiği incelenecektir.

1987 yılında AB’ye üyelik başvurusunda bulunan Türkiye’nin, 1995 Gümrük Birliğine kabulü ve 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de yapılan Avrupa Birliği zirvesinde Türkiye’ye aday üye statüsü verilmesi ve 3 Ekim 2005 Türkiye- Avrupa Birliği müzakere sürecisinin resmen başlamasıyla sivil toplum kuruluşları önemli aşamalar kat edilmiştir. Bu bölümde AB’ye giriş sürecinde önemli kilit noktasını oluşturan sivil toplum kuruluşlarının, gelişmesi için yapılması gerekenler, sivil toplum kuruluşlarına düşen görevler, uyum sürecinde gerçekleştirilenler değerlendirilecektir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi artık, insan haklarına saygı, katılımcı demokrasi ve iyi yönetim gibi çağdaş kriterler ışığında değerlendirilmektedir. Bunların özünde de sivil toplum ile devlet arasında kesintisiz ve işler bir diyalog ve istişarede bulunabilme irade ve kapasitesi yatmaktadır. Avrupa Topluluğu, 1986’dan itibaren insan haklarına saygının Avrupa kimliğinin temel taşı olduğunu ve insan haklarının korunmasının üye ülkelerin görevleri arasında yer aldığını ve insan hakları ihlallerine karşı çıkmanın içişlerine karışma sayılamayacağını ilan etmiştir.

1993 yılında Maastricht anlaşması ile de insan haklarına dayılı demokratik bir rejimin varlığı tam üyeliğin ön şartı haline gelmiştir. Bugün Birliğe üyelik, aday ülkenin; demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunmasını teminat altına alınan istikrarlı kurumlarının mevcudiyeti ile mümkün olabilmektedir.

Kopenhag kriterlerinin siyasi boyutunu oluşturan bu şartlar Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik yolunda atması gereken en önemli adımı oluşturmaktadır.¹

Aday ülkelerde AB'ye üyeliğin ön koşulunu oluşturan Kopenhag kriterlerine uyum çerçevesinde sivil toplumun gelişmesine büyük önem verilmektedir. Sivil toplumun çeşitliliği ve dinamikliği sağlıklı bir çoğulcu demokrasinin göstergesidir. Daha spesifik olarak, politik kriterler içinde önemli yer tutan örgütlenme özgürlüğü, her alanda çalışan sivil toplum kuruluşları için maksimum otonomi ve devletten minimum müdahaleyi gerektirmektedir.²

Sivil toplum kuruluşlarının, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkan veren ve iletişime açık birer platform olarak Avrupa Birliği sürecinde oynadığı ve oynayacağı rol tartışmasız ve açıktır. Sivil toplumla daha etkin ve şeffaf bir diyalog kültürü yerleşmeli ve iyi yönetim ilkelerinden olan sivil toplum kuruluşlarının kamusal karar verme mekanizmalarına katılması konusu çok iyi değerlendirilmelidir. Sivil toplumun, üçüncü bir sektör olarak güçlenmesi ve aynı zamanda yasama ve yürütme güçleri ile etkileşimi, hukuk devletinin korunmasında ve demokratik katılımçılık seviyesinin yükselmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır.³

Türkiye'de özellikle 1980 sonrası dönemde gelişim gösteren sivil toplum kuruluşlarına, tam üyelik sürecinde çok önemli görevler beklemektedir. Türkiye'de artık sivil toplumun çeşitli konularda sesini yükselttiği ve toplumsal hayattaki rolünün giderek arttığı görülmektedir. Avrupa Birliğinde olduğu gibi, Türkiye'de de sivil toplum kuruluşları yönetimde yeni açılımların, işbirliklerinin, sorumluluk paylaşımının, şeffaflığın; toplumda ise uzlaşmanın motoru olmaya adaydır. Avrupa Birliği üyeliğinin bir gereği olarak, AB' de yerleşik olan anlayışın ülkemizde yerleşmesi, derneklerin ve vakıfların demokratik bir ortamda faaliyette bulunup, hoş görü ortamının yaratılması katılımcı toplumun bir anlayış parçasıdır. Buna göre dernekler yasası olmak üzere tüm mevzuata yansınması, Anayasal güvence altına alınması ve sivil toplumun hareket alanının genişletilmesini sağlayacak bir

1 Ege Erkoçak, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s.42

² Meriç Özgüneş, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar" **AB'ye Uyum Sürecinde STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s.42

³ Erkoçak, **a.g.m.**, s.46

güvence altına alınması ve sivil toplumun hareket alanının genişletilmesini sağlayacak bir çerçeveye oturtulması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. ⁴

4.1. 1987-1999 Yılları Arasında Sivil Toplum Örgütlerinin Değişim ve Gelişimi

Günümüzde sivil toplum kuruluşları giderek daha büyük önem kazanmaktadır. Bu gün, sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmasına, katılım şekli ve oranı bir ülkedeki demokrasi standartlarının seviyesini belirler hale gelmiştir. Bu durum bir yandan farklı grupların ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirirken, bir yandan da sivil toplum kuruluşlarının meşruiyetinin sağlanması zorunluluğunu doğurmaktadır. ⁵

Türkiye’de 80’li yıllarda başlayan ve 90’lı yıllar boyunca devam eden sosyo-politik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmıştır. Devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıfı ortaya çıkarmıştır. Böylece sivil toplum alanında çalışmalar artmış, sivil toplum kuruluşları seslerini daha fazla duyurmaya başlamıştır. ⁶

1990’lı yıllar derneklerin, meslek örgütlerinin, siyasi faaliyet, siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarının örgütlemeleri önündeki yasakların anayasa değişiklikleri ile kaldırılması gibi gelişmelere tanıklık ettiği için sivil toplumun gelişimi bakımından önemli yıllardır. Her ne kadar 1990’lı yıllarda toplumsal değişimin etkisi ile sivil toplum kuruluşlarına daha fazla önem verilmeye başlanmışsa da bu süreç yalnız toplumun iç dinamikleri ile açıklanamamalıdır. Türkiye’nin içinde yer alma çabasını giderek yoğunlaştırdığı Batının Türkiye üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır. ⁷

⁴ Nazlı Maç, **AB Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları**, Sayı:42/15, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi,, 09.06.2006, s.2

⁵ AB İle İlişkilerde STK’ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s.2

⁶ Zuhâl Ünalp Çepel, “**AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye:Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler**”,s.5, www.turksweekly.net/turkce/makale,25.11.2007

⁷ Çepel, **a.g.m.**, s.5

AB üyeliğine adaylık, ülkelerin AB konseyleri tarafından 1993 ‘te Kopenhag ve 1995’de Madrid’de kabul edilen kriterlere uyulmasına bağlıdır. 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag zirvesinde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliğinin gelişmesini Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için, başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri belirlemiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.⁸

Kopenhag kriterlerinin siyasi boyutunu, üyelik müzakerelerinin başlatılması için aday ülkelerin uymasının zorunlu olduğu bir ön koşul olarak kabul edilmektedir. Kısaca, ”demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve haklarının korunması”, başlıklarından oluşan kriterlere uyum sorunu, bugün Türkiye açısından derinlemesine tartışılması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Bu kriterler, kurum ve kuralları ile yerleşik, hukuk güvenliğinin ve şeffaflığının sağlandığı demokratik bir ortamı, insan haklarına saygıyı ve insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen azınlıkların haklarının korunmasını ön görmektedir.⁹ Türkiye’nin de içinde bulunduğu aday ülkelerde sivil toplumun gelişmesine, her şeyden öncede AB üyeliğinin şartlarını belirleyen Kopenhag kriterlerini yerine getirilmesine büyük önem verilmektedir.

1998 yılından bu yana yayınlanmakta olan Türkiye hakkında düzenli ilerleme raporları incelendiğinde, dernekler ve örgütlenme özgürlüğü konularına ayrılan bölüm verilen önem her geçen sene artmaktadır. Gerek katılım ortaklığı belgelerinde gerekse de bunlara cevap olarak hazırlanan ulusal programlarımızda örgütlenme özgürlüğü hususu yer almaktadır.¹⁰

Türk Tarih Vakfının 1996 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre; sivil toplum kuruluşu başına 968 kişi düşmektedir. Bunların % 39’u İstanbul’da, % 25’i Ankara’da, % 11’i İzmir’de % 25 ‘i diğer illerde faaliyet göstermektedir.¹¹

⁸ “AB Uyum Müktesebatı Çerçevesinde Sivil Toplum Örgütleri”, www.cagınpolisi.com.tr,25.11.2007

⁹ Fahriye Çetin, “Cemaat ve Azınlık Vakıflarının Durumu, **AB Uyum Süreci ve STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, haziran,2004, s.106

¹⁰ Erkoçak, **s.g.m**, s.43

¹¹ “Türkiye’de STK’ların Dünü, Bugünü ve Yarını”, http://turk.net.com/haber,07.01.2008

4.2. 1999-2004 Yılları Arasında Sivil Toplum Örgütlerinin Değişimi ve Gelişimi

1963 yılında Ankara Anlaşması ile başlayan, 1996 yılında Gümrük Birliğinin tamamlanması ile ivme kazanan Türkiye- AB ilişkileri, Türkiye'nin adaylığının teyit edildiği 1999 Helsinki Zirvesinden bu yana, büyük bir aşama kaydetmiştir. Mevcut ilişkilere çok boyutlu bir içerik kazandıran üyelik süreci ile birlikte ülkemizde siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda köklü reformlar gerçekleştirilmiştir.¹²

1999 Helsinki Zirvesi Türkiye'deki sivil toplum ve siyasi dönüşüm bakımından önemli bir tarih olarak değerlendirilmektedir. Helsinki Zirvesi ile başlayan ve devam etmekte olan süreçte Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda büyük adımlar atılmıştır. Bu zirvede aday ülke statüsünü kazanan Türkiye AB'ye üyelik kriterlerini uygulamaya başlamıştır. O tarihten bugüne Türkiye sivil toplum alanında dikkat çeken bir ilerleme kaydetmiştir. Zirvede bütün AB aday ve üye ülkelerde devlet- toplum ilişkilerinin gelişmesi için hizmet etmekte olan Kopenhag Kriterleri ile Türkiye'nin demokratik istikrara kavuşacağı vurgulanmıştır.¹³

Avrupa Birliğinde, 1957 Roma Anlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (AESK), işveren ve işçi sendikaları, çiftçi, tüketici ve diğer toplum kesimlerini temsil eden bir danışma organı niteliğindedir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi vasıtası ile Avrupa'daki sivil toplum kuruluşları Avrupa Birliğini ilgilendiren konularda seslerini duyurabilmektedirler. Türkiye'de ise Ekonomik ve Sosyal Konseyin (ESK), oluşumu birkaç aşamada gerçekleşmiştir. Yasal herhangi bir düzenleme yapılmadan önce konseyin oluşum sürecinde ilk adım 17 Mart 1995 tarihinde, 1995/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile atılmış, bunu 1996,1997 ve 1999 yıllarındaki diğer genelgeler izlemiştir.¹⁴

Konsey, 11 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen ve 21 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4641 sayılı ESK kanunu ile yasal dayanağa kavuşturulmuştur. ESK'nın amacı, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında, toplumsal uzlaşma ve işbirliği sağlayacak, sürekli ve kalıcı bir ortam yaratarak tavsiye niteliğinde ortak görüş belirtmektir.

¹² www.tev.org.tr/söyleşi_detay, 07.01.2008

¹³ Çepel, **a.g.m.**, s.5

¹⁴ AB ile İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Raporu, s.13

Bu konsey kamu ve kamu dışı olmak üzere iki kesimden oluşmaktadır. Kamu kesimi başta Başbakan olmak üzere, Başbakan Yardımcıları, Devlet Planlama Teşkilatından (DPT) sorumlu Devlet Bakanı, Hazine'den sorumlu Devlet Bakanı, Mali Bakanı, Tarım ve Köy İşleri Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı, Gümrük Müsteşarı, Devlet Personel Başkanı temsil eder. Konseyin Başbakan dışında 15 üyesi bu kesimdedir.

Kamu dışı kesimde ise iş veren kesimini temsilen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), İşçi- Memurları temsilen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk_İş) , ve Kamu-Sen, Meslek odalarını temsilen Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) yer alır. 24 üyeden oluşan bu kesimle birlikte konsey 39 üyeden oluşmaktadır.¹⁵

Konsey yalnızca gerekli durumlarda hükümet ve parlamentoya görüş bildiren sürekli ve kalıcı bir danışma organıdır. Ancak Türkiye'deki Ekonomik ve Sosyal Konsey "hükümet ağırlıklı" bir yapıya sahiptir. AB' deki yapılanma ile karşılaştırıldığında ESK'nında AESK gibi üçlü bir yapıya sahip (işçi, işveren,diğer) olduğu görülmektedir. Ancak, gerek AESK gerek AB üye ülkelerindeki benzer yapılanmaların aksine ESK da hükümet ağırlıklı yapılanma olması, kurumun bağımsızlığı ve alınan kararların gerçekte ekonomik ve sosyal ortakların görüş ve yaklaşımlarını yansıttığı konusunda ciddi endişeler olmasına yol açmaktadır. Kurumun sekreteryasının DPT olması ve özellikle finansmanının devlet bütçesinden karşılanması endişeleri güçlendirmektedir.¹⁶

Ekonomik ve Sosyal Konseyin daha etkili kararlar alabilmesinin sağlanması için Avrupa Birliğindeki konseylere benzer bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Böylelikle daha şeffaf, daha katılımcı ve daha demokratik toplumsal yapıya doğru önemli bir adım atılması sağlanmalıdır.

Helsinki Zirvesi sonrası dönemde, bir aday ülke olarak Türkiye'de örgütlü sivil toplumun AB'ye uyum sürecinde aktif katılımın sağlanması daha çok önem kazanmıştır. Bu konu Katılım Ortaklığı belgelerinde de vurgulanmıştır. Türkiye'nin kısa vadeli önceliklerinden biri olarak toplanma ve dernek kurmaya ilişkin yasal ve anayasal

¹⁵ AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s.14

¹⁶ AB İle İlişkilerde Rolü Çalışma Grubu Raporu, s.14

garantileri güçlendirmesi ve sivil toplumun gelişimini teşvik etmesi önerilmiştir. Yeni güçlenen sivil toplumu, Avrupa ile bütünleşme sürecinde önemli görevler beklemektedir.

Aralık 1997 yılında yapılan Lüksemburg zirvesinde Avrupa Konseyi, Katılım Ortaklığı Belgesinin genişletilmiş katılım öncesi stratejisinin ana vasfı olmasına, böylece üye ülkelere yapılacak her türlü yardımı tek bir çerçeve kapsamında harekete geçirmeye karar vermiştir. Böylece birlik, yardımların her adayın özel ihtiyaçlarına yönelterek, üyeliğe dair özel sorunların üstesinden gelinmesinde destek sağlayacaktır.¹⁷

Avrupa Birliğinin adaylık sürecinde, Türkiye'nin yerine getirmesini beklediği öncelikleri sıraladığı; genel kapsamlı, detay içermeyen bir metin olan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi, Konsey tarafından, Mart 2001 de kabul edilmiştir. Bu belgede barışçı toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin hukuki ve anayasal garantilerin güçlendirilmesi ve sivil toplumun gelişmesinin teşvik edilmesi ifade edilmektedir. Ekim 2002 genişleme strateji belgesinde komisyonun Türkiye için revize edilmiş bir katılım ortaklığı belgesel teklif edilmiştir

Bu belgede sosyal ortakların kapasite yaratma çabalarının desteklenmesi, bu destek verilirken bağımsız sosyal diyalogu hazırlama ve uygulamada gelecekte oynayacakları rolü göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin, bölgesel politika çerçevesinde ekonomik ve sosyal dayanışmayı sağlamak için bir ulusal politikanın geliştirilmesi, ilgili tüm tarafların (bölgesel, yerel, sosyal ve ekonomik ortaklar) eşgüdümü ve katılımı ile gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir.¹⁸

2001 Ulusal programında siyasi kriterler bölümü kapsamında sivil toplumun gelişmesine verilen öneme değinilerek, sivil toplumun güçlenmesinin Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacağı, dernek kurma özgürlüğü ve barışça toplantı hakkının daha da geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesi ile bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif katkıda bulunmalarının mümkün olacağı vurgulanmıştır.¹⁹

Katılım Ortaklığı Belgesine (KOP), bağlı olarak Ulusal Program (UP) ve gözden geçirilmiş UP çerçevesinde Türk demokrasinin güçlenmesine katkı sağlayacak sivil toplumun ve sosyal diyalogun gelişmesine ilişkin taahhütlerde bulunulmuş ve uygulamaya

¹⁷ Radikal, 10.11.2005

¹⁸ 2001 Yılı Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi, <http://ikv.org.tr/temelbelgeler.php>

¹⁹ Erkoçak, **a.g.m.**, s.43

geçirilmiştir. Bunun bir göstergesi olarak devlet ile sivil toplum arasında bir diyalog platformu olan İnsan Hakları Danışma Kurulunun faaliyete geçmiş olmasıdır. Aynı zamanda, ilk UP'nin ön gördüğü gibi , ekonomik ve sosyal konsey kurulmuştur.²⁰

Türkiye ulusal programında bulunduğu taahhütler çerçevesinde çok önemli adımlar atmıştır. Ekim 2001 de yürürlüğe giren Anayasa değişikliği paketinde dernek kurulması konusunda daha özgürlükçü sistem benimsenmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasının sınırları olan sebepler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile paralelleştirilmiş ve sendika kurma hakkının kullanılmasının sınırları da genişletilmiştir.²¹

2002 İlerleme Raporunda şu hususlara yer verilmiştir. İnsan Haklarının uygulanması ile ilgili olarak Türk hükümeti gözetim ve raporlama mekanizmasını ve sivil toplumla diyalogunu güçlendirmeye yönelik çaba göstermiştir. Sivil toplum temsilcilerinin İzleme Kurullarının kompozisyonuna ilişkin çekinceleri bulunduğundan çalışmalarına katılmakta tereddüt etmektedir. Uluslar arası af örgütünün Mart ayında Türkiye'de temsilcilik açmasına izin verilmiştir. İlerleme raporunu hazırladığı dönemde sivil toplum kuruluşlarının aktif olduğu görülmüştür. Örneğin TÜSİAD Türkiye'de siyasi reforma ilişkin çeşitli çalışmalar yayınlamış: Haziran ayında ise 175 sivil toplum kuruluşundan oluşan Türkiye platformunu, politikacıları AB üyeliği yolunda cesur adımlar atmaya çağıran bir bildiri yayınlamıştır. Bunlara rağmen sivil toplum kuruluşları yetkililerle iletişim kurmakta güçlük çekmekte ve reform sürecin de daha aktif bir rol almayı istemektedir.²²

Avrupa Birliğinin ve demokratik toplumların sivil toplum örgütlerine bakış açısı açıktır. Bu, kamu ve özel sektörün yanında gönüllü bir üçüncü sektördür. Türkiye-AB ilişkileri dernekler hukuku üzerinde önemli yansımalara neden olmuştur. İlk olarak 2001 tarihli Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ulusal programda derneklerde özgürlükçü bir düzenlemenin gerçekleştirileceği taahhüt edilmiştir. İkinci olarak da 23 Haziran 2003 tarihli düzenleme ile AB'ye karşı derneklerde özgürlükçü düzenleme iradesi teyit edilmiştir.

²⁰ AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s. 21

²¹ Erkoçak, **a.g.m.**, s. 44

²² AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s.17

Böylece, 22 Kasım 2001 tarihli ve 4721 sayılı yeni Medeni Kanun bu taahhütler ışığında hazırlanmıştır. Bu yeni kanun ile AB'ye üye ülkelerdeki düzenlemeler arasında uyum sağlanmıştır.

Ocak 2002 de yürürlüğe giren Medeni Kanunun dernekleri ve vakıfları düzenleyen hükümleri de anayasa değişikliklerine paralel biçimde özgürlükçü bir yaklaşımla ele alınmıştır. Dernek hakkının tanımı açıklığa kavuşturulmuş, dernek kurucusu veya üye olabilmek için 18 yaşın tamamlanmış olması şartı kaldırılmış; dernek üyeleri arasında ayrımcılık yapılması yasaklanmış, derneklerin uluslararası düzeyde ve yabancı derneklerin Türkiye'de faaliyette bulunmalarına, yabancıların Türkiye'de dernek kurmalarına veya kurulmuş derneklere üye olmalarına olanak sağlanmış; derneklerin şube açmalarının koşul ve yöntemleri yeniden düzenlenmiş; derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaç ve faaliyet alanlarında çalışan diğer derneklerde federasyon çatısı altında güçlerini birleştirmelerine federasyonların ise birleşerek konfederasyon kurabilmelerine imkan sağlanmıştır.²³

Bu süreç içerisinde en önemli değişiklik, Dernekler Dairesi Başkanlığının kurulmasıdır. Dernekler Dairesi Başkanlığı, İçişleri Bakanlığında ana hizmet birimleri arasında müstakil bir daire olarak 1400 kişilik bir kadro ile kurulmuştur. Çok önemli bir diğer değişiklikte son yasa ile tüzel kişileri dernek kurmasına imkan sağlanması olmuştur. Daha önce bu mümkün değildi. Şube açmak için bulunulan bölgede 6 ay oturma zorunluluğu kaldırılmıştır.²⁴

26 Mart 2002 yılında kabul edilen 2. uyum yasa paketi ile dernek kurma ile ilgili kısıtlar ve dernek kurucularında aranan şartlar anayasaya uygun hale getirilmiştir. 5.madde, 6.maddeyle dernek kurma özgürlüğü genişletilmiştir. Avrupa Birliğinin özellikle takip ettiği bir konu olan; “ kurulması yasak olan dernekler” başlığı altında, “ülkede azınlık yaratmak amaçlı, ırk, din, dil, mezhep, kültür farklılığına dayalı azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek” ibaresi ile ”Türk diline ve kültürüne, ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak suretiyle” ibaresi metinden çıkartılarak daha da yumuşatılmış, metin yeniden yazılmıştır.

²³ Erkoçak, **a.g.m.**, s.44

²⁴ Şentürk Uzun, “Uyum Sürecine Bağlı Olarak Mevzuat Değişikliği ve STK’ların Bu Sürece Katılma Biçimleri” **AB Uyum Süreci Ve STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran,2004, s.70-71

Bir başka önemli değişiklik olarak 6.madde başlığında “...dilleri” ibaresi çıkartılarak, bu madde başlığı “bazı ad ve işaretleri kullanma yasağı” şeklinde düzenlenmiştir. Yine derneklerin Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi kurumları ile yazışmalarında Türkçe kullanılması hükmü getirilmiştir.²⁵

3 Ağustos 2002 tarihinde kabul edilen üçüncü uyum yasa paketi ile derneklerin yurt dışında ve yurt dışında kurulan derneklerin Türkiye’deki faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmiş, derneklere yönelik bürokratik işlemler kolaylaştırılmıştır.²⁶ Yabancı derneklerin ülke ile teması, ülkeye davet edilmeleri ve yurt dışına davetli gitmeleri için İçişleri Bakanlığından almaları gereken izin, Valiliklere bildirim de bulunma şekline dönüştürülmüştür.

Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babında yer alan suçlardan dolayı ağır veya taksitli suçlar hariç 5 yıl ve daha fazlası hapis cezasına mahkum olanların dernek üyesi olamama hükmü kaldırılmış, sürekli üye olamamalarını ön gören Türk Ceza Kanununun 312.maddesi mahkumlarına ise 5 yıl üye olamama hükmü getirilmiştir. Son uyum paketinde 5 yıllar 1 yıla, sürekli üye olamayacaklar ve kuramayacakların süresi de 2 yıla indirilmiştir.²⁷

European Foundation Center adlı kuruluşun Avrupa Birliği üyeleri için hazırladığı, kamuya yararlı vakıflara ilişkin bir model söz konusudur. AB’ye üye ülkelerin bu modeli ileride adapte etmeleri tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda AB’ ye girmek isteyen üye ülkeler bu modelin şartlarına ve taşıdığı özelliklere bakarak kendi mevzuatlarını ayarlayabilmektedirler. Öncelikle kamuya yararlı vakıfların vergilenmesi için “kamu yararı” tanımının genişletilmesi öneriliyor ve bu anlamda kamu yararı güden sivil toplum kuruluşlarına tanınan vergi teşviklerinin de artırılması veya bazı avantajların tanınması savunulmaktadır. Bizde de bu modele bakarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler genel olarak sivil toplum kuruluşlarının, kuruluş ve faaliyetleri ile ilgili alanlarda yapılmıştır.²⁸ AB’nin 2003 Türkiye ilerleme raporunda dernek kurma özgürlüğüne ilişkin olarak 4. ve 7 reform paketleri ile yapılan değişiklikler ile mevcut kısıtlamalar azaltılmıştır. Ancak herhangi bir bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına dayanarak dernek

²⁵ Uzun, **a.g.m.**, s.71

²⁶ Erkoçak, **a.g.m.**, s.44

²⁷ Uzun, **a.g.m.**, s.70

²⁸ Hayati Şahin, “Yabancı STK’ların Türkiye’deki Faaliyetleri İle İlgili Yasal Durum ve STK’lar Arasında Yaşanan Mali Sorunlar”, **AB Uyum Süreci Ve STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s.84

kurulmasına dair halen önemli kısıtlamalar mevcuttur. Yapılan değişiklikler derneklerin karşılaştığı temel sorunların çözümüne ilişkin açık bir çerçeve çizememiştir. 7.paket ile ayrıca bazı suçlar nedeni ile mahkum edilmiş ve mahkeme kararı ile kapatılmış olan dernek veya siyasi partilerin üyesi olmuş bulunan kimseler tarafından dernek kurulmasına dair kısıtlamalar azaltılmıştır. Yüksek öğrenim öğrencilere sadece eğitim ve mesleki konularda değil, sanat, kültür ve bilim faaliyetinde bulunmak amaçlı derneklere kurabileceklerdir. Toplanma özgürlüğüne ilişkin olarak mevcut kısıtlamalar azaltılmıştır.²⁹

2003 yılı ilerleme raporunda yapılan tespitler, reformların Türk demokrasisinin çoklu ve katılımcı bir şekilde gelişmesi açısından etkili olmakla beraber yeterli olmadıklarını belirtmektedir. Raporunda, yapılan değişikliklerin derneklerin karşılaştığı temel sorunların çözümüne ilişkin açık bir çerçeve çizemediği ifade edilirken, herhangi bir bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına dayanarak dernek kurulmasına dair hala önemli kısıtlamaların bulunduğu dikkat çekilmektedir.³⁰

2003 yılında kabul edilen ulusal programımızda; insan hakları alanında devlet ile sivil toplum arasında güçlü diyalog platformu olan İnsan Hakları Danışma Kurulu faaliyete geçmiştir. Hükümet, sivil toplumun güçlenmesine ve demokratik yaşama katılımını desteklemeye devam edecektir. Bu çerçevede ilgili mevzuatın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin özellikle 11, 17 ve 18.maddelerinin lafına ve ruhuna uygunluk açısından gözden geçirilmesine devam edileceği belirtilmektedir. Ayrıca dernekler ve vakıflara ilişkin mevzuatın gözden geçirileceği, çeşitli kanunlarda yer alan hükümlerin az sayıda kanunla toparlanarak yeknesaklık sağlanacağı ve dernekler ve vakıflara ilişkin yasal ve idari değişikliklerin etkili bir şekilde uygulanacağı vaatleri yer almaktadır.³¹

Gözden geçirilmiş Uluslar arası Programda sendikal haklardan söz edilmediği, bunun yanı sıra Avrupa sosyal şartının 5.(örgütlenme hakkı) ve 6. (grev hakkını da içeren toplu sözleşme hakkı), maddelerinin kabul edilmesi yönünde herhangi bir ilerleme olmadığı görülmektedir. Öte yandan, aktif bir kapasite oluşturması yönünde bölgesel ve yerel aktörlerin katılımlarının sağlanması ile ilgili olarak ilk UP den bu yana herhangi bir mevzuat uyumu öngörülmediği belirtilmektedir.³²

²⁹ 2003 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, <http://ikv.org.tr/temelbelgeler.php>

³⁰ AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s. 22

³¹ 2003 Yılı Türkiye Ulusal Programı, <http://ikv.org.tr/temelbelgeler/php>

³² AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s. 22

Bu durumda, AB perspektifi çerçevesinde Türkiye'nin öncelikle kamu oyunu oluşturan aktörlerle birlikte etkin siyasi ve ekonomik bir zemine destek vererek katılımcı demokrasinin önünün açılmasına yardımcı olacak mevcut toplumsal kilitlenmelerin aşılmasını sağlaması gerekmektedir.

AB'ye uyum süreci Türkiye'de sivil toplumsal gelişmenin önünü açmaktadır. Dernekler ve vakıflar kanunları, medeni kanundaki ilgili maddeler, ayrıca toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik düzenlemeler giderek çağdaş demokrasi standartlarına yaklaşmaktadır.³³

Türkiye'de Avrupa Birliği üyeliği için yürüttüğü uyum sürecinde demokrasi ve insan hakları kriterlerine uyma taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye için 2001 ve 2003 yıllarında hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgelerinde Avrupa Birliği bu alandaki eksikliklerimize işaret etmiştir. Avrupa Birliği komisyonunun 2003 Türkiye İlerleme Raporunda eksikleri şöyle ifade ediliyor.³⁴

1. Derneklerin ağır işlemlere tabi olduğu, bürolarının kapatıldığı, etkinliklerin durdurulduğu durumlar yaşanmaktadır.
2. Dernek kurma girişimlerine yönelik ayrımcılık yaratan uygulamalar ve derneklerin uluslararası muhatapları ile ilişkilerindeki bazı kısıtlamalar sürmektedir.
3. Bazı gösterilerde güvenlik güçleri aşırı şiddet kullanmaktadır.
4. Cemaat vakıfları ve sendikal örgütlenme açısından bazı önemli kısıtlamalar sürmektedir.

Sonuçta genel olarak sivil toplumun gelişmesine uygun bir demokratik mevzuat ortamı giderek belirginleşmektedir. Uygulamaya da özen gösterilmesi ile Türkiye bu alanda çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilecektir

Uyum yasaları çerçevesinde 2003 Ocak tarihli 4778 sayılı kanunla, Dernekler Kanununun beşinci maddesi değiştirilmiştir.³⁵ Bu madde de yapılan değişiklikle, hürriyeti bağlayıcı cezanın yerini para cezası almakta ve bu sayede derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir.

33 Bahadır Kelağası, "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar" **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s. 35

34 Kelağası, **s.g.m.**, s.35

35 Turgut Tahranlı, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV, **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s. 29

Derneklerin yanı sıra, cemaat vakıflarının taşınmaz mallarının tescili ve taşınmaz mal edinmemeleri sorunu Ağustos 2002 ve Ocak 2003 tarihlerinde çıkarılan uyum yasalarıyla büyük ölçüde çözüme kavuşturulmuş ve böylece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesindeki “ayrımcılık yasağı” ve Ek 1 numaralı protokolünde yer alan “mülkiyetin korunması” hükümleriyle uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan değişikliklerle örgütlenme özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin öngördüğü üzere, yalnızca demokratik bir toplumda gerekli kanuni sınırlamalara(bunlar, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni, genel sağlık ve ahlak, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır) tabi olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.Bu değişikliklerinin ve bunlara göre değişen idari düzenlemelerin toplumsal hayatımızda ve sivil toplumun işleyişinde köklü değişiklikler yaratması beklenmektedir.³⁶

Türkiye’deki ekonomik ve sosyal çevrelerin Avrupa Birliği ve politikalarının, ve uyum ile ortaya çıkacak sonuçlar konusunda bilgi edinmeleri önemli bir konudur. Böylece, söz konusu çevreler AB standartlarıyla uyum sağlamak için Türkiye’nin en iyi hareket tarzının ne olabileceği konusunda uzmanlık geliştirebilir, kamuoyunu bilinçlendirebilir, üyelerine eğitim verebilir, politika oluşturanlara ve yasa yapıcılara bilinçli görüş sunabilirler.

4.3. 2004 ve 2007 Yılları Arasında Sivil Toplum Örgütlerinin Değişimi ve Gelişimi

Avrupa Birliğinin 1 Mayıs 2004 tarihli ve yeni 10 üye devleti içeren genişlemesi, aday ülke toplumları ile üye ülke toplumları ve Avrupa Birliği kurumları arasında kuvvetli, derin ve daimi bir diyalogun gerekli kılmaktadır. Bu diyalog taraflar arasında bilgi uçurumunun giderilmesine, tarafların birbirini daha iyi tanmasına, vatandaşlar ve farklı kültürler ile ekonomik ve siyasi sistemlerin yakınlaşmasına yardımcı olacaktır. Katılım müzakerelerine paralel olarak AB her aday ülke ile derinleştirilmiş siyasi ve kültürel diyalog içerisine girecektir. Aynı zamanda halkların yakınlaştırılarak karşılıklı anlayışın güçlendirilmesi amacıyla, sivil toplum kuruluşları da bu kapsamlı diyaloga dahil edilecektir.³⁷

³⁶ Erkoçak, **a.g.m., s.445**

³⁷ Mukaddes Çelik, İbrahim Koç ve Nevriye Aras, “AB Uyum Sürecinde STK’lara Düşen Görev ve Sorumluluklar”, [http:// www.turkishweekly.net](http://www.turkishweekly.net)

Türkiye, müzakerelere başlamanın ön koşulu olan siyasi kriterleri tamamlamak için son yıllarda yoğun bir çalışma içine girmiştir. AB uyum paketleri olarak adlandırılan toplam yedi yasal reform paketi onaylanmış ve kimi son derece önemli açılımlar sağlayan söz konusu reformlar sonucu ülkemiz sadece katılım müzakerelerine başlamaya yakınlaşmakla kalmamış, daha da önemlisi, etkisini gelecek nesiller üzerinde daha net gösterecek olan kapsamlı bir demokratikleşme sürecine girmiştir.³⁸

AB uyum sürecinde Avrupa hareketi gibi oluşumlar çok önemli rol oynamış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) üzerinde etkili olarak, reformların yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Uygulama sürecinde de benzer sivil toplum oluşumlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Yalnızca AB alanında faaliyet gösteren Sivil toplum kuruluşlarının değil, bütün sivil toplum kuruluşlarının kendi alanlarında uyum ve uygulama sürecine dahil olmaları gerekmektedir.³⁹

Komisyona 2004 yılı tavsiyesinde, AB'nin siyasi reform sürecini izlemeye devam etmesi ve 2005 yılında gözden geçirilmiş bir katılım ortaklığı belgesinin önerilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunu takiben konsey Şubat 2006 da gözden geçirilmiş bir ortaklık belgesini kabul etmiştir. Aralık 2004'te AB konseyi, AB'nin reform sürecinin önceliklerini ortaya koyan ve bir katılım ortaklığı belgesine dayanarak Türkiye'deki siyasi reformların ilerleyişini yakından izlemeye devam edeceğini kararlaştırmıştır.⁴⁰

Aralık 1999'daki Helsinki Konseyi'nde Türkiye'ye verilen adaylık statüsü, Türkiye'nin çok geniş kapsamlı anayasal ve yasal reformlar üstlendiği, bir sürece girmesinde kuvvetli bir katalizör görevi üstlenmiştir. On yıl boyunca düzensiz bir şekilde gerçekleşen ilerlemenin ardından, Türkiye kurumsal açıdan Avrupa standartlarına önemli ölçüde yaklaşmıştır. Gerçekleşen siyasi reformlar kişisel özgürlüklerin ve insan haklarının geliştirilmesinden sivil toplum üzerindeki kontrolünün iyileştirilmesine kadar uzanan kapsamlı değişiklikler getirmiştir. Sivil toplum daha da güçlenmiştir.⁴¹

³⁸ AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü Çalışma Grubu Raporu s.25-26

³⁹ Erkoçak, **a.g.m.**, s.45

⁴⁰ 2004 Yılı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, <http://www.ikv.org.tr/temelbelgeler.php>

⁴¹ "Helsinki Avrupa Konseyinden Beri Kaydedilen Gelişmeler", s.3, <http://www.ikv.org.tr>

Komisyon 2004 ilerleme raporunda şunları kaydetmiştir: “ sonuç olarak Türkiye, birçok alanda yeni reform paketleri, anayasal değişiklikler ve yeni ceza kanununun kabul edilmesi suretiyle, özellikle 2003 yılı İlerleme Raporunda ve Katılım Ortaklığı Belgesinde öncelik olarak belirtilen alanlarda mevzuat açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Siyasi reformların uygulanmasında önemli ilerleme kaydedilmesine rağmen bu reformların daha fazla konsolide edilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu husus kadın hakları, sendikal haklar, azınlık hakları ve gayrimüslim toplulukların karşılaştığı dahil olmak üzere temel özgürlüklere, saygı gösterilmesi ve insan haklarının korunması ile ilgili hükümlerin güçlendirilmesi ve tam olarak uygulanmasını kapsamaktadır.

Dernek kurma özgürlüğü konusunda yeni dernekler kanunu Kasım 2004 de uygulamaya geçmiştir. Geçen yılın raporunda belirtildiği gibi kanun, devletin derneklerin faaliyetlerine müdahale etme olanağının sınırlandırılması bakımından önem taşımakta ve şimdiden dernekler için bazı pratik bilgiler sağlamaktadır. Bu sayede kanun Türkiye’de sivil toplumun daha fazla gelişmesini kolaylaştırmıştır.⁴²

Türkiye’de sivil toplum hızla gelişmekte ancak yaygınlık ve derinlik açısından sınırlı kalmaktadır. Ülkemizde sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak dernek veya vakıf olarak tüzel kişilik kazanmakta, ancak her yüz bin vatandaşa sadece 108 dernek ve 4,5 vakıf düşmektedir. Az sayıdaki bu kurumlara katkıda son derece düşüktür: bireylerin %18’i bağış yapmakta, %7.8’inin bir derneğe üyeliği bulunmaktadır ve %1.5’i gönüllülük yapmaktadır.⁴³

2002 den bugüne Türkiye’nin içinde bulunduğu demokratik reform süreci, sivil toplumun işlevini sürdürdüğü ortamını, eskiye göre çok daha elverişli kılmış, devlet-sivil toplum ilişkilerinin çok daha teşvik edici olmasını sağlamıştır. Ancak araştırma bulguları bu reformların her zaman uygulamaya yansımadığını ve sivil toplum kuruluşlarının özellikle hak ve özgürlükler alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının ağır devlet denetimi ve müdahalelerine maruz kaldığını göstermiş, diğer taraftan araştırma bulguları son derece aktif, hızla gelişen ve fırsatlara açık bir sivil toplum sektörüne başarılı girişimlere işaret etmektedir.⁴⁴

⁴² Avrupa Komisyonu 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s.26

⁴³ “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, [http:// www.step.org.tr](http://www.step.org.tr)

⁴⁴ “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, <http://www.step.org.tr>

Sivil toplum kuruluşları politika oluşum süreçlerine katılmak için büyük istek göstermektedir. Aynı zamanda öz eleştiride bulunabilmekte, hesap verilebilirlik ve şeffaflık, kamu oyununda farkındalık yaratma ve vatandaş katılımını artırma alanlarında eksiklikleri olduğunu bildirmektedirler. Avrupa Birliği ilerleme raporu açıklandıktan sonra Ankara Ticaret Odası (ATO), AB kapısında sivil toplum dosyası ile hükümet dışı güçler olarak adlandırılan Sivil toplum kuruluşlarının durumlarını incelemiştir.

Rapora göre hükümet dışı güçler olarak adlandırılan güçler, sivil toplum kuruluşları gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Türkiye’de 80.757 dernek faaliyet göstermekte, buna göre her 866 kişiden biri dernek faaliyetlerinde bulunmaktadır. Almanya’da 2.100, Fransa’da 1.470, ABD’de 1.200 dernek bulunmaktadır. Fransa’da ve Almanya’da nüfusa oranlandığında her kırk kişiye bir dernek düşmektedir.

ABD’de yaklaşık 7 milyon kişi, sivil toplum kuruluşlarında tam zamanlı olarak istihdam edilmektedir. Bu oran toplam istihdamın % 6.8 ini, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin ise % 15.4’ ünü oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde örneğin Almanya (1 milyon), Fransa (0.8 milyon) ve İngiltere’de sivil toplum kuruluşlarının genel istihdamdaki payı % 4, hizmet sektörü açısından bakıldığında ise % 10 dur. Japonya’da ise 1.4 milyon kişi sivil toplum kuruluşlarında istihdam edilmektedir.

Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının genel istihdam içindeki payları ihmal edilecek kadar düşük olduğu tahmin edilmesine karşılık, bununla ilgili yapılmış bir araştırma yada istatistiksel oluşum bulunmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına gayr-i safi milli hasıla içindeki payları açısından bakıldığında İngiltere ve Fransa’da % 4.8 ve Japonya’da % 3.5 düzeylerinde gerçekleşmektedir. 1980 den 2000 yılına kadar bu ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının gayr-i safi hasıla içindeki payları ABD’de % 12.7, İngiltere ve Fransa’da yaklaşık % 15, Almanya’da % 11, Japonya’da % 8 oranında artmıştır. Bu dünyada sivil toplum kuruluşlarının büyümekte olduğunu ve önem düzeylerinin gittikçe arttığını göstermektedir.⁴⁵

Ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının mali yönden incelendiği ve gayr-i safi milli hasıla içindeki paylarının ortaya çıkarıldığı bir araştırma yada istatistiksel çalışma bulunmamaktadır. Rapora göre en fazla dernek İstanbul’da bulunmaktadır. Dernek fakiri illerin başında ise Hakkari gelmektedir. Rapora göre Türkiye’de dernek en az 7 kişi ile

⁴⁵ ATO, AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası, 10.10.2004

kurulmaktadır. Faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının üye sayıları çoğunlukla 10 ile 100 arasında değişmektedir. Oysa bazı Avrupa ülkelerinde dernek sayısı bizim ülkemizdekinden çok daha az olmasına rağmen üye sayıları binler hatta milyonlarla ifade edilebilmektedir.

Faaliyet alanlarına göre dernekler şu şekilde sıralanmaktadır: Birinci sırada hemşehri, emekli, esnaf, işçi, işveren, memur, mezun, muhtarlar, kadın yardımlaşma dernekleri adı altında faaliyet gösteren 20 bin 51 yardımlaşma derneği bulunmaktadır. Bunu 15 bin 583 adet ile okul dernekleri, 14.403 adet ile cami yaptırma ve kuran kursu dernekleri izlemektedir. Yine Türkiye’de faaliyet gösteren 9.881 spor derneği vardır. Bu alanlar tüm derneklerin % 63’ü oluşturmaktadır.⁴⁶

Rapora göre devlet olanaklarının kamu hizmetlerine karşılamaya yetmediği yerlerde imdada vatandaşlar yetişmektedir. Devlet Hastanesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Barbaros Mahallesi Üst Geçit Yaptırma ve Yaşatma derneği buna ilişkin örneklerdir. Kamu binalarını “yaptırma” ve “yaşatma” adı altında 1215 dernek faaliyet göstermektedir. Ankara Ticaret Odasının hazırlamış olduğu raporu göre, “sevenler” dernekleri de saymakla bitmiyor. Kuşçular ve Kuş Sevenler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Deve ve Deve Güreşlerini Sevenler Derneği, Oyuncu Güvercin Sevenler Derneği, Taklacı Kuşları Sevenler Derneği vb. Bunun yanı sıra ilginç derneklere de rastlanmaktadır. Kimse Yok mu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Bir Yudum Şarap derneği, Geneleve Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği, At Arabacılar Yardımlaşma Derneği, Sungurlu Aşıklar ve Müzik Aletleri Çalanları Koruma ve Yaşatma ve Yardımlaşma Derneği gibi.⁴⁷

Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 5000 vakıf bulunmaktadır. Vakıflar birkaç kategori de değerlendirilmektedir. Özel vakıflar varlıklı kişi ve aileler tarafından belli bir amaca hizmet için kurulmaktadır. Özel vakıflar gibi işlem gören kurum vakıfları ise bir kurum yada şirketin yan kuruluşu gibi çalışmaktadır.⁴⁸

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye-AB sürecinin resmen başlamasıyla hem 40 yıllık Türkiye- AB ilişkileri çok ileri ve adeta geri dönülmez bir aşamaya varmış, hem de önümüzde 10-15 yıl süreceği tahmin edilen bir zorlu müzakere dönemi başlamıştır. AB ile yürütülecek müzakerelerin Türkiye açısından başarılı bir şekilde kısa sürede tamamlanabilmesi, ülkemizin iyi bir alt yapı ve kapsamlı bir hazırlıkla müzakere sürecini

⁴⁶ ATO AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası

⁴⁷ ATO, AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası

⁴⁸ ATO, AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası

yönetmesi ile mümkündür. Ancak bu süreç, sadece devletin değil sosyal tarafların, sivil toplum kuruluşlarının, akademik çevrelerin etkin şekilde katılımlarını ve görüşlerini aktarmalarını gerektiren süreçtir.⁴⁹

Türkiye'nin katılım müzakeresine başlaması üzerine AB tarafından şu ifadeye verilmiştir. “müzakerenin hızı, ekonomik ve sosyal yakınlaşmaya ilişkin bir çerçeve kapsamında Türkiye'nin üyelik gereklerine yerine getirmede kaydettiği ilerlemeye bağlı olarak kendi performansına göre belirlenecektir.”

Haziran 2005 tarihinde AB ve aday ülkeler arasında sivil toplum diyaloguna ilişkin bir tebliğ konsey tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu tebliğ AB ve aday ülke sivil toplumların arasındaki bağların nasıl oluşturulması ve güçlendirilmesine ilişkin genel çerçeveyi ortaya koymaktadır. Diyalogun uzun vadedeki amacı; AB' deki ve aday ülkelerdeki sivil toplumun gelecekteki genişlemesi için hazırlanmasıdır.⁵⁰ Mart 2005'de yürürlüğe giren ve kanunun uygulama kurallarını belirleyen yönetmelik, adı ve-veya hedefleri Türkiye anayasası ile çeliştiği düşünülen örgütlerin kayıt edilmesine sınırlamalar getirmektedir. Yönetmelik özellikle devletin bütünlüğü ve laiklik ilkesinin yorumlanması ile ilgili Anayasal maddeleri ilgilendirmektedir.⁵¹

2005 Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesinde ;

- Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi (AİHS), ve ilgili içtihatına uygun olarak dernek kurma ve barışçı toplantı yapma özgürlüğüne ilişkin reformların uygulanması, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasının önlenmesi tedbirler uygulanması,

- Siyasi partilere yönelik mevzuatın Avrupa'daki uygulamalara paralel hale getirilmesi,

- Sivil toplumun gelişimini sağlanması ve kamu politikalarının şekillendirilmesine, katılımın kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi,

- Türk sivil toplumu ve Avrupa'daki muadillerinin tüm bölümleri arasındaki açık iletişim ve iş birliğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁵²

⁴⁹ Maç, a.g.m., s. 2

⁵⁰ Avrupa Komisyonu 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s.2-3

⁵¹ Avrupa Komisyonu 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, s.26

⁵² Avrupa Komisyonu 2005 Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, s.7

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın 21 Nisan 2005 kayıtlarına göre toplam 85.307 sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. En çok sayıda statülü sivil toplum kuruluşu 13.731 STK ile İstanbul'da (%16), sonra sırası ile 7036 STK ile Ankara (% 8), 4029 STK ile İzmir'de (% 4.7) dir.

STK rehberi güncelleme projesi bilgi formundan edinilen bilgilere göre bazı istatistikler :

Rehberde yer alan 3178 kuruluştan 1763'ü (% 55) dernek, 490'ı (% 15) Vakıf, 43'ü (% 1) sendika, 389'u (%12) meslek odası, 217'si (%7) kooperatif, 104'ü (% 3) sanayi ve ticaret odası girişimleridir.

Yurt çapındaki 3178 kuruluştan, 422 tanesi mahalli, 1541 tanesi il bazında, 451 tanesi bölgesel, 908 tanesi ulusal, 247 tanesi uluslar arası aktivitede bulunmaktadır. 1996 rehberi verileri ile kıyaslandığında, yerel ölçekte çalışan kuruluş sayısında (537 adet-%31) ve uluslararası ölçekte çalışan kuruluş sayısında (13 adet-% 1) artış görülmektedir. Bilgi veren kuruluşların 434 tanesinin kuruluş tarihi 1960 öncesi, 188 tanesinin kuruluşu 1961-1970 arası, 201 tanesinin kuruluşu 1971-1980 arası, 398 tanesinin kuruluşu 1981-1990 arası, 581 tanesinin kuruluşu 1991-1996 arası, 365 tanesinin kuruluşu 1996-1999 arası, 120 tanesinin kuruluşu da 2000 yılı sonrasındır.⁵³

2006 İlerleme raporu , 1 Ekim 2005 ile 30 Eylül 2006 dönemini kapsamaktadır. Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin olarak, yasal çerçeve genel olarak uluslararası standartlarla uyum göstermektedir. Başta Kasım 2004 de kabul edilen dernekler kanunu olmak üzere derneklere ilişkin yasal reformların uygulamada olumlu etkisi olmuştur. Ancak, yurt dışından sağlanan mali kaynağın yetkililere bildirilmesi gerekliliği STK'lar için güçlükler ve zorlu prosedürlere neden olmaktadır. Ayrıca derneklerden farklı olarak vakıfların Türkiye dışındaki ve uluslar arası örgütler tarafından mali kaynak sağlanan projelere başvuruda bulunmadan önce hala izin almaları gerekmektedir. Derneklerin tesciline ilişkin bazı zorluklar devam etmektedir.⁵⁴

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili olarak; son dönemdeki reform ortamı neticesinde olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. STK'lar özellikle yeni Dernekler Kanununun kabul edilmesinden bu yana, seslerini giderek daha çok yükseltmiş ve daha iyi organize olmuşlardır. Türkiye'deki Dernek, vakıf ve sendikaların sayısı giderek artmaktadır.

⁵³ "Türkiye'de STK'ların Dünü, Bugünü, Yarını", 22.04.2005, <http://turk.internet.com>

⁵⁴ Avrupa Komisyonu 2006 Türkiye İlerleme Raporu, s.13

2007 Katılım Ortaklığı Belgesinde, medeni ve siyasi haklar bölümünde toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ile ilgili olarak;

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ilgili içtihatına uygun olarak dernek kurma ve barışçı toplantı yapma özgürlüğüne ilişkin tüm reformların uygulanmasına devam edilmesi, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasının önlenmesi için tedbirler uygulanması ve siyasi partilere yönelik mevzuatın AB üye ülkelerindeki en iyi uygulamalara paralel hale getirilmesi ifade edilmektedir. Sivil toplum örgütleri ile ilgili olarak sivil toplumun gelişiminin ve kamu politikalarının şekillendirilmesine katılımın daha güçlendirilmesi ve Türk sivil toplumu ve Avrupa'daki muadillerinin tüm katılımları arasındaki açık iletişim ve işbirliğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi ifade edilmektedir.⁵⁵

Ülkemizde sivil toplumun katedeceği mesafe, AB katılım sürecinde alacağı mesafeyi doğrudan etkileyecektir. Siyasi alanda atılacak adımlar ve müktesebat uyumunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, toplumsal desteğin sürdürülmesiyle mümkün olacaktır. Bu sürecin sahiplenilmesi açısından, sivil toplum kuruluşlarının sürecin içinde yer alması gerekmektedir. Sürecin içinde yer alan sivil toplum, siyasi reformları ve müktesebat uyumunu kolaylaştıracaktır⁵⁶

Türkiye'de tüm toplumun desteğini gerektiren, AB'ne katılım sürecinde devlet kurumlarının mevzuat uyumlaştırma faaliyetlerini yürüterek, Avrupa Birliği kurumları ile sürekli diyalog halinde kalarak asli görevi üstlenmişlerdir. Ancak üyelik sürecimizin kolaylaşması ve toplumun tüm kesimlerinin çıkarları doğrultusunda şekillenen politikalar ile sürdürülebilmesi açısından sivil toplum kuruluşlarının katkıları büyük önem taşımaktadır.

AB ve Türkiye bütünleşme sürecinin hızlandığı bugünlerde sivil toplum alanında AB müktesebatına uyum amacı ile gerçekleştirilen uyum yasalarının Türkiye'de uygulanma boyutunda pozitif bir sonuca ulaşmadığı açıkça görülmektedir. Özellikle sivil toplumun AB ile müzakere sürecine katılımı, Türkiye'de hem idari müzakere örgütlenmesinde hem de sivil toplum kesimlerinde nitelik kazanmış değildir. Bu nedenle sayıları 150 binlerle ifade edilen sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de daha şeffaf bir müzakere sisteminde, müzakere

⁵⁵ Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2007 Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, Brüksel, 6.11.2007, s.8

⁵⁶ TOBB, "Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi" Konulu Sempozyum, İstanbul, 2006

başlıklarına göre oluşturulacak çalışma gruplarının netleşmesi ve bunlara dileyen sivil toplumun katılımı konusunda mekanizmaların açık ve anlaşılır olması sağlanmalıdır. Böylece süreklilik kazanacak bir platform ile sivil toplumun kamu tarafından dikkate alınmamış fakat hayati önemdeki konuları sisteme dahil etmesi ve bunlara uygun tedbirler alınması mümkün olabilir.⁵⁷

4.4. Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerine Düşen Görevler

Aday ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler düşmektedir.

- Sivil toplum kuruluşları arasında somut iş birlikleri ve ağlar (networkler) kurmak ve bunları aktif tutabilmek, uluslar arası ağlara dahil olmak ve ortaklıklar kurmak,
- Yerel örgütlerin nitel ve nicel gelişimini sağlamak ve bunun için yerel ve ulusal bazda sivil toplum örgütleri arasında iş birliğini, bilgi alışverişini desteklemek; sivil toplum örgütlerinin teknik ve yönetim kapsamalarının geliştirilmesi,
- Yasal düzenlemelerin iyileştirilmesi, demokratikleştirilmesinin ve karar mekanizmalarına katılımın yanı sıra sivil toplum örgütlerinin kendi iç işleyişlerinin de demokratikleşmesi ve saydamlaşması,⁵⁸
- Sivil toplum kuruluşlarının öncelikle, kendi alanlarındaki AB ve Türk mevzuatına hakim olmaları,
- İlgili bakanlıklar, kamu kurumları, diğer STK'lar ile koordinasyon oluşturmaları,
- AB üyesi ülkelerin muadil sivil toplum kuruluşları ile iş birliği kurmaları,
- Temsil ettikleri kesimleri süreç boyunca bilgilendirmeleri, uyumun yansımalarına hazırlamaları, görüş ve talepleri rasyonel biçimde sürece yansıtılmaları gerekmektedir.⁵⁹

⁵⁷ Maç, a.g.m., s.3

⁵⁸ Özgüneş, a.g.m., s.41

⁵⁹ Maç, a.g.m., s.3

Ülkemizin Avrupa Birliği'ne tam üye olması yolunda sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmekte olduğu bilinmektedir. Bu yolda sivil toplum kuruluşları üstlendikleri görevleri kimi zaman yerine getirebilmekte kimi zaman ise başarılı olamamaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları, toplumdan kopuk olmamalıdır. Sivil toplum kuruluşları, topluma yabancılaşmamalıdır. STK'lar birbirleri ile iş birliği içinde olmalıdır ve gerektiğinde birbirlerine destek vermelidirler. Örneğin çevre örgütleri belli bir konuda bir sorun yaşıyorlarsa diğer sivil toplum kuruluşları da bunu kendi sorunları gibi hissedip, bir tepki vermelidirler.⁶⁰

4.5. Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Yapılması Gerekenler

- Sivil toplum kuruluşlarının etkin olmayacakları bazı politik ve üst düzey diplomatik tartışmaların içinde taraf olmak yerine, insanların hayatını doğrudan etkileyecek daha spesifik bazı konularda kendi uzmanlık alanlarına göre birleşerek aynı kavramsal çerçeve içinde çalışmalarını gerekir.
- Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyum süreci içinde tüm Türkiye tarafının Avrupa Birliğinin karşısında tek vücut ve bölünmez bir bütün olarak görme anlayışından vazgeçmesi gerekir.
- AB'nin aday ülkelerle ilişkilerindeki programlarını, politikalarını, yönelimlerini çok iyi izlemesi gerekir.⁶¹
- Sürecin sağlıklı işleyebilmesi açısından, sivil toplum kuruluşlarının müzakere pozisyonların hazırlandığı çalışma gruplarında yer alması gerekmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte hedefin katılımı ile birlikte müktesebatın tümünü benimsemek ve uygulamak olduğunu; geçiş dönemi ve istisnalarla ilgili olarak ancak "olmazsa olmaz" taleplerin gerçekçi analizlere dayandırılarak ortaya koyulması gerektiğini temsil ettiği gruplara çok iyi anlatmaları gerekmektedir.⁶²

⁶⁰ Şule Kut, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s.20

⁶¹ Fusun Çiçekoğlu, "Türkiye-AB Bütünleşmesinde STK-Devlet İlişkisi", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004, s. 179 (ilk üç madde aynı kaynaktan alınmıştır)

⁶² Maç, **s.g.m.**, s.3

- Küresel dünyada varlık göstermenin gereği olarak Türk STK' ları , misyonlarının sadece Türkiye ile sınırlı olmadığına bilincine vararak uluslar arasılaşmaya önem vermelidir.
- Sivil toplum kuruluşlarının danışmanlık fonksiyonlarının güçlendirilmesi ve hükümet/kamu birimleri ile sivil toplum kuruluşları arasında kurumsallaşmış bir danışma mekanizması kurulması gerekmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarını düzenleyen mevzuatın “kontrol” kadar, “işbirliği ve karşılıklı fayda” unsurlarını içermesi gerekmektedir.
- Kamu yararına çalışan sivil toplum kuruluşlarına yönelik ayrı bir yasa düzenlenmelidir.
- Devletin, Sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerinde yönlendirici/dayatıcı rol oynamaktan vazgeçmesi; sivil toplum kuruluşlarının özgürce hareket ederek politika üretmeleri serbest bırakılması gerekmektedir.⁶³
- Kopenhag Kriterleri, Katılma Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporları, AB şartı konusunda STK' ların tam bilgilendirilmeleri gerekmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarının AB ile ilgili tüm konularda ve özellikle standartlarda merkezi ve yerel yönetimlere ve AB Genel Sekreterliğine ulaşabilmesinin kolaylaştırılması ve bunun somut güvencelere kavuşturulması gerekmektedir.⁶⁴

Avrupa Birliğine uyum sürecinde devlet, yasa ve yönetmelik koyucular ve karar mekanizmaların öncelikle bu sürecin gerekliliğine ve sivil toplum örgütlerinin varlıklarının yararlılığını içselleştirmeleri gerekmektedir. Yapılmakta olan bezdirme ve yıldırımların, yanlışların yinelenmemesi gerektiğine karar verilmelidir. Bürokrasinin her kademesinin bu değişime ve anlayışa katılımı gereklidir. En önemlisi de değişen siyasi iradeye göre aynı yasa ve yönetmeliklerin istenen yada istenmeyen sivil örgütleri ayırımı ile farklı uygulanması ortadan kaldırılmalıdır. Bütün bunlarda, taraflar kesin karar vermeli ve bir toplumun gelişmesi için sivil toplum örgütleri geliştirilmeli ve önlerindeki mevzuat kolaylaştırılmalı, çağdaştırılmalıdır.⁶⁵

⁶³ AB İle İlişkilerde STK' ların Rolü Çalışma Grubu Raporu, s.30 (6-10. maddeler aynı kaynaktan alınmıştır)

⁶⁴ Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV, Atölye Çalışmaları,İst:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran ,2004, s.188

⁶⁵ Türkan Saylan,“Uyum Sürecine Bağlı Olarak Mevzuat Değişikliği ve STK' ların Bu Sürece Katılma Biçim leri”, **AB Uyum Süreci ve STK' lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004, s.67

Katılım sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü elbetteki sadece ülke içindeki hazırlıklar ile sınırlı değildir. Türkiye'nin üyeliği onay aşamasına geldiğinde AB kamu oyu son derece etkili olacaktır. Türkiye'nin üye olması için bazı ülkelerde yapılacak olan referandumlar için AB toplumları Türkiye'nin üyeliğine hazırlanmalıdır. Dolayısı ile, AB ile ilgili alanlarda faaliyet gösteren STK'ların AB' deki muadilleri ve şemsiye örgütleri ile birlikte, ortak projeler üretme ve lobi çalışmaları yapma gibi rollerde üstlenmeleri gerekmektedir.⁶⁶

4.6. Türkiye'de Avrupa Birliğinin Desteklediği STK Projeleri

Sivil toplum kuruluşları pek çok alanda toplum yararına yada zararına olan durumları incelemekte ve çözüm üretmeye çalışmaktadır. Projeler sivil toplum kuruluşlarının amaçlarına ulaşmak için kullandıkları araçlardan biridir. Bu bağlamda projenin, sivil toplum kuruluşunun vizyonu doğrultusunda sosyal değişimi sağlayan, toplulukların gelişiminde rol oynayan ve sivil toplumun gelişmesini sağlayan bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. STK'ları belirli bir mekan ve zamanda, bilgiye dayalı ihtiyaçlar temelinde kamu yararını amaçlayan bir kurumsal yapı olarak tanımladığımızda sivil toplum kuruluşunun kendisinin de bir proje olduğu söylenebilmektedir.⁶⁷

Avrupa Birliği tüm aday ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artırılması ve demokratikleşme sürecinde aktif rol oynamalarını sağlamak amacıyla programlar başlatmakta ve desteklemektedir. AB'nin Türkiye'deki sivil toplum projelerine katkısı 1990' lı yılların başında başlamıştır.⁶⁸ Avrupa Komisyonu, 1993 den itibaren Türkiye'deki STK'lara insan hakları, demokratikleşme ve sivil toplumun geliştirilmesi konularındaki projeleri için mali yardım sağlamıştır. Komisyon, Türkiye'de, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) ve Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (TOSAV) gibi düşünce grupları yada Kadın Siyasetçiler Derneği ve Kadın Adayları Destekleme Derneği gibi kuruluşları ile Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu gibi işveren örgütleri ile, Türkiye Kalkınma Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Türkiye

⁶⁶ Maç, a g.m., s.3

⁶⁷ AB İle İlişkilerde STK'ların Rolü, Çalışma Grubu Raporu, s.28

⁶⁸ Tuba Çameli, "Sivil Toplum Geliştirme Programı", **Sivil Toplum Dergisi**, Yıl.1, Sayı:4, Ekim-Aralık, 2003

Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı gibi kuruluşlarla, DİSK gibi sendikalarla, Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi uluslar arası ağlarla çalışmaktadır.⁶⁹

Avrupa Birliğinin projelere katkısı özellikle adaylık süreciyle birlikte artmıştır. Bu gün artık AB Türkiye’de birçok STK projesini ve programını desteklemektedir. Bu programların bir bölümü AB destekli kamu projeleri içinde STK etkinliklerinin desteklenmesi şeklindedir. Örneğin, Üreme Sağlığı, Kültürel Miras gibi projeler. Diğer taraftan tüm dünyada uygulanan demokrasi ve insan hakları için Avrupa Girişimi ve Türkiye’ye özgü olarak projelendirilen Sivil Toplum Geliştirme Programı (STGP) tamamen STK’lar tarafından uygulanmak için başlatılmıştır. 2001 yılında başlatılan STGP 5 farklı programdan oluşmaktadır. 1-Yerel sivil girişimler; 2-Türk –Yunan sivil diyalogunun geliştirilmesi; 3- Sendikalar arası diyalogun ve kapasitenin geliştirilmesi; 4- Ticaret ve Sanayi odalarının AB’deki muadilleriyle diyalogunun geliştirilmesi; 5-Polis, profesyonelliktir.⁷⁰

AB komisyonu tarafından STK’lara sağlanan proje ve diğer mali imkanların yanı sıra Türkiye- AB mali işbirliği çerçevesinde Avrupa Birliği Genel sekreterliği tarafından yürütülen programlama faaliyetleri kapsamında kamu sektörü ile sivil toplum kuruluşlarının ilişkisine yönelik projeler de finanse edilmekte ve programlanmaktadır. 2003 yılı proje paketi çerçevesinde sivil toplum kuruluşları ile kamu kuruluşları arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve STK’ların demokratik katılımçılık seviyesinin artırılmasına yönelik olarak hazırlanan bir proje de yer almaktadır. Projenin amacı bu iş birliğinin daha kurumsal bir yapı içinde geliştirilmesi için bir eylem planı hazırlanması ve uygulanmasıdır⁷¹

⁶⁹ AB Komisyonu, Sivil Toplum İş Başında, s.14

⁷⁰ Çameli, **a.g.m.**, www.siviltoplum.com

⁷¹ Erkoçak, s.46

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE ÖRGÜTLERİNİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Türkiye’de Sivil Topluma İlişkin Tartışmalar

Türkiye’de, özellikle doğu bloğunun yıkılışı sonrasında, sivil toplum kavramı etrafındaki tartışmalar ve arayışların arttığı görülmektedir. Savaş Akat, devlet ile toplum arasında bir karşıtlık, devlet ile sivil toplumun etkinliği konusunda ters bir orantı kurmaktadır. Yani biri büyüdükçe diğeri küçülecektir. S. Akat, sivil toplumu, toplumsal alanda farklı düzeyde ele almaktadır. Sivil toplumun üç ayrı toplumsal düzeyde bulunması gerektiğini belirtir. Buna göre sivil toplumda söz edilebilmesi siyasal, kültürel ve ekonomik düzeyde devletin iznine gerek olmaksızın örgütlenebilmek ve faaliyette bulunabilmek koşuluna bağlıdır.¹

Siyasal düzeyde sivil toplumun var olduğunu söyleyebilmek için siyasal katılımın, hukuk devleti ve siyasi parti kurma hakkının sınırlandırılması gerekir. Ekonomik alanda sivil toplum özel mülkiyet ve serbest Pazar ekonomisidir.

Sivil toplum kavramı, kimilerince ideal bir devlet-toplum modeli olarak ele alınmaktadır. Bazı yazarlar ise sivil toplumu sadece sosyolojik analiz aracı olarak görmektedir. Sivil toplumu analitik bir model olarak ele alan bir yaklaşım, buradan hareketle batılı olmayan toplumları toplumsal ve kültürel yapı özellikleri göz önüne alındığında demokratik bir potansiyele sahip olmadıkları savı öne sürmektedir. Yani bir toplumun yapısal özellikleri o toplumda demokratik, sivil bir toplumsal yapılanmaya gidilir. Gidilemeyeceğinde bir ölçek olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber sivil toplum kavramının bağımsız bir kategori olarak ele alınmasına karşı çıkan ve bu kavramı içerikten yoksun niteleyenler de bulunmaktadır.²

Batıdaki gelişmelerin tersine bizde sivil toplum alanı yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle iktidarı sınırlayan girişimler toplumsal gelişmelerin bir sonucu değil, daha ziyade

¹ Savaş Akat, **Sosyal Demokrasinin Gelişimi**,3.Baskı ,İstanbul: Armoni Yayıncılık, 1991,s.215

² İlyas Doğan,**Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.279

iktidarın kendi kendini sınırlaması şeklinde olmuştur. Yani toplumsal yapıdaki değişimler, batıdaki gelişmeleri örnek almak suretiyle gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerdeki itici güç ise toplumun talepleri olmak yerine kul sistemindeki kalem erbabının güvenlik istekleri olmuştur. Dolayısı ile sivil alandaki gelişmeler yerine devlet katındaki gelişmeler ve istekler Türk siyasi sisteminin oluşumunu etkilemiştir. Bu gelenek büyük ölçüde günümüzde de sürmektedir.³

Türkiye’de sivil toplum konusunda belirleyici güç her defasında devlet olmuştur. Bu ise gerçek bir sivil toplumun oluşumunu daha başlangıç aşamasında ortadan kaldırmıştır. 12 Eylül askeri darbesinden sonra yoğun bir biçimde tartışma gündemine giren sivil toplum kavramı, demokrasi ekseninde tartışılmış ve çoğu zaman demokrasi ile eş anlamlı kullanılmıştır. Sistemin demokratikleşmede istenen düzeyde bulunup bulunmadığı konusunda aydınlar arasında haklı tereddütler bulunmaktadır. Özellikle düşünce özgürlüğü konusunda yaşanan sorunlar öne çıkmaktadır. Sivil örgütlenme konusunda yüksek sesle ifade edilen fikirler, Türkiye’de toplum- devlet ilişkisi tartışmaların odak noktasına yerleşmiştir.⁴

Günümüzde artık demokratik bir toplumun sivil örgütlenmeden ayrı düşünülmeyeceği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber sivil örgütlenmenin demokratik sistemle uyumlu hale gelmesi, sivil toplumdan elde edilmesi için hayati öneme sahiptir. Bunun için sivil toplumsal örgütlenmenin önündeki yasal engellerin kaldırılması gerekmektedir. Sivil örgütlenmelerin serbestçe faaliyette bulunabileceği koşulların daha da geliştirilmesi zorunludur. Sivil toplum örgütlerinin kendilerinden beklenen işleri yerine getirmeleri için bu örgütleri ilgilendiren bir temel koşulun da yerine getirilmesi gerekir. Bu koşul sivil örgütlenmelerin kendi iç yapılarına ilişkindir. Söz konusu koşul bu örgütlerin demokrasiyi bir biri ve kendi içindeki ilişkilerinde özümsemiş olmalarıdır.⁵

Sivil toplumda meydana gelen genişleme, sivil toplum kuruluşlarının toplumun hemen her kesimindeki örgütlü faaliyetlerle kendini göstermektedir. Bunların sivil toplum kurumu olarak kabul edilmesi siyasi sistemle birlikte yaşamayı göze alma koşuluna bağlıdır.

³ Aytekin Yılmaz, **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Ankara: Vadi Yayınları, 2001, s.337

⁴ Doğan, **a.g.e.**, s.279

⁵ Doğan, **a.g.e.**, s.280

Sivil toplumda meydana gelen genişleme, sivil toplum kuruluşlarının toplumun hemen her kesimindeki örgütlü faaliyetlerle kendini göstermektedir. Bunların sivil toplum kurumu olarak kabul edilmesi siyasal sistemle birlikte yaşamayı göze alma koşuluna bağlıdır. Ancak siyasal sisteminde uluslar arası toplumda olan gelişmeleri kendine adapte etmesi gerekir. Bu anlamda sivil toplumun yeni bir vadiye girmekte olduğu söylenebilir.⁶

5.2.Türkiye’de Sivil Toplumunu Engelleyen Unsurlar

Türkiye’de sivil toplumun gelişimini engelleyen temel etken olarak, demokratik yapının kesintiliği, daha ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de sivil toplum tartışmalarının 1980’lerden sonra ivme kazanmış olması, bu savı destekler niteliktedir. Günümüze gelindiğinde ise, demokratik yapıyı kesintiye uğratacak askeri müdahalelerden dönemselsel olarak uzaklaşmış olmasına karşın, demokrasi için yol almak sona ermiş değildir. Türkiye’de demokrasi geleneğinin oluşturduğu siyasal kültürün toplumsal denetim felsefesi ile hareket etmekte olduğu açıkça gözlenmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca süreklilik gösteren bu felsefe, sivil toplum anlayışı ve gelişiminin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.⁷

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye’de de toplumun büyük kesimi, geleneksel anlayışa paralel olarak, devletin toplum üzerinde kayıtsız şartsız egemen olduğu inancına sahiptir. Geleneksel devlet-toplum ilişkisi yaklaşımına göre, Türkiye’de devlet, toplumun ortak çıkarlarının temsilcisi olarak benimsenmekte, toplumsal sorunların çözümü yalnızca devletin her alanda büyümesi olası gözükmektedir. Türkiye’de sivil toplumun önündeki diğer bir engelin söz konusu inanç olduğu açıktır. Toplumun hangi kesimi, hangi çıkarlarının nasıl korunacağına karar verme yetkisinin yalnızca devletin yada siyasetçilerin sahip olması biçimindeki bu anlayış, günümüz toplumunun ihtiyaçlarına gerektiği kadar yanıt verememektedir.

Demokrasinin katılımcılık ilkesine zıt olan bu yaklaşım Türkiye’de özellikle 1980 sonrası gündeme gelen sivil toplum tartışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır.

⁶ Doğan, a.g.e., s.284

⁷ Emine Yavaşgel, *Siyasal İletişim Kavramları ve Ardındaki*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004, s.275

Toplumun her kesiminin kendi çıkarlarını koruması gerektiğini, bunun ise ancak sivil topluma geçiş ile sağlanabileceğinin anlaşılması, tartışmaların gün geçtikçe yoğunlaşmasının bir nedenidir.⁸

5.3 Türk Sivil Toplumunun Temel Problemleri

- Türk sivil toplumunun temel problemi, Türk Anayasasının geniş çaplı demokratik ve özgürlük taleplerini karşılayacak bir görünüm sergileyememesidir.
- Siyasal yaşam 1990 yılların ortalarından itibaren ordunun ağırlığında devam etmektedir. Oysa askerin sivil siyasetçiden daha fazla siyasal sisteme müdahil olduğu toplumlarda, siyasal özgürlükler, haklar ve farklılaşmalar gelişmemektedir.. Ordunun siyasal yaşam içindeki ağırlığı, devletin hukuk devleti ilişkisinin şartlarını yerine getirmesini önemli ölçüde engellemektedir.
- İktisadi politikalar, uzun süreli özelleştirme hedeflerine rağmen serbest piyasa ilkelerine tamamen kavuşabilmiş değildir. Özelleştirmenin başarılı bir şekilde tamamlanamamış olması ve piyasayı tekel, kartel ve tröstleşmeden kurtaracak yasal düzenlemelerin yeterince yapılmamış olması, piyasa eksenli bir sivil toplum oluşumunun önünde çok ciddi bir engel teşkil etmektedir.
- Türk siyasal yaşamını, çatışmacı zihniyet yüzünden aşırı bir şekilde kutuplaşmış durumdadır. Bu kutuplardan birinin siyasal kazanımının diğerinin kaybı ile sonuçlandığı bir sürece girilmiştir. Oysa demokratik rejimlerde özgürlükler ancak karşılıklı diyalog, konsensus, anlaşma, hoşgörü ve tolerans ortamında gelişebilmektedir. Sivil toplumun gelişebilmesi için bu bakımdan politik gerginlik giderek yumuşak yapılı bir oluşuma şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir.⁹

⁸ Türk Genç İşadamları Derneği, **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Sivil Toplu Örgütleri**, Simge Ofis Matbaacılık, Şubat, 1997, s. 39-40

⁹ Ömer Çaha, **Sivil Toplum, Aydınlar, Demokrasi**, İstanbul:İz Yayıncılık, s.82-83

5.4. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişmesi İçin Gerekli Politikalar

- Türkiye’de sivil toplumun gelişebilmesi, yukarıda ki sorunların çözülmesine bağlıdır.
- Sivil toplumun etkin bir biçimde gelişebilmesi için sosyal gruplar üzerindeki devlet baskısının kaldırılması gerekir.
- Ekonomik yaşamın serbest Pazar ekonomisi normlarına kavuşturulması gerekir. Ekonomik alanda aktif ve etkili sivil toplum unsurlarının oluşması, ekonomik rekabetin oluşmasına bağlıdır. Bir ülkede sivil toplum etkili dinamizme sahip olması, ekonomik hayatın serbest piyasa ilkelerine göre işlemesine, böylece farklı grupların ekonomik hayata katılmasına bağlıdır. Ekonomik dayanağı olmayan bir sivil toplum düşünmek mümkün değildir.
- Vakıf çalışmalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Vakıflar Türk toplumunun genel özellikleri ve değerleri doğrultusunda sosyal yaşamımızda çok önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Osmanlı sivil toplum cephesinin en yaygın kanadını başta hayır işleri olmak üzere değişik sosyal etkinliklerle uğraşan vakıflar oluşturmaktadır. Vakıflar Türkiye’de eğitim, kültür, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın genişçe bir yelpazesinde faaliyet göstermekte ve bu alanlarda önemli hizmetler vermektedirler. Hangi gruba ait olduğuna bakılmaksızın vakıfların geliştirilmesi ve kurumsallaşması için tevsik edici politikaların güdülmesi gerekir.
- Batı ile entegrasyon idealinden asla vazgeçilmemelidir. Batıdan kopan Türkiye dünyadan koparak kendi içinde otoriter bir rejim doğurmak durumunda kalır. Gerek coğrafi konumu, gerek tarihsel dinamikleri ve gerekse idealleri itibari ile Türkiye doğulu olduğu kadar batılı bir ülkedir ve batıya daha yakındır. Türkiye’de demokratik değerlerin gelişmesi, yerleşmesi ve kurumsallaşmasından batı ile bütünleşmenin önemli bir etkisi olacaktır. Bu etki aynı zamanda batı ülkelerinde gelişmiş olan sivil toplumun ruhunu ve bunun için gerekli özgürlüklerle Türkiye’ye taşıyacak ve sivil toplumun gelişmesini sağlayacaktır.¹⁰

¹⁰ Çaha, Sivil toplum Aydınlar, Demokrasi, s. 92

Bir toplumda sivil toplumun, gelişmesi için üç önemli koşul bulunmaktadır. Bunlar farklılaşma, örgütlenme ve özerkleşmedir. Sivil toplumun gelişebilmesi için etnik, kültürel, dinsel ve düşünyapısal, cinsiyet vb. gibi toplum bilimsel kesimler bazında toplumun, her tür farklı oluşumunun siyasal katılımını sağlayıcı nitelikte örgütlenmesi gerekir.

Sivil toplumun gelişebilmesi için ayrıca toplumsal grup kimliklerinin devlet karşısında otonom bir statüye sahip olmaları koşulu söz konusu olmaktadır. Başka bir deyişle, devletin müdahalesine maruz kalmaksızın, toplumsal grup yada kesimleri kendi kaderini belirleyebilme inisiyatifine sahip bulunmaları gerekmektedir.¹¹

Sivil toplumun gelişmesi için diğer koşullar şunlardır.¹²

- 1.Sivil hakların güvence altına alınması,
- 2.Başarı esasına liyakate göre kadroların oluşturulması,
- 3.Evrensel hukuk kurallarının temel alarak işleyen demokrasiye dayalı bir devlet geleneğinin yerleşmiş olması,
- 4.Kanun önünde eşitlik ile düşünce ve inanç özgürlüğünü sağlayıcı bir din devlet ayrılığının sağlanmış olması gerekmektedir.

5.5.Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerine Yöneltilen Eleştiriler ve Sorunları

5.5.1. Sivil Toplum Örgütlerine Yöneltilen Eleştiriler

Günümüzde oldukça hızlı bir şekilde gelişme gösteren sivil toplum kuruluşları, her ne kadar olumlu yönde yol kat etseler de bir takım konularda eleştirilmektedirler. Bu eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz.¹³

- 1.Yapısal ve işlevsel anlamda sivil toplum kuruluşlarının batı standartları çerçevesinde örgütlenememişlerdir.
- 2.Yasal yaptırım güçlerinin olmadığı,
- 3.Soyosa ekonomik kalkınmada hükümetlerle işbirliği yapamadıkları,
- 4.Sadece üyelerine yönelik hizmet yürüttükleri,
- 5.Bazı kuruluşların kişisel çıkarlara araç edildiği,
- 6.Kamu oyundan yeterince destek alamadıkları,

¹¹ Yavaşgel, a.g.e., s.287

¹² Yavaşgel, a.g.e., s.274

¹³ İbrahim Yıldırım, **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**,Ankara: Seçkin yayıncılık, 2004, s.239-255

- 7.Uzmanlaşmış kişi ve kurumların bilgi ve deneyimlerinden yeterince yararlanamadıkları,
- 8.Evrensel ve milli çıkarları bahane ederek insan hak ve özgürlüklerini hiçe saydıkları,
- 9.Bir kısmının ideolojik ve paravan sömürü kuruluşu olduğu,
10. Sivil toplumun askerileşmesi ve fantezi sivil toplum tabiri ile dile getirilmesi
11. Uygulamada sivil toplum kuruluşlarına yöneltile eleştiri konularından biri de, finansman denetimsizlikleridir.
12. Sivil toplum kuruluşlarının bağımlı olması ,hükümetlerin yönlendirilmesi ile oluşan sivil toplum kuruluşları olduğu gibi, iş çerçevelerince, siyasi partilerce veya fon verenler gibi başka örgütler tarafından düzenlenen kuruluşlar aynı görünüm içinde yer almaları gibi eleştirilere maruz kalmaktadırlar.

5.5.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları

Sivil toplum kuruluşlarının yerelden ulusala, ulusaldan evrensele, yeni ve çok dinamik alanda, toplumların devlet ve bürokrasi dışında kendi girişim ve inisiyatifleri uyarınca örgütlenmesine tekabül eden çok geniş bir ilgi alanını ve örgütlenme biçimini içermesi, pratikte çeşitli engelleri ve sorunları beraberinde getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları sorunlar, ülkelerin soysa-ekonomik durumlarına göre farklılık göstermektedir¹⁴.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının iç içe girmiş çok sayıda sorunla karşı karşıya bulunduğu, yapılan araştırmalarda ve gözlenen uygulamalarda belirlenmiştir. Bunları tasnifi şu şekilde sıralanabilir;¹⁵

- a.Katılım ve bilgi eksikliği,
- b. Mali kaynak yetersizliği,
- c. Sınırlayıcı yasal düzenlemeler
- d. Örgüt içi demokrasi eksikliği,
- e. İdeolojik özelliklerini ön plana çıkarma,
- f. Eleman ve alt yapı yetersizliği,
- g. Sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişimsizlik,

¹⁴ Yıldırım, a.g.e., s.310,255

¹⁵ Yıldırım, a.g.e., s.257

Sivil toplum kuruluşları, günümüzde toplumsal yapıda, özellikle demokratik toplumlarda git gide daha sağlam ve daha çok yer kaplayan bir konum elde etmektedirler. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının fiili olarak “yaptırım güçlerinin” de git gide arttığını görmekteyiz. Özellikle uluslar arası alanda sivil toplum kuruluşları, gün geçtikçe daha fazla saygınlık elde etmektedirler. Birleşmiş Milletler teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi devletler arası kuruluşlar sivil toplum kuruluşları ile olan iş birliğini artırmakta, devletler kanalı ile yürütülemeyen bazı projeleri sivil toplum kuruluşları kanalı ile hayata geçirebilmektedirler.

1980’li yılların sonundan itibaren gündeme gelen ve özellikle 1999 yılından itibaren Türkiye için önem teşkil eden sivil toplum kuruluşlarının gelişmelerinin yanı sıra üzerinde durulması gereken çeşitli sorunları da bulunmaktadır. Bu sorunlar:

- Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının önemli sorunlarından biri sistemden bağımsız hareket edememeleridir. Bunun temel nedenleri ekonomik yetersizlik, düşünsel alt yapı eksikliği ve besleyecek kanalların olmamasıdır¹⁶.
- Henüz sayıları ve kapasiteleri kendisinden beklenenleri gerçekleştirecek nitelikte değildir.
- Maddi kaynak yapıları ve düzenli gelirleri sınırlıdır.
- Dış dünya ile ilişki kurabilenlerin sayıları çok sınırlıdır.
- Kısa bir süre önce kuruldukları için deney birikimleri azdır.¹⁷
- Demokrasiye geçiş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı en önemli sorun bizzat sivil toplum kuruluşlarının da hangi çerçevede faaliyet göstereceklerini belirleyen yeni yasal ve idari yapıların oluşturulması sürecine doğrudan yada dolaylı olarak katılım sorunudur.¹⁸
- Sivil toplum bilinci yeterince oluşmamış ve yeteri kadar da yerel destek sağlanamamaktadır.
- Finansman ve bazı istihdam yaratacak projelerde vergiden muaf olamama,¹⁹
- Sivil toplum kuruluşlarının demokratik ve katılımcı bir toplumdaki yerinin, rolünün anlaşılabilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının etiksel işleyişi gerek toplum içinde gerekse

¹⁶ AB Sürecinde Ekonomik Çevre ve Sivil Toplumun Rolü ,www.izmirizmir.net,24.04.2007

¹⁷ İlhan Tekelli, **STK’lar Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002, s.17

¹⁸ Ozan Erözden, “STK’lar ve Hukuki Çerçeve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”,**Merhaba Sivil Toplum**, der:Tacir Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998, s.16

¹⁹ “Adana’da Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri”Son Baskı Sanal Dergi,Yıl:1,Sayı:8,2004

sivil toplum kuruluşlarının kendi bünyelerinde STK'ların rolü konusunda bir fikir birliği ve anlayışı mevcut değildir

- Kurumsallaşma ve kapasite itibari ile Sivil toplum kuruluşları aktivitelerini düzgün bir şekilde yapabilmek için, ihtiyaç duydukları insan kaynaklarına ve yeteneklere sahip değildirler. Hatta genel kanının aksine profesyonel kadrosu olan büyük STK ların bile benzer sorunları vardır. Konu özelinde bilgi (profesyonelleşme) ve yetenek (proje yönetimi, fon oluşturma, dil) ve maddi kapasite (ofis ve teknik ekipman) eksikliği nedeniyle karşılaşılan sorunlar, kurumların hedef kitlelerine ulaşmalarını ve etkili projeler geliştirmelerini engellemektedir.
- Sivil toplum kuruluşları için ortak platformların ve hizmetlerin eksikliği: son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının çeşitlenmesi ve hareketlenmesine rağmen hala ortak bir platform veya ortak sorunları tecrübeleri paylaşıp, aynı alanda çalışanlarla ilgili bilgi ve tanışıklık sağlamaya yarayacak iletişim kanalları kurulmuş değildir. Tecrübe, uzmanlık ve desteğin, rehberlik, eğitim, basın veri tabanları ve ortak bilgi noktaları vasıtası ile kurumsallaşması hala yeterli düzeyde değildir.Var olan girişimler yetersiz veya geçici ve bu nedenle sürdürülebilir değildir. Eğitim, yayınlar, web sayfaları, çeşitli kurumlar tarafından yapılan faaliyetler olmasına rağmen henüz global/ etraflı/ stratejik bir yaklaşım yoktur.
- Sivil toplum kuruluşlarının pek çoğunda tabandan gelen bir destek bulunmamaktadır.
- Örgüt sözcüğünün ve örgütlenmenin verdiği rahatsızlık nedeni ile toplumun örgütlenmeye karşı direnci bulunmaktadır.
- Sivil toplum kuruluşu olarak varlığını sürdüren 100.000 dolayında kuruluşun çoğunda “sivillik” ve “toplumsal savunuyu” bilinci ve isteği mevcut değildir.
- Sivil toplum kuruluşlarının çoğunda demokratik yönetim yapısı ve anlayışı gelişmemiştir.
- Sivil toplum kuruluşlarında kapasite eksikliği (personel, ofis, ekipman vb.) ileri düzeydedir. Kapasiteyi geliştirmeye yönelik becerilerde (iletişim, proje hazırlama, kaynak oluşturma vs.) eksiklikler vardır. Her iki unsur birleşince bir kısır döngü oluşturmaktadır.
- Sivil toplum kuruluşlarına yönelik olanakların daha çok İstanbul'da toplandığı, Anadolu'daki sivil toplum kuruluşlarının aktivitelerinin de çoğu kez İstanbul merkezindeki sivil toplum kuruluşlarınca yapıldığı, bu çalışmalarda da işbirliği ve delegasyonlarda büyük sivil toplum kuruluşların Anadolu'daki küçüklerle

- çalışmaya fazla istekli olmadıkları görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bir bölümü toplumsal hizmet bilincinden yoksun olarak, şirket mantığı ile çalışmaktadır.²⁰
- Yurt dışı fonlara ulaşmada güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Ulaşabilenlerin de yurt dışı fonların ödeneklerindeki gecikmelerin yarattığı güçlükleri vardır.
- Diğer ülke kuruluşları ile ortak proje geliştirememekte yada çok az sayıda geliştirebilmektedirler.
- Yeni teknolojilere erişimdeki eksiklikleri mevcuttur.
- Gönüllü kuruluşların hakim olduğu ve söz sahibi olduğu batı dünyasında, gönüllü kuruluşlar içerisinde etkin rol alan yapılanmada yaşlı, iyi eğitilmiş ve ekonomik olarak da iyi bir yaşam kalitesine erişmiş bir grup söz konusudur. Halbuki Türkiye ve benzeri ülkelerde gençlerin çoğunluğu oluşturduğu, ya eğitim sürecinin içerisinde yada az eğitilmiş ve yaşam kalitesi oldukça düşük kişilerden oluşan bir toplum yapısı vardır.
- Sivil toplum kuruluşlarında yönetici konumunda olan kişiler ve üyeler birlikte değerlendirildiğinde bilgilendirme ve bilgilendirme çift taraflı bir sorumluluktur. Sivil toplum kuruluşlarının iletişim konusunda bir takım eksikliklerinin olması verimli ve daha iyi çalışmalarının önünde çok ciddi bir engel oluşturmaktadır.²¹
- Sivil toplum kuruluşlarımızın ana sorunlarından biride en üst becerilere sahip olanlarda dahil çalışanlarına onları bu kuruluşta tutabilecek düzeyde ödeme yapılamaması, sağlık sigortası, özel eğitim olanağı, sosyal-kültürel destek alternatiflerin sağlanamaması dolayısı ile sürekli ve büyük ölçekli bir kan kaybının yaşanmasıdır.²²
- Yerel ihtiyaçların sağlanmasına dönük kolektif çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu durum, kamusal alanların yaratılması ve korunması için gerekli bir yere işbirlikçi aksiyonunu sağlamayı güçleştirmektedir.
- Yaygın birer sivil toplum kuruluşu olan dernek, vakıf ve sendikaların yasalarla belirlenmiş bir çok yasakları bulunmaktadır. Dernekler yasaklamalarla faaliyetleri en çok sınırlanan kamu tüzel kişilikleridir.

²⁰ Sunay Demircan, **Türkiye’de AB ve Sivil Toplum**, Konuşma Metni

²¹ Falay Sülün, **Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-IX, Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgütsel Demokrasi ve Gönüllülük**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih vakfı, 2002, s. 80

²² Orhan Silier, “Proje Temelli Çalışmalarda Etik ve Politik Sorunlar”, **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs, 2003, s.127

- Sivil toplum kuruluşlarında iletişim eksikliği vardır. Örgütlenme açısından sivil toplum kuruluşlarında büyük bir dağınıklık gözlenmektedir. Büyüyen sorunlar karşısında birbirinden kopuk, küçük tip kuruluşlar çözüm üretememekte yada özelliklerini kaybetme uğruna devletle eklemlenmeye yada ona yaslanmaya çalışmaktadır.
- Gerek sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında, gerekse sivil toplum kuruluşları ile kamu kuruluşları arasında iletişim koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu bilişim teknolojisinin sağlayabileceği imkan ve kolaylıklardan yeterince yararlanamamaktadırlar.
- Son yıllarda kapalı sivil toplum kuruluşlarının etik bir yoksunluk içinde olduğu, yozlaşmış, kirlendiğine dair kamu oyunda yaygın kanaatler yer almaktadır.²³
- Türkiye’de sivil toplum sektörünü temsil eden ulusal şemsiye örgütlerin olmaması da diğer bir sorundur.
- Türkiye’de en büyük problemlerden biri kamu otoritesinin bir taraftan keyfiyetinin çok yüksek olması buna karşılık da kural koyuculuk vasfının çok düşük olmasıdır. Oysa kamu sahasının hukuksal olduğu yani tasarımsal olmadığı toplumlarda kamu otoritesinin kural koyma vasfı da giderek yükselmektedir.²⁴
- Sivil toplum kuruluşlarının kendi içlerinde organizasyonlarını ve etkinliklerini gerçekleştirirken zaman zaman içinden geldikleri topluma uzak düşebilmeleri diğer bir temel sorundur.²⁵
- Gönüllülük ilkesinin istenilen ölçüde işletilememesi ve faaliyet alanlarının iyi tanımlanamamış olması,
- Sivil toplum kuruluşların görünür amaçlarının dışında farklı ideolojik amaç taşımaları, halkın bu kuruluşlara karşın şüphe ile bakması,
- Sivil toplum kuruluşlarının kendi içerisinde demokratik bir yapıya sahip olmaması ve tepeden inme kararlarla yönetilmesi ve demokrasiyi tam olarak benimsememiş gruplarca yönetilmesi,²⁶

²³ Yıldırım, **a.g.e**, s.258-277

²⁴ Korhan Gümüş, **Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**, İst:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih vakfı, Kasım 2002, s. 48

²⁵ Şule Kut, “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV”, **AB Uyum Süreci ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, s.20

²⁶ İsmail Başaran, , Sivil Toplum Kuruluşları Yerel Demokrasinin Neresinde?s.57, www.yerelsiyaset.com

5.5.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Ülkemizde Karşılaştıkları Sorunlara Getirilebilecek Çözüm Önerileri

Günümüz insanı, daha iyi bir gelecek ve sorunların çözümü için aktif politika dışı siyasal ilgi ve merkez dışı iktidar alanları arayışını, toplumsal dinamikle örtüşen siyasal dinamik yönelimlerini hızlı bir biçimde sürdürmektedir. Ancak, böyle bir arayışın uygulamaya geçirilebilmesi; toplumun devlet dışı sivil kesimlerinde, etkin bir girişim ve güçlü bir dayanışmanın varlığı şartına bağlıdır.²⁷

Çoğulcu ve katılımcı çağdaş demokrasi, sivil toplum rejimidir, sivil toplum ise özgür iradeleri doğrultusunda, özellikle dernek ve vakıflar halinde örgütlenerek veya kişisel girişim olarak toplumsal sorumluluk yüklenen vatandaşlar toplumdur. Vatandaşların bilgi olarak örgütlenmesini sağlayan kişi topluluğu dernek, parasal olarak örgütlenmesini sağlayan mal topluluğu da vakıf topluluğudur.²⁸

Sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı küresel hedeflere yönelmektedirler. Uluslar arası kuruluşlarla iş birliği yaparak, insanlık ve çevre konularında çalışan, olağanüstü durumlara hazırlık yapan ve kiriz dönemlerini aşmak için kaynakları harekete geçirmeyi amaç edinen sivil toplum kuruluşlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır.²⁹

Derneklerden ve vakıflardan oluşan 3.sektör, kamu sektörü ve kar amaçlı özel sektör yanında kullanılan sosyal ekonomik kavramı altında AB üyesi ve aday ülkelerde ulusal ve uluslar arası düzeyde hızla gelişmekte, hükümetlerin ve hükümetler arası kuruluşların kararları üzerinde gittikçe daha büyük etkinlik kazanmaktadır.

Ülkemizde ise sektörün, hukuki, idari ve mali bakımdan birikmiş sorunlarına çözümler beklenirken, vergi yasalarında değişiklikler yapma ve tebliğler yayınlamak suretiyle daha önce tanınmış olan bazı yasal haklar da geri alınmış; dünya gidişinin tam tersine gelişme engellenmiştir. Bunun sonucu olarak çağdaş demokrasinin dayandığı, örgütlü sivil toplum yeterince gelişmemiş, bundan demokrasi zarar görmüş, kesintiye uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Çözüm kısaca sivil toplumu güçlendirmektir.³⁰

²⁷ Yıldırım, a.g.e., s. 285

²⁸ Türkiye Üçüncü Sektör ulusal Deklarasyonu, Konu: **2000’li Yıllarda Daha Sağlıklı Bir Demokrasi ve Sivil Toplum Şartlarını Nasıl Yaratabiliriz?**, s. 10

²⁹ Yıldırım, s.g.e., s.287

³⁰ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.10

engellenmiştir. Bunun sonucu olarak çağdaş demokrasinin dayandığı, örgütlü sivil toplum yeterince gelişmemiş, bundan demokrasi zarar görmüş, kesintiye uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Çözüm kısaca sivil toplumu güçlendirmektir.³⁰

Sayıları kadar karşılaştıkları sorunlarda çeşitlilik gösteren sivil toplum kuruluşlarının ülkemizdeki sorunlarına getirilebilecek çözüm önerilerinin bazılarını şu şekilde belirtebiliriz.

1.Genel Amaç ve Temel İlkelerde Uzlaşma

Genel Amaç: 2000’li yıllarda daha sağlıklı bir demokrasi, sivil toplum yaratabilmek için dernek ve vakıflardan oluşan Türkiye 3.sektörünü çağdaş demokrasi paralelinde ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirmektir. Genel amacı gerçekleştirebilmek için uyulması gereken başlıca temel ilkeler şunlardır:³¹

- Sağlıklı bir demokrasi ancak güçlü bir sivil toplum tarafından geliştirilebilir.
- Doğru, adil, açık, şeffaf ve sürdürülebilir bir sivil toplum ise özgür iradeleri ile gönüllü olarak iş ve güç birliği yapan vatandaş örgütlerinin serpilip gelişmesi ile güçlendirilebilir.
- Çoğulcu demokraside sivil toplumun gelişmesi ancak 3.sektörün “karar süreçlerine” katılımı ile gerçekleşebilir. Katılım, ilgili yasalarda emredici hüküm olarak düzenlenir.
- Çağdaş demokrasilerde üçüncü sektör, sadece ulusal değil aynı zamanda uluslar arası düzeyde de ikinci diplomatik kanal olarak hızlı gelişmektedir. Bu nedenle ülkemizde de teşvik edilmelidir.

Genel amacı, gerçekleştirebilmek için üçüncü sektöre, devlete ve vatandaşa düşen görev ve sorumluluklar bulunmaktadır.

Üçüncü Sektöre Düşen Görevler

- Kar amacı gütmeyen kamu yararına çalışmak ve toplumun ihtiyaç duyduğu, fakat devletin nicelik ve nitelik olarak yeterince karşılayamadığı başta eğitim olmak üzere, sağlık, kültür, çevre, gençlik, spor, bilimsel araştırma, kimsesizlere,

³¹ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.13-14

özürlülere, felaketzedelere, yardım ve dayanışma hizmetlerine katkıda bulunarak tabandan oluşan bir çaba ile daha sağlıklı bir sivil toplum ve demokrasi yaratmaktır.

- Sürekli bir değişim süreci içinde bulunan ülkemizde toplumun ihtiyacı olan bazı yeniliklerin tanıtılmasında ve başlatılmasında öncülük yapmak.
- Ülke bireylerinin refah ve mutluluğu için sorunları ve çözüm yollarını araştırmak ve bu alanda sorumlulukları hükümet ve iş dünyası ile paylaşmak ve karar makamlarını etkilemek,
- Bilinçli ve duyarlı bir kamu oyu hazırlamak ve siyasi irade ve yönetim üzerinde demokratik ve dengeli bir baskı grubu oluşturmak, bu görevi yalnız ulusal düzeyde değil aynı zamanda uluslar arası düzeyde yaparak hükümetleri ve hükümetler arası kuruluşları kararlarında etkilemektedir³²

Devlete Düşen Görevler

- Üçüncü sektörün, ulusal ve uluslar arası düzeyde gelişip güçlenmesi için gerekli hukuki, idari ve mali yasal düzenlemeleri, üçüncü sektör kuruluşlarının da karar süreçlerine katılımını sağlamak,
- Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin devlet kurumları tarafından yürütülen kamu hizmetlerine yardımcı ve onları tamamlayıcı nitelikte olduğu gerçeğini dikkate alarak, bu sektör kuruluşlarının kamu yararına katkısını azami düzeye yükseltmek için onların iş ortağı olarak tanımak ve benimsemek,
- Sivil toplum kuruluşların gelişebilmesi için düşünce özgürlüğü önündeki tüm engelleri kaldırmak,
- Vergi muafiyeti ve gerekli diğer teşvikleri tanıyarak vatandaşları sivil toplum kuruluşlarına yönelmeye özendirmek ve güven ortamını yaratmak için teşviklerde asla geriye adım atmamaktır.

Vatandaşa Düşen Görev

Özgür iradesine gönüllü olarak mutlaka bir vakıf veya dernek yoluyla kamu hizmetinde kullanmak ve toplumsal sorumluluk almaktır.³³

³² Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.14

³³ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.15

2.Mali Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

Sivil toplum kuruluşlarının üstlendikleri görevleri yerine getirebilmeleri için ve etkin bir şekilde hizmet verebilmeleri için düzenli maddi kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Günümüzde çok az sayıda sivil toplum kuruluşunun düzenli bir geliri bulunmaktadır.

Ülkemizde, genellikle bağışlar, hizmet gelirleri ve resmi ödenekler sivil toplum kuruluşunun maddi kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye’de bağış toplama faaliyeti toplum kuruluşlarının en öncelikli faaliyeti haline gelmiştir. ABD ‘de bir yılda yapılan bağış toplamı 200 milyar doları bulmaktadır. Türk sivil toplum kuruluşlarının mali kaynak temini mevzuatla sınırlanmıştır. Bireylerin örgütlenme konusundaki bilinçsizlikleri ve üyelerin çalışmalara katılma konusundaki isteksizliklerine ilaveten aidat ödeme konusunda duyarlılık göstermemeleri örgütlenme düzeyi, etkinliğini hatta başarısını azaltmaktadır.³⁴

Dernekler ve vakıflar vergi yükümlüsü değildir. Çünkü bunlar vatandaşın vergisi ödenmiş gelirinden yaptığı bağışı, onun yerine hiçbir kar amacı gütmeyen kamu yararına harcayan hayır kurumlarıdır. STK’ların faaliyetlerini daha rahat bir şekilde yürütebilmeleri için gelirlerinin vergi dışı bırakılması ancak harcama kalemlerinin denetlenmesi gerekmektedir.³⁵

3. Hukuki ve İdari Sorunlara Çözüm Önerileri

Bir ülkede sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren yasal çerçeve, bu kuruluşların yapısını belirleyen en önemli etkidir. Demokratik rejimlerle, baskıcı otoriteler arasında STK’ları ilgilendiren çerçevede önemli farklar bulunmaktadır. Bu konu ülkemizde daha çok, dernekler yasası konusunda tartışılmaktadır..³⁶

Yaygın birer sivil toplum kuruluşu olan dernek, vakıf ve sendikaların yasalarla belirlenmiş birçok yasakları bulunmaktadır. Dernekler yasaklamaları faaliyetleri en çok kısıtlanan kamu tüzel kişileridir. Dernekler kanununa göre, tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürebileceği belirtilen çalışma konuları ve biçimleri

³⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s.264

³⁵ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s. 16

³⁶ Erözden, **a.g.e.**, s.19

dışında dernekler faaliyette bulunamazlar. Tüzüklerinde belirtilen amaç ve faaliyetlerine aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamazlar, askerliğe, milli savunma ve kolluk hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerinde bulunamazlar.³⁷

Sendikalar, siyasi partiler, sendika ve konfederasyonlara mali yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar da bu yardım ve bağışları kabul edemezler. Bu yasal düzenlemeler dernek, vakıf ve sendikaların geçmiş uygulamalarda görülen amaç dışı kullanımlarını önlemek amacıyla hazırlanmıştır. Uygulayıcılarının yorumu çoğu zaman belirleyici olmaktadır. Fakat sivil toplum kuruluşları yararlı faaliyetleri ve sağlıklı uygulamaları ile bunların bir kısmına gerek olmadığını göstermeleri mümkündür.³⁸

Vakıflar ve dernekler ile ilgili olarak hükümlerin yeniden düzenlenmesi, kar amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan özel hukuk tüzel kişiliğine sahip STK'lar olarak; kişiler topluluğu olan dernek kurumu ile mal topluluğu olan vakıf kurumunun, kuruluş işleyiş ve denetim şartları bakımından ortak özelliklerini içeren, birleştikleri ve ayrıldıkları yanlarını belirleyen esaslar yasada ayrıntılı olarak düzenlenmelidir.³⁹

4. Uluslar arası İlişkiler Sorununa Çözüm Önerileri

Çağdaş demokrasilerde vakıflar ve dernekler dışişleri yanında ikinci diplomatik kanal sayılarak hızla gelişmekte, oysa ülkemizde bu kanalın önemi henüz yeterince anlaşılmamakta, üçüncü sektörün dışa açılması engellenmekte, özellikle gençlik kuruluşlarımız dışa kapalı kalmaktadırlar. Ancak özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde ve komşularımızda bulunan STK'lar Türkiye'ye göre daha fazla faaliyet göstermektedirler. Çözüm, ikinci diplomatik kanal teşvik edilmelidir.⁴⁰

³⁷ Yıldırım, **a.g.e.**, s.276

³⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s.270

³⁹ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.16

⁴⁰ Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu, s.23

5.Karar süreçlerine Katılım İçin Çözüm Önerileri

Karar süreçlerine katılım, çoğulcu demokratik düzenin temel ilkesidir. Sağlıklı demokrasi ve sivil toplum yaratabilmek için STK'ların karar süreçlerine katılmaları sağlanmalıdır.

Halkın sivil toplum kuruluşlarına katılımını engelleyen nedenlerin başında bilgisizlik ve çekingenlik gelmektedir.Vatandaşlık bilinci ve örgütlenme kültürü katılım ön koşulunu oluşturmaktadır.

6. İletişim Sorununa Çözüm Önerileri

Sivil, kamu ve özel girişimcilerin birbirlerinin etkinliklerinden haberdar olmadığı ve işbirliği sağlayacak platformların olmadığı bir durumda sivil toplum kuruluşları arasında yatay ve dikey ilişki ve işbirliğine imkan verecek adımların atılması oldukça zordur. Bu zorlukların ortadan kalkması için, sivil toplum kuruluşlarının bilişim teknolojisi hakkında yeterince bilgilendirilmesi, kurum içi ve dışı iletişim eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir⁴¹

Sivil toplum kuruluşlarının özellikle AB'ye giriş sürecinde rollerinin önemi daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkemizde ve Avrupa Birliğine giriş sürecinde STK'ların üstlenecekleri roller anlatılmalıdır. Yeni STK'lar kurulmalı ve organize edilmelidir. STK'lara olan güven duygusu sağlanmalıdır. Bu STK'ların ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarına kavuşmayı sağlayacaktır.

Sivil toplum kuruluşları, devlet, belediyeler ve meslek odaları tarafından desteklenmelidir. Siyasi partilere belli kaynaklar aktarılıyorsa denetlemeye tabi tutulan STK'lara da kaynak ayrılmalıdır. Son siyasi gelişmelerde örgütlü sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına tanıklık etmiş olmakla birlikte her türlü platformda faaliyet gösteren STK'ları siyaset alanı dışında yeterince örgütlenemediği, faaliyetlerinin yetersiz kaldığı görüldüğünden reklam, paneller, promosyon konuları dikkate alınarak STK'larda faaliyetler katılım sağlanmalıdır.

⁴¹ Yıldırım, a.g.e., s.277

STK'ların gelişmesinde liderlik yeteneğine sahip yöneticilerin görev almaları sağlanmalıdır. Ayrıca STK'ların önem kazanması için kadınların bu konuda aktif görev almaları sağlanmalıdır. Bu görev aile içine yansıtacağı için büyük yarar sağlayacaktır. Toplumun duyarlı bulunduğu konularda örneğin yardıma muhtaç çocukların giydirilmesi, okutulması, ailelere yardım konularının duygusal olarak işlenmesi ile insanların yardıma yönelik STK'lar; "yerli malı yurdun malı" konulu çalışmalar yaparak ekonomik alandaki STK'lar; kültürüne sahip çık konusu işlenerek kültür, sanat vb. STK faaliyetleri desteklenmelidir.

5.6. Sivil Toplum ve Örgütlerinin Devlet İlişkisi

Sivil toplum kuruluşlarının varlığı ve işlevi ancak demokratik bir düzenin ve demokratik işleyiş mekanizmasının varlığı ile mümkündür. Buna bağlı olarak, devletsiz bir sivil toplum düşünülemez. Devletin özlediği demokratik yapıya ulaşabilmesi, kendi dışındaki örgütlerin meşru varlığını kabul etmesine bağlıdır. Kendini sivil toplum örgütü olarak tanımlayan bir kuruluş devlet deneni kurumla arasında belirgin bir mesafe koyması gerekir.

Hemen her yerde toplum aleyhine büyüyen, kalıplaşmış bir nitelik kazanan, kendi kendini yeniden üretemeyen sınırlayıcı, statik bir nitelik arz eden devletin, bu halinden kurtulmasının; kamu ve özel sektörün dışında yeni bir sektörün çağdaş bir aktör olarak kabullenmesi ile mümkün olacaktır. Ancak bu konuda, devlet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkilerde değişiklik beklenmektedir.⁴²

Gerçek anlamda sivil toplumun var olması için devletten özerk bir yapısının olması gerekmektedir. Devletin bir eklentisi olarak örgütlenen yapıların sivil sayılamayacağı açıktır. Nitekim, kooperatif sistem şeklinde örgütlenen yapılar sivil olmadığı gibi Nazi, İtalyan ve Sovyet deneyimi, devleti sınırlamak yerine devletin amaçlarını birlikte gerçekleştirmek için oluşturulan yapıların özgürlük yerine totaliterliği beslediğini göstermiştir. Bu nedenle devletin, toplumun her alanına müdahale etmemesi, sivil yapılar arasında taraf tutmaması ve hakem rolü oynaması sivil toplumun sağlıklı yapılması yönünden önemlidir.⁴³

⁴² Yıldırım, a.g.e., s.102-103

⁴³ Aytekin Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Ankara: Vadi Yayınları, Eylül, 2001, s. 325

Siyaset bilimi literatüründe sivil toplum ve devlet karşıt iki alan olarak geçmiştir. Sivil toplumun geliştiği yerde, daha küçük, araçsal ve sınırlı bir devlet bulunmaktadır. Oysa sivil toplumun zayıf kaldığı toplumlarda her tür siyasal, iktisadi ve düşünyapısal güç devletin elinde toplanmaktadır. Bu nedenle gelişen bir sivil toplum, devletin elinden bazı etkinlikleri aldığı gibi devleti farklı kesimler arasında araçsal bir konum olmaya da zorlamaktadır.⁴⁴

Devlet- sivil toplum ayrımını şöyle açıklayabiliriz. Bir yanda “askeri, adli, idari, kamuya ait üretici ve kültürel organlar ve siyasal kurumlar karmaşığından oluşan” ve zorlamaya yasaklamaya dayanan, tekelci, merkezîyetçi, hiyerarşi ilişkiler yumağının geçerli olduğu devlet, öte yanda devletten bağımsız, özerk toplumsal kurumlar örgütlenmeler ve yaşam alanında yani gönüllü dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, şirketlerden oluşan ve temel haklara, sözleşme ve rekabete dayalı, gönüllü adem-i merkezîyetçi ilişkiler yumağının geçerli olduğu sivil toplum. Bu ayrım demokrasi teorisi açısından da önem taşımaktadır.⁴⁵

Devlet sivil toplum ilişkisinin olumsuz boyutunda sivil toplum alanının asgari düzeyde olduğu otoriter-totaliter rejimler vardır. Burada devlet her şeyi, bireylerin yaşamlarını dahi düzenlemek istemektedir. Ancak, uygulamada sivil alanı tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığından, devletin müdahale alanı dışında bir alan daima bulunmaktadır.⁴⁶ Savaş Akat’a göre, devlet büyüdükçe sivil toplum daralır; sivil toplum genişledikçe devlet daralır. Biri büyüdüğünde diğeri küçülür yani sivil toplum ve devlet birbirinin zıttı iki kavramdır. Devletin gücü arttıkça, bireyin devletten izinsiz yapabileceği faaliyetlerin alanı azalır. Sivil toplumun gücü arttıkça devletin biriye karışma, hesap sorma, her şey için kendisinden izin almasını talep etme yetkileri azalır. Bu karşılıklı düzeyi üç düzeyde tanımlayabiliriz.

1. siyasi düzeyde: siyasi düzeyde sivil toplum, siyasete katılma hakkıdır, siyaset yapma hakkıdır., Hukuk devletidir. Parti kurma hakkıdır. Devletin vatandaşlarının siyaset yapma hakkına kısıtlama getirememesidir.

⁴⁴ Emine Yavaşgel, **Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler**, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004, s.287

⁴⁵ Şahin Alpay, “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum Dengesi Yeniden Kurulmalı”,**Sivil Toplum**, edt: Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES Yayınları, 1991, s.19

⁴⁶ Yılmaz, **s.ge.**, s. 335

2. Kültürel düzeyde: ideolojik yada kültürel düzeyde bakıldığında sivil toplum, öncelik le ana dilini konuşma hakkıdır. İkincisi devletin bir ideolojisi olmaması, yani her vatandaşın kendi ideolojisine sahip olabilmesidir.

3. Ekonomik düzeyde: Sivil toplumun ekonomiye iz düşümü ise, devletten izin almadan ekonomik faaliyette bulunmak hakkı, yani özel mülkiyet ve piyasa mekanizmasıdır. Özel mülkiyet ve piyasanın olmadığı yerde sivil toplum olmaz. ⁴⁷

Bir örgüt kendini “sivil toplum örgütü” olarak tanımlıyorsa, devletle arasına belirgin bir mesafe koyuyor demektir. Günümüzde bu bilinçli bir mesafedir. Geçmişteki sivil toplum örgütleri görece kendiliğinden biçimlerde ortaya çıkmışlardır ve koşullar gereği devletin uzağında, sivil toplumun içinde olmuşlardır. Oysa modern bir STK belirli bir analiz sonucunda, seçerek bu yeri almıştır. ⁴⁸

Türk siyasal hayatında devletin, sivil toplum kuruluşlarına bakış açısında bir tutarlılık izlemediği, ekonomik ve siyasal gelişme, hatta küçük değişmelere göre sivil örgütlenmelere yaklaştığı gözlenmektedir. Özel girişimlerin ekonomideki ağırlığı arttıkça; hem devletin hem de halkın sivil toplum kuruluşlarına bakış açısından değişmelerin olduğu 1980’li yıllardan sonra daha olumlu yöne gittiği görülmektedir.

Son yıllarda kurulan sivil toplum kuruluşlarının varlıklarını devletin bir ihtiyacına ve desteğine bağlamaması; tümüyle özerk ve gönüllü kurulması beklentilerini yükseltmektedir.⁴⁹ Devletle olan ilişkilerde sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında geliştirdikleri ilişkiler önem kazanmaktadır. Aynı sektörde ve ulusal çapta girişilen iş birliği devlet karşısında sivil toplum kuruluşlarını daha güçlü duruma getirmekte ve ilişkilerini daha dengeli biçimde sürekli kılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, hem kendi iç bütünlüğünü koruyabilmeli hem de siyasal parti ve hükümetle sağlıklı bir ilişkiyi sürdürebilmelidir. ⁵⁰

⁴⁷ Savaş Akat, “Sivil Toplum ve Ekonomi”, **Sivil Toplum**, Edt: Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES Yayınları, 1991, s. 58-59

⁴⁸ Murat Belge, “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Der: Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998, s.31-32

⁴⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s.163-164

⁵⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 111

Ergün Özsunay'a göre sivil toplum kuruluşları kesinlikle korporatist bir yapıya dönüşmemelidir. Devletle işbirliği yanlış değildir, çünkü devlet bir yabancı gibi görülmemelidir. Devlete ihtiyaç vardır. Devletin düzenleyiciliğini, devletin kanallarını, devletin organlarını kullanmaya sivil toplum kuruluşlarının da ihtiyacı vardır. Devlet STK'larla iş birliğine gitmelidir ancak sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini engelleyici boyutlara ulaşmamalıdır.⁵¹

Sivil toplum kuruluşları ve devlet arasında bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Bunlar;

1. Vergi muafiyeti konusu,
2. Devletin sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine karışma isteği ve ilgisizliği,
3. Her iki tarafın sahip oldukları bilgiyi paylaşma, istek ve tutumları,
4. Sivil toplum kuruluşlarına yardım konusu,
5. Mali Denetim,⁵²

Türkiye'de VII.-VIII. STK sempozyumunda (3. atölyede: Yasal Düzenleme ve Uygulama Süreçlerine Katılım) STK ile devlet arasındaki sorunların giderilmesi konusunda çeşitli önerilere yer verilmiştir.⁵³ Bunlar:

1. Yasal değişikliklerin tartışılması için, sivil toplum kuruluşlarının ve basın mensuplarının da katılacağı özel bir toplantı yapılması, kamu oyunun yasal değişiklikler konusunda sivil toplum kuruluşlarının yanına çekilmesi için çaba sarf edilmesi,
2. Sivil toplum kuruluşlarının ve yurttaşların devlete güven duymasının ilk şartı devletin yurttaşa karşı şeffaf olmasıdır. Şeffaflaşma konusunda yapılan yasal hazırlıkların desteklenmesi ve kamu oyuna sunulması,
3. Yasal değişikliklerin izlenmesi için, TBMM'nin veb sayfasının takip edilmesi ve güncel tutulması konusunda baskı yapılması,
4. Yasa tasarılarını izleyecek bir çekirdek grubun oluşturulması, ve bu grubun STK'ları tasarılarından haberdar etmesi,

⁵¹ Kut, **a.g.m.**, s.31

⁵² Yıldırım, **a.g.e.**, s.119

⁵³ Türkiye'de STK Sempozyumu VII-VIII, **AB Yolunda Türkiye'de STK-Devlet İlişkisi**, 3. Atölye: Yasal Düzenleme ve Uygulama Süreçlerine Katılım, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs, 2003, s.85

5. Devlet bir kaynak yada destek sağladığı zaman bunun hangi ölçütlere göre yapıldığı, neye göre karar verildiği konusunda hesap verebilmeli,
6. Kamunun aynı alanda çalışan STK'lara , bunların taşıdığı eğilimleri göz önüne almadan alabildiğince uzakta bulunmalı,

Bu çözüm önerileri çerçevesinde , STK'lar ile devlet arasındaki ilişkilerin daha etkili ve sağlıklı olması beklenmektedir.

SONUÇ

Günümüzde toplumsal sorunların çözümü görevlerini üstlenen, devletin ve yönetimin bazı alanlarda yetersiz kalması sonucunda bireyler kendi örgütlerini kurma yolunu tercih etmişlerdir. Ülkelerin demokratikleşme sürecinde önemli bir rol üstlenen sivil toplum kuruluşları, toplum ve devlet arasında köprü vazifesi gören, insanların tek başına çözüme kavuşturamayacakları sorunları birlik halinde çözebilen, devletten bağımsız olarak nitelendirilen fakat ondan ayrı olarak düşünilemeyen, aynı amaç etrafında bir araya gönüllü olarak gelen, ben değil bizi savunan, çıkar amacı gütmeyen insanların oluşturduğu kurumlardır.

Orta çağda kentlerin ortaya çıkması ile birlikte sivil toplum kurumları da gelişmeye başlamıştır. Sivil toplum gelişimini İngiltere, Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa'da sürdürmüştür. Bu gelişmelerin temelinde ise Burjuvazi yer almaktadır. Sivil toplum kavramının belirginleşmesinde Hobbes, Locke, Hegel, Marx'ın önemli katkıları olmuştur. Sivil toplumun çağdaş anlamını kazanması kapitalizmin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkan sanayi toplumu ile olmuştur. Osmanlı toplumunda ise modern anlamda sivil toplumun temeli ve gelişiminin 19. yüzyılın ortalarında atılmaya başladığı görülmektedir.

II.Meşrutiyetle beraber nispeten gelişen sivil toplum kuruluşları yine de yabancıların ve azınlıkların etkili olduğu kadar etkin olamamıştır. Tanzimat sonrasında Osmanlı toplumunda sivil toplum örgütleri gelişme göstermişse de yine de zayıf kalmaya mahkum edilmiştir. Çünkü her zaman denetim altında ve Padişahın imkan tanıdığı olanaklarla yetinmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'de modernliğin tam olarak yerine getirilememesi nedeniyle sivil toplumun, batı ülkelerinde görülen sivil toplum anlayışını tam olarak ifade etmekte yetersiz kaldığı görülmektedir. Türkiye'de sivil toplum ve kuruluşlarının gelişimi 1940'lı yıllara dayanmasına rağmen özellikle 1980 yıllarından sonra büyük bir atılım göstermiştir. Avrupa'da ise köklü bir geçmişe sahip olan sivil toplum kuruluşlarının gelişimi Türkiye'dekinden farklılık arz etmektedir. Gerek Avrupa Birliği ülkelerinde, gerekse birlik dışındaki ülkelerde sivil toplum kuruluşları hem sayı bakımından fazla, hem de üstlendikleri işlevler yönünden farklılık göstermektedirler. Ülkelerin gelişmişliğinde, demokrasinin iyi işlemesinde, kesintiye uğramamasında etkin bir yapıya sahiptirler. Türkiye'de 80 binlerle ifade edilen dernek sayısı örneğin Almanya da 2 milyon, Fransa'da

ve ABD’de1 milyon olarak ifade edilmektedir. Buna paralel olarak istihdam ettikleri gönüllü sayısı da o oranda fazladır.

Avrupa ve Avrupa Birliği ülkelerinde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinde;vergiden muaf olmaları, yasal açıdan sıkıntılarının olmaması, devletten yardım almaları, gönüllü sayısının fazla olması, Avrupa’da sivil tarafın güçlü olması etkili olmaktadır.

Sivil topluma ilişkin beklentilerin gerçekleştirilmesi için öncelikle sivil toplum kavramının tam olarak neyi ifade ettiği açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Sivil toplumda bulunması gereken özellikler belirtilmeli ve var olan sivil toplum kuruluşlarının bu özellikleri ne ölçüde taşıdığı ortaya konmalıdır. Sivil toplum örgütlerinin, şeffaf, katılımcı, ileriye gören, vatandaşlara değer veren, doğru yerde doğru hizmeti sunan, gerek toplumla gerekse diğer sivil toplum kuruluşları ile iletişim birliğine sahip, kuruldukları amaç doğrultusunda faaliyet gösteren bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir.

Hükümet dışı organizasyonlar ya da üçüncü sektör olarak adlandırılan sivil toplum örgütleri toplum ve devlet adına kritik bir değere sahiptirler Devletin toplum ihtiyaçlarını karşılamada ve problemlerini çözümede yetersiz kalması ile STK’ların her seviyedeki sorunlarla ilgilenmeleri ve çözebileceği kanaatinin oluşması , sivil toplum kuruluşlarının sayısında ve faaliyet alanlarında hızlı bir artış meydana getirmiştir. . Bu artışta, AB’ye giriş sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemli rol üstleneceğinin belirtilmesi ve bu yönde yapılan çalışmaların büyük etkisi olmuştur.

Türkiye’de Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlamaya çalışan sivil toplum kuruluşları olmakla beraber, bu konuda duyarsız olan STK’ların sayısı da küçümsenemeyecek kadar fazladır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları hızla gelişmekte ancak istenilen düzeyde etkin olamamaktadır. Bunda da kuruluş amaçlarının dışında faaliyet göstermeleri, gelir kaynaklarını yeterli düzeyde olmaması, demokratik ve çağdaş bir yönetim yapısı ve anlayışının gelişmemesi, iletişim eksiklikleri, yetişmiş eleman gücünden yoksun olmaları ve lider vasfına sahip yönetenlerin yetersizliği gösterilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’nin bugünkü durumunda; demokratikleşmesinde, toplumun yönetime katılmasında, AB’ye giriş sürecinde oynadığı ve oynayacağı etkin rol ise tartışmasızdır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarında sayfalar dolusu sorun gözükse de son zamanlarda gerek siyasi partilerin faaliyetlerinde, vakıfların, meslek odalarının çalışmalarında devletin, sivil toplum kuruluşlarına bakış açısında değişim ve bu değişimi destekleyen yasal değişiklikler bazı sivil toplum kuruluşlarının uygulamaya koydukları başarılı programlar, yazılı ve görsel medyanın bu alana desteği ve ilişkisi olumlu gelişmelerdir.

Çalışmanın bütününe bakıldığında STK’ların dünya için önemli bir kaynak olduğu, bu kaynaklara ulaşmak için birlikte çalışmaları, bilgi ve becerilerini paylaşmaları ve bunu mümkün olduğu kadar yaygın hale getirmesi gerektiği görülmektedir. Sivil toplum örgütlerinin AB ‘ye uyum yasalarını çok yakından takip etmeleri gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kendi alanlarında açılımcı olmaları ve bir gelişim düzeyine ulaşmaları için yurt içi ve dışından kendi alanları ile ilgili kuruluşlarla iş birliği yapmaları artık bir zorunluluk halini almıştır. STK’lar kendi kimliklerini ve etkinliklerini ne kadar açık bir şekilde tanımlarlarsa hedefledikleri amaca ulaşmaları ve destek bulmaları o ölçüde kolay olacaktır

Maddi kaynakları yeterli düzeyde olmayan, halkla ilişkileri düşük olan, vergi sorunları, mevzuatlar nedeniyle STK’lar günümüz Türkiye’sinde hak ettikleri önemi görememekte ve etkin olarak bir faaliyette bulunamamaktadırlar. Bundan dolayı da çoğu zaman asıl faaliyet alanlarından sapma göstermektedirler. Tüm bunların sonucu olarak Avrupa Birliğinde yer alan sivil toplum kuruluşları ile Türkiye’deki Sivil toplum kuruluşları arasında bir ayrım ortaya çıkmaktadır. STK’ların en önemli görevi toplumun yararı için çalışmalar yapmak , sorunlara dikkat çekerek, bu sorunların giderilmesini sağlamaktır. Fakat bazen STK’lar kendileri sorun olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliğindeki STK’larla aynı düzeyde olmaları için devletin vesayeti altından çıkmaları, kendi faaliyetleri hakkında kendilerinin karar vermesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği, genişleme sürecinde aday ülkelerden Kopenhag kriterlerini (siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve topluluk müktesebatının kabulü) yerine getirmesini şart koşturmuştur. 1999 yılında aday ülke statüsünü kazanan Türkiye’nin de siyasi , ekonomik ve müktesebat uyumu kriterlerini yerine getirmesi gerekmektedir. AB ile 3 Ekim 2005 tarihinde müzakere sürecine başlayan Türkiye’nin ön koşul olan siyasi kriterleri yerine getirebilmek için çalışmalara başlamıştır. AB süreci hakkında toplumun yönlendirilmesi, gerek Türkiye gerekse diğer aday ülkelerden gerekli desteğin sağlanması için STK’lara önemli görevler düşmektedir.

Bilindiği üzere, önümüzde katılım için, uzun bir yol vardır. Bu yolda sivil toplum kuruluşları anahtar rol oynamaktadır. Avrupa Birliğine, tam üyelik sürecinde ön koşul olan Kopenhag kriterlerini yerine getirmek için çeşitli reform paketleri onaylanmış, medeni kanun, dernekler ve vakıflar kanunlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler sonucunda Türk Sivil toplum kuruluşları önemli ve kapsamlı ölçüde demokratikleşme sürecine girmiştir.

Sivil toplum kuruluşları demokratik ve modern devlet sisteminin ayrılmaz ve bütünüleyici bir parçasını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği, sivil toplum kuruluşlarına büyük önem ve destek vermekte ayrıca STK'ların düşüncelerinden ve önerilerinden yararlanmaktadır. Sivil toplum örgütleri çeşitli projeler üreterek çeşitli alanlarda büyük destek sağlamaktadır. Avrupa Birliği 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de de çeşitli projelere destek vermektedir. Bu Türkiye açısından katılım için son derece önemli bir gelişme teşkil etmektedir. Katılım süreci ile beraber desteklenen projeler ve bu projelerin hayata geçmesi sağlanmıştır. Projeler sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Hiç şüphesiz bu süreç Türkiye'de STK'ların kendilerini geliştirmelerin sağlayacak önemli fırsatlar oluşturacaktır.

Mali kaynakları yetersiz olan sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirmek istedikleri projeler için daha güçlü olan meslek örgütleri, özel sektör tarafından desteklenmesi sağlanmalıdır. Buda Türkiye'deki sivil toplum anlayışını güçlendirecektir.

Avrupa Birliği uyum süreci Türkiye'de sivil toplumun gelişmesinin önünü açmaktadır. Uyum süreciyle beraber güçlenen, sayısı artan, faaliyetleri genişleyen sivil toplum kuruluşlarının var olan sorunlarının çözümü için; Türk STK'larının AB'deki STK'larla fikir alışverişinde bulunması, işbirliği yapmaları sağlanmalıdır.

Sivil toplum geliştirme merkezi yönetim kurulu başkanı Sunay Demircan, STK'ların rolü konularında şu yorumlarda bulunmaktadır: Türkiye'nin Avrupa Birliğine giriş sürecinde, AB'yi bürokratlar değil, sivil toplum kuruluşları ikna edecektir. AB sürecinin, STK'ların gelişimine biri olumlu diğeri olumsuz iki katlı olmuştur. Olumlu etki, devletin sivil toplumun önemsenmesi gerektiğini anlaması olmuştur. Devlet Sivil toplum ve kuruluşlarının önemsenmesini daha önce düşünmemekteydi, AB süreci ile birlikte sivil toplumun var olduğunu fark etmiştir. Olumsuz etki ise, nasıl kullanılacağı ve yönetileceği bilinmeden, STK'lara inanılmaz boyutlarda hibe aktarılması olmuştur. Özellikle 2002-

2004 yılları arasında bu çok fazla yapılmıştır. Hibeyi araç olarak değil, amaç olarak gören ve sadece bu parayı kullanmak için kurulan çok sayıda STK olmuştur. ¹

Avrupa Birliği uyum süreci, sivil toplum kuruluşlarının gelişmesinin önünü açmıştır. 21.yüzyılda STK'ların ekonomik ve siyasal açıdan inanılmaz derecede büyüdüğü bir dönem olmuştur. STK'ların sayıları ve STK'larda istihdam edilen çalışan sayısı ve üyeleri açısından sürekli artış gösteren bir yapıyla karşılaşmak mümkündür.

AB sürecinde sivil toplumu geliştirmeye yenilik radikal reformlar yapılmış, sivil toplumun gelişmesinin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmaktadır. Uyum çerçevesinde dernek kurma, derneklere üye olma, derneklerin faaliyetlerine kısıtlamalar ve yasaklar getiren, derneklerin etkin olarak faaliyet göstermeleri engelleyen 2908 sayılı Dernekler Kanunu, 23.11.2004 tarih ve 55649 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5253 sayılı dernekler kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanun en önemli düzenlemelerdendir.

Yeni kanunun yürürlüğe girmesinden bu güne kadar 15.963 adet derneğin kurulması sivilleşme alanında önemli bir ivme kazanıldığının göstergesidir. 2004 yılında 4.913.763 dernek üyesi kişi sayısı varken bu rakam 2006 yılında 7.217.833 e yükselmiştir. Yıllar itibariyle yeni kurulan dernek sayıları ise 2002 yılında 4937, 2003 yılında 4890, 2004 yılında, 4823, 2005 yılında 6504, 2006 yılında 7805 dir. ²

Ülke genelinde, derneklerin dağılımına baktığımızda; İstanbul % 20.99, Ankara % 10.39, İzmir % 4.73, Kocaeli % 2.71, Diğerleri % 58.5 olduğu görülmektedir³

Görüldüğü gibi Türkiye, AB'ye giriş sürecinde üstlendiği önemli fonksiyonları yerine getirebilmek için yeni kanunlar çıkarmış ve yapılan değişikliklerle sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesini sağlamış, gelişmesine katkıda bulunmuştur.

AB başta eğitim, sağlık, teknoloji ve yerel kalkınmaya yönelik projeler olmak üzere 6.5 milyon Euro' luk fon ayırmıştır. Ancak Türkiye, 2006 yılında bu fonların kullanılması için, yeterli proje sunamamıştır. Fakat 2007 yılında ayrılan fonların % 90 'ı kullanılmıştır. Türkiye'nin tam üyelik sürecinin başlaması ile AB tarafından verilen fonların miktarında ayrıca, Türkiye'nin sunduğu projelerin sayısında ve niteliğinde gelişmeler yaşanmaktadır

¹ Sunay Demircan, <http://www.dernekler.gov.tr>

² AB sürecinde Sivil Toplum ve STK'lar, <http://www.didem.gov.tr>

³ www.dernekler.gov.tr

AB başta eğitim, sağlık, teknoloji ve yerel kalkınmaya yönelik projeler olmak üzere 6.5 milyon Euro' luk fon ayırmıştır. Ancak Türkiye, 2006 yılında bu fonların kullanılması için, yeterli proje sunamamıştır. Fakat 2007 yılında ayrılan fonların % 90 'ı kullanılmıştır. Türkiye'nin tam üyelik sürecinin başlaması ile AB tarafından verilen fonların miktarında ayrıca, Türkiye'nin sunduğu projelerin sayısında ve niteliğinde gelişmeler yaşanmaktadır.

Sonuç olarak; Müzakere sürecinin önemli mekanizmalarından biri olarak görülen sivil toplum kuruluşları, AB'ye giriş sürecinde olan ülkemiz için var olan önemlerini daha da artırmıştır. STK'lara AB üyelik sürecinde her zaman yapmakta oldukları görevlerin dışında yeni ve önemli görevler düşmektedir. Ülkemizde, bu konuda çaba harcayan, faaliyet gösteren STK ların karşılaştıkları sorunlar giderildikçe ve onlara tanınan imkanlar arttırıldıkça Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ivme kazanacaktır. Devlet ve toplum arasında köprü vazifesi gören sivil toplum kuruluşlarına kendilerini etkili bir şekilde temsil etmek, toplumun katılımını sağlamak ve onları bilgilendirmek, ayrıca reformların uygulanmasını izlemek gibi görevler düşmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci, STK'ların gelişmesini olumlu yönde etkilemiş ve AB ilişkilerinin gelişmesinde etkin olmuştur. AB'nin de, sivil toplum kuruluşlarının kendilerini geliştirmesine, sivil toplumu destekleyen yeni ve etkin projeler üretmesine, STK üye sayılarının artmasına, önemli sorunlarından biri olan mevzuat sorunlarının giderilmesinde önemli katkıları olmuştur. Yani, AB'ye üye olabilmek için uyulması gereken kriterlerin başında sivil toplum kuruluşlarının gelmesi, STK'ların AB' için ne kadar önemli olduğunun göstergesidir. Her iki olguda birbirini olumlu yönde etkilemiş ve etkilemeye devam edecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abrigani,Bernart, “Proje Kavramı ve STK ilişkisi”,**Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs 2003.
- Alpay, Şahin, “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum Dengesi Yeniden Kurulmalı”,**Sivil Toplum**, Edt: Yurdakul Fincancı, İstanbul:TÜSES Yayınları,1991 .
- Akal, Cemal Bali, **Sivil Toplum Tanrısı**, İstanbul: Alfa Yayınları, 199.
- Akat, Savaş, “Sivil Toplum ve Ekonomi”, **Sivil Toplum**, Ed:Yurdakul Fincancı, TÜSES Yayınları, 1991.
- _____ **Sosyal Demokrasinin Gelişimi**,3.Baskı,İstanbul:Armoni Yayıncılık,1991, s.215
- Akyüz, Alper, “Türkiye-AB Bütünleşmesinde STK’ların Tecrube Aktarımı”,**AB-Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Atar, Yavuz, “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum –Devlet Dönüşümü , **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:18, Ankara:Kasım-Aralık, 1997.
- ATO, **Sivil Toplum Dosyası**, 10.10.2004.
- Ateş,Toktamış, “Sivil Toplum ve Değerleri”, **Sivil Toplum**, Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul:TÜSES Yayınları,1991.
- Aslan,Mehmet ve Kaya Gazanfer “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”,**C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**,Cilt 5, sayı 1.
- Avrupa Birliğinde Sivil Toplum, Son Baskı Sanal Dergi, Yıl 1, sayı 8 , Ağustos 2004.
- Avrupa Komisyonu “ **AB ile Üye Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu**” Temmuz 2004
- Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Sivil Toplum İşbaşında**, Aralık 2001.
- Avrupa Birliği İle İlişkilerde STK’ların Rolü, Çalışma Grubu Raporu.
- 2001 Yılı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, <http://www.ikv.org.tr/temelbelgeler.php>
- 2003 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, <http://www.ikv.org.tr/temelbelgeler.php>
- 2004 Yılı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, <http://www.ikv.org.tr/temelbelgeler.php>
- Avrupa Komisyonu, 2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu.
- Avrupa Komisyonu 2005 Yılı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi.
- Avrupa Komisyonu 2006 Yılı Türkiye İlerleme Raporu.
- Avrupa Komisyonu,2007 Yılı Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, Bürüksel, 6.11.07.
- AB Sürecinde Akademik Çevre ve Sivil Toplumun Rolü, <http://izmirizmir.net>, 24.04.2007

- AB Sürecinde Sivil Toplum ve STK'lar, <http://www.didem.gov.tr>
- AB Uyum Müktesebatı Çerçevesinde Sivil Toplum Örgütleri, 25.11.2007
<http://www.çagınpolisi.com.tr>
- Adana'da Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri, Son Baskı Sanal Dergi,
Yıl:1, Sayı:8, Ağustos 2004, <http://www.sonbaski.com>
- Başaran, İsmail, "Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Demokrasinin Neresinde?", www.yerel-siyaset.com.
- Braconer, Philippe, "Avrupa'da Sivil Toplum ve Avrupa Kurumları İle İlişkileri,
<http://www.stgm.org.tr>.
- Belge, Murat, "Sivil Toplum Örgütleri", **Merhaba Sivil Toplum**, Der: Taciser Ulaş, Helsinki
Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi, 1998.
- Beşinci Güç, **Hürriyet**, 10.10.2004.
- Bulut, Yaşar, "Sivil Toplum Devlet ve Yerel Yönetimler", **Türk İdare Dergisi**, Yıl:75,
Sayı:441, Ankara, 2003.
- Çaha, Ömer, "Osmanlıda Sivil Toplum", **AÜ SBF Dergisi**, cilt:49, Sayı:3-4, 1994.
- _____ "Sivil Toplum ve Liberalizm", **Diyalog**, Sayı:1, 1996.
- _____ **Sivil Toplum, Aydınlar, Demokrasi**, İstanbul: İz Yayıncılık.
- _____ "Türkiye'deki Sivil Toplum Sorunları", **Liberal Düşünce Dergisi**, sayı:10-11,
1998.
- _____ **Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**, Ankara: Vadi Yayınları,
1996.
- Çameli, Tuba, "Sivil Toplum Geliştirme Programı", **Sivil Toplum Dergisi**, Yıl:1, Sayı:4,
Ekim-Aralık, 2003.
- Çelik, Mukaddes, Koç, İbrahim, Aras, Nevriye, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde
STK'lara Düşen Görev ve Sorumluluklar**, www.turkishweekly.net
- Çetin, Fahriye, "Cemaat ve Azınlık Vakıflarının Durumu", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**,
İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Çepel, Zühal Ünal, "AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokrasileşme Bağlamında
Sorunlar ve Beklentiler", 25.12.2007 <http://www.turkishweekly.net>.
- Çicekoğlu, Füsün, "Türkiye AB Bütünleşmesinde STK-Devlet İlişkisi", **AB Uyum Süreci
ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Çulha, Zıpçı, Filiz, "Devlet Dışı Örgütler: Tanımlayıcı Bir Çerçeve", **Kültür Ve İletişim**,
Ankara: Ümit Yayıncılık, 2000.

- Demircan, Sunay, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Avrupa Birliği** ,www.turkishweekly.net.
- Doğan, İlyas, **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum** İstanbul:Alfa Yayınları, 2002.
- Doğan, İlyas, “**Tanzimat Sonrası Osmanlı Devlet Yönetiminde Toplumsal Örgütlenmeye Bakış**”,file://Tanzimat sonrası Osmanlıda Sivil toplum.
- Ercan, Hülya “Türkiye’de Sivil Toplum tartışmaları Üzerine” **C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt:26, no: 1, Mayıs 2002.
- Erdoğan, Mustafa, **Liberal Toplum,Liberal Siyaset**, 2.baskı, Ankara:Siyasal Kitapevi, 1999.
- Erkoçak, Ege, “Türkiye’de STK’lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK’lar” **AB Uyum Sürecinde STK’lar** ,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Ersoy, Neşet, XII.yüzyıldan Günümüze Anadolu’da Sivil Toplum Örgütlenmesinin Tarihsel Gelişimi, **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 75, Sayı:438, Mart,2003.
- Erözden, Ozan, “STK’lar ve Hukuki Çerçeve de Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”,**Merhaba Sivil Toplum**,Der:Tacisel Ulaş, Helsinki Yurtttaşlar Derneği, Yayın Dizisi, 1998.
- Fincancı,Yurdakul, “Sivil Toplum-Asgari Devlet-Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, İstanbul: TÜSES yayınları, 1991.
- Gül,Hüseyin ve Arısoy, Alper, **Avrupa Birliği ve Sivil Toplum Kuruluşları** www.turkishweekly.net.
- Gönel, Aydın, Araştırma Raporu: “Önde Gelen STK’lar” **Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Ocak 1998.
- Gönen, Emre, “AB Sivil Toplum ve STK’lar”, **AB Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2001.
- Gümüş, Korhan, **Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Kasım 2002.
- Haşmetoğlu, Güney, “Türkiye’de STK’lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK’lar”,**AB Uyum Süreci ve STK’lar**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran 2004.

- Higuchi, Kazuhiro, "STK Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış" **AB Uyum Süreci ve STK lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran 2004.
- Hummul, Konrat, "Almanya Sivil Toplum Olma Yolunda mı?", **Devlet ve Sivil Toplum Bağlamında Halk Katılımcılığı ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Ankara: Konrat Vakfı, 2002.
- Helsinki Avrupa Konseyinden Beri Kaydedilen Gelişmeler, [http:// www.ikv.org.tr](http://www.ikv.org.tr).
- İnancı, Haluk, **Sivil Toplum Kuruluşları ve Hukuki Yapısı**
- İnalcık, Haluk, "Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar", A:Y. Sarıbay, Fuat Keyman, **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Kaya, Gürbüz, "Türkiye'de AB Bütünleşmesinde STK Devlet İlişkisi", **AB Devlet ve STK'lar**, İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Karakaş, Ercan, "AB ve STK ilişkilerinde Uluslar arası Tecrübe Aktarımı", **AB Devlet ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Kelağası, Bahadır, "Türkiye'de STK'lar Arasında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK lar", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Kentel, Ferhat, "Sivil Toplum Kuruluşları "Projecilik" Versus Kültürel Yuttaşlık", **Projeler Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplum sal Tarih Vakfı, Mayıs 2003.
- Kongar, Emre, "Sivil Toplum ve Kültür", **Sivil Toplum**, Ed: Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES, 1991.
- Keane, John, (der), "Sivil Toplum ve Devlet arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi, 1750-1850, **Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar**, Çev: Erkan Akın, Barış Aksu, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993.
- Kuçuradi, İoanna, "Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar", **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mart, 1998.
- _____ **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs, 2003.
- Kut, Şule, "Türkiye'de STK Sempozyumu, XIV", **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.

- Leonard, Naill, "STK Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış, VII.Sempozyumu", **AB Devlet ve STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Maç,Nazlı, **AB Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları**, Sayı:42/15, Konya Ticaret Odası, Etüt Araştırma Servisi, 09.06.2006.
- Mardin, Şerif, **Sivil Toplum**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yayınları.
- Mazlum, Ahmet, "Sivil Toplumun Dünü ve Bugünü", **Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:24,Aralık 2000.
- Mışchenk,Aleksandır,**Ukrayna'da Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi**, <http://www.tstk.org./index>
- Özsunay, Ergün, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu,XIV." **AB Uyum Süreci ve STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2003.
- Öncü, Ayşe,"Sivil Toplum ve Katılım",**Sivil Toplum**,Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul: TÜSES Yayınları, 1991.
- Özgüneş, Meriç , "Türkiye'de STK'lar Alanında Hukuksal Gelişim ve AB Sürecinde STK'lar"**AB Uyum Süreci ve STK'lar**,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Radikal, 10.11.2005.
- Savran, Gülnur, **Sivil Toplum ve Ötesi(Rousseau, Hegel, Marx)**, 1.baskı, İst:Atlas Yayıncılık, 1987.
- Sağlam,Necdet, "Avrupa'da Vakıfların ve Gönüllü Kuruluşların Rolü ve Sağlanan Teşvikler, **Vakıf ve Kültür Dergisi**, Yıl:5, Cilt:2, 19.Vakıf Haftası Özel Sayısı, Nisan, 2002.
- Saylan,Türkan, "Uyum Sürecine Bağlı Olarak Mevzuat Değişikliği,STK'ların Bu Sürece Katılım Biçimleri", **AB Uyum Süreci Ve STK'lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2004.
- Saltık, Ahmet, Çağdaş Toplumlarda Gönüllü Kuruluşların Sosyo Ekonomik Temelleri"**Gönüllü Kuruluşlar Konferansı**,28-29 Mart 1995, Ank:Türkiye Çevre Vakfı Yayınları ,1995.
- Sarıbay, A.Yaşar, "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum" **Kamusal Alan Diyolojik Demokrasi, Sivil İtiraz**,İstanbul:Alfa Yayınları, 2000.
- _____ "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi", **Global Yerel Eksende Türkiye**, Der:A.Y.Sarıbay, Fuat Keyman, İstanbul:Alfa Yayınları,2000.

- Silier, Osman, “Proje Temelli Çalışmalarda Etik Ve Politik Sorunlar” **Projeler, Projecilik Ve Sivil Toplu Kuruluşları**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,Mayıs, 2003.
- Sunay, İlkay, **Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası**,İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Sülün, Falay, **Türkiye’de STK Sempozyumu:9.Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İçi Demokrasi ve gönüllülük**, İstanbul:Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal STK Destek Ekibi, **Sivil Toplum Geliştirme Programı**.
- Şahin, Hayati, “Yabancı STK’ların Türkiye’deki Faaliyetleri ile İlgili Yasal Durum ve STK’lar Arasında Yaşanan Mali Sorunlar”,**AB Uyum Süreci ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Şenatalar, Burhan, “STK-Devlet İlişkilerine Kurumsal Bakış”, **AB Devlet ve STK’lar**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Şentürk, Murat,”STK’larda Halkla İlişkiler Uygulamaları”, **Sivil Toplum Dergisi** , Yıl:3, Sayı:9, Ocak-Mart,2005.
- Şerif, Ömer, “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 10, Sayı 2,TODAİE,Nisan 2001.
- Tahranlı,Turgut, “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, XIV,**AB Uyum Süreci Ve STK’lar**,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2004.
- Türkiye’de Sivil Toplum, Bir Değişim Süreci, [www.http://step.org.tr](http://step.org.tr)
- Türkiye’de Sivil Toplum Sempozyumu,VII-VIII, AB Yolunda Türkiye’de STK-Devlet 3.Atölye, Yasal Düzenleme ve Uygulama Süreçlerine Katılım,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Mayıs, 2003
- Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, [http:// www.step.org.tr](http://www.step.org.tr).
- Tekelli, İlhan, **Sivil toplum Kuruluşları Yerelleşme ve Yönetimler**, İstanbul Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,Kasım,2002.
- _____ “Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar Etik-Deprem, **Üç Sempozyum**, STK Sempozyumları 4-5,6, İstanbul: Türkiye ekonomik ve toplumsal Tarih Vakfı, Haziran 2000.
- Türk Genç İşadamları Derneği, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar, Sivil Toplum Örgütleri**, Simge Ofis Matbaacılık, Şubat, 1997.

- Toksöz Fikret, “Türkiye’nin Diğer Avrupa Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Durumu”, **AB Uyum Süreci ve STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran, 2004.
- Tuncay, Mete, “Sivil Toplum Kuruluşları ile İlgili Kavramlar” **Sivil Toplum Dergisi** , Yıl: 1 Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart, 2003.
- Turan, İltter, “1972-1996 Döneminde İstanbul’da Derneksel Hayat”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.
- _____ “Sivil Toplum Kuruluşları ve Özerklik”,**Sivil Toplum**, Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul,TÜSES Yayınları, 1991.
- Türkiye Üçüncü Sektör Ulusal Deklarasyonu ,Konu: 2000’li Yıllarda Daha Sağlıklı Bir Demokrasi ve Sivil Toplum Şartlarını Nasıl Yaratabiliriz.
- TOBB, **Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi Konulu Sempozyum**, İstanbul, 14.06.2006.
- _____Avrupa Birliği ve İlişkilerinde Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü, Çalışma Grubu Raporu, Sunuş Metni, Türkiye İktisat Kongresi, 2004.
- Tosun, Gülgün Erdoğan, **Sivil Toplum:Farklı Bakışlar**, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Topsakal, Cem, “AB’nin Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri”,**Sivil Toplum Dergisi**,Yıl 3, Sayı 12, Ekim-Aralık,2005.
- Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu XIV,Atölye Çalışmaları, İstanbul:.Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.
- Özbudun, Ergun, **Türkiye’de Sosyal Değişme Sosyal Katılım**,A.Ü.Hukuk Fakültesi Sevinç Matbaası, 1975.
- Özgüneş, Meriç, **AB Uyum Süreci ve STK’lar** ,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Haziran,2000.
- Uğur, Aydın, “AB ve STK İlişkilerinde Uluslar arası Tecrübe Aktarımı”,**AB Devlet ve STK’lar,Türkiye’de ve II.STK Sempozyumu**,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,2001.
- _____ “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri, STK’lar” **Merhaba Sivil Toplum**, Der:Taciser Ulaş, Helsinki Yurttaşlar Derneği, 1998.
- Uzun, Şentürk, “Uyum Sürecine Bağlı Olarak Mevzuat Değişikliği ve STK’ların Bu Sürece Katılım Biçimleri, **AB Uyum Süreci ve STK’lar** ,İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004.

- Uyar, Tanay, Sıtkı, “AB Sivil Toplum ve STK, **AB Devlet ve STK’lar** ,İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001.
- Üstünel, Besim, “Sivil Toplum ve Ekonomi, **Sivil Toplum**,Ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul:TÜSES yayınları, 1991.
- Yayla, Atilla, Bıçak, Vahit, Uçar,Bilal, **Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Raporu**,Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, Kasım,2001.
- Yaden, Janice, “STK Devlet İlişkilerinde Dünyadan Bakış”,**AB Devlet ve STK ‘lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. 2001.
- Yavaşgel, Emine, **Siyasal İletişim ve Kavramlar ve Ardındakiler**,Ankara: Babil Yayınları, 2004.
- Yılmaz , AYTEKİN, **Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar**,Ankara:Vadi Yayınları,2001.
- Yıldırım, İbrahim, **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**,Ankara:Seçkin Yayınları,2004.
- Yücekök,Ahmet, “Türkiye’de Derneklerin 14 Katogori üzerinden Tasnifi ve Gelişme Süreçleri”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**,İst: TTK Yayınları, 1998.
- _____ “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci”,**Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar**, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı,1998.
- http://www.tev.org.tr/söyleşi_detay, 07.01.2008
- <http://www.dernekler.gov.tr>

ÖZGEÇMİŞ

29 Ekim 1982 yılında Kırıkkale’de doğmuştur. İlk ve orta öğretimini Kırıkkale’de tamamlamıştır. Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü 2004 yılında bitirmiştir.

2004 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrencisi olarak eğitimine devam etmiştir. 2008 yılında Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri adlı tez çalışmasını tamamlamıştır.